

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
« ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ »
(ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)**

Ο ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΛΟΙΩΝ ΣΤΟ Β΄ ΤΗΣ ΙΛΙΑΔΑΣ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της

Βιολέτας Κ. Κώτσια

Πτυχιούχου του Τμήματος Ιστορίας Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του
Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, 2016

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωνσταντινόπουλος Βασίλειος, Καθηγητής Πανεπιστημίου
Πελοποννήσου

Συνεπιβλέποντες: Βολονάκη Ελένη, Επίκουρος Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Ευσταθίου Αθανάσιος: Αναπληρωτής Καθηγητής, Ιονίου Πανεπιστημίου

Καλαμάτα, Μάρτιος 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....σελ: 04	σελ: 04
Εισαγωγή στον κατάλογο των πλοίων.....σελ:5-10	σελ:5-10
Στοιχεία λημμάτων του καταλόγου.....σελ:11	σελ:11
Συγκεντρωτικός πίνακας των Αχαϊκών στρατευμάτων.....σελ:12-15	σελ:12-15
Τα τοπωνύμια και τα επίθετα τους.....σελ:16	σελ:16
Τρόπος έκφρασης των αριθμών των πλοίων.....σελ:17	σελ:17
Τα εκστρατευτικά τμήματα.....σελ:18-69	σελ:18-69
• Το εκστρατευτικό τμήμα του Ορχομενού.....σελ:18-20	σελ:18-20
• Το εκστρατευτικό τμήμα των Βοιωτών.....σελ: 20-30	σελ: 20-30
• Το εκστρατευτικό τμήμα των Φωκέων.....σελ:30-31	σελ:30-31
• Το εκστρατευτικό τμήμα των Λοκρών.....σελ:32-33	σελ:32-33
• Το εκστρατευτικό τμήμα των Βοιωτών (Άβαντες).....σελ:33	σελ:33
• Το εκστρατευτικό τμήμα των Αθηναίων.....σελ:34	σελ:34
• Το εκστρατευτικό τμήμα της Σαλαμίνας.....σελ:35	σελ:35
• Το εκστρατευτικό τμήμα του Άργους.....σελ:35-37	σελ:35-37
• Το εκστρατευτικό τμήμα των Μυκηνών.....σελ:37-38	σελ:37-38
• Το εκστρατευτικό τμήμα της Λακεδαίμονας.....σελ:38-39	σελ:38-39
• Το εκστρατευτικό τμήμα της Πύλου.....σελ:40-43	σελ:40-43
• Το εκστρατευτικό τμήμα των Αρκάδων.....σελ:43-45	σελ:43-45
• Το εκστρατευτικό τμήμα των Επειών.....σελ:45-47	σελ:45-47
• Το εκστρατευτικό τμήμα του Δουλιχίου.....σελ:47	σελ:47
• Το εκστρατευτικό τμήμα της Κεφαλληνίας.....σελ:48	σελ:48
• Το εκστρατευτικό τμήμα των Αιτωλών.....σελ:49	σελ:49
• Το εκστρατευτικό τμήμα των Κρητών.....σελ:50	σελ:50
• Το εκστρατευτικό τμήμα της Ρόδου.....σελ:51-52	σελ:51-52
• Το εκστρατευτικό τμήμα της Σύμης.....σελ:53	σελ:53
• Το εκστρατευτικό τμήμα της Κω.....σελ:53-54	σελ:53-54
• Το εκστρατευτικό τμήμα των Μυρμιδόνων.....σελ:54-55	σελ:54-55
• Το εκστρατευτικό τμήμα της Φυλακής.....σελ:55-57	σελ:55-57
• Το εκστρατευτικό τμήμα των Φερών.....σελ:57	σελ:57

- Το εκστρατευτικό τμήμα του Φιλοκτήτη.....σελ:58
- Το εκστρατευτικό τμήμα των Ασκληπιαδών.....σελ:59
- Το εκστρατευτικό τμήμα του Ευρύπυλου.....σελ:59-60
- Το εκστρατευτικό τμήμα του Πολυποίτη και του Λέοντα.....σελ:60-61
- Το εκστρατευτικό τμήμα του Γουνέα.....σελ:61-62
- Το εκστρατευτικό τμήμα των Μαγνητών.....σελ: 62

Συμπεράσματα του καταλόγουσελ: 63- 65

Επίλογος..... ..σελ:66

Βιβλιογραφία.....σελ:67

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το θέμα αυτής της διπλωματικής είναι ‘Ο κατάλογος των πλοίων στο Β΄ της Ιλιάδας . Σκοπός είναι η παρουσίαση του αριθμού των πλοίων που συμμετείχαν αλλά και από ποιά γεωγραφική περιοχή. Επιπροσθέτως θα επιχειρήσω να μελετήσω τα μέρη που αναφέρονται στη συγκεκριμένη ραψωδία της Ιλιάδας όπως αναφέρθηκαν στα έργα του Πausanias και του Strabon. Το τελευταίο θέμα που θα ασχοληθώ είναι αν η β ραψωδία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του έργου. Σε αυτό το κομμάτι θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον καθηγητή μου κ. Κωνσταντινόπουλο Βασίλειο που με βοήθησε στον μέγιστο βαθμό κατευθύνοντας με στην εκπόνηση αυτής την διπλωματικής εργασίας, όπως και την κυρία Βολονάκη Ελένη και τον κύριο Ευσταθίου Αθανάσιο, για την αμέριστη στήριξη που μου προσέφεραν. Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ στον αδερφό μου Κώτσια Δημήτρη που σε όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών στάθηκε αρωγός δίπλα μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΚΑΤΑΛΟΓΟ ΤΩΝ ΠΛΟΙΩΝ

Ο νηών κατάλογος στη Β ραψωδία της Ιλιάδας αποτέλεσε αντικείμενο επιστημονικών ερίδων που μετουσιώθηκαν σε σημαντική βιβλιογραφική πράξη. Όπως ορίζει ο ίδιος ο Όμηρος είναι τα πλοία και τα στρατεύματα που συμμετείχαν στον τρωικό πόλεμο ανά ελληνική πόλη. Στη συνολική καταγραφή φάνηκε ότι υπήρχαν 29 αχαϊκά στρατεύματα όχι από όλη την Ελλάδα αλλά από το μεγαλύτερο μέρος της, μιας και δεν αναφέρονται τα νησιά του κεντρικού Αιγαίου, των παραλίων της Μικράς Ασίας, της Σάμου, της Χίου, της Λέσβου, της Μεγαρίδας, και ενός μέρους της Θεσσαλίας. Κρίνοντας από τη γλώσσα και το ύφος καταλαβαίνουμε ότι αυτή η ραψωδία είναι απόλυτα εναρμονισμένη με το υπόλοιπο έργο της Ιλιάδας. Έχει αναπτυχθεί ένας μεγάλος αριθμός θεωριών γύρω από αυτό το θέμα, αν δηλαδή αυτή η ραψωδία του έργου αποτελεί οργανικό κομμάτι του έργου ή όχι.

Τρείς είναι οι βασικότερες θεωρίες που αναπτύχθηκαν. Η πρώτη αναφέρει πως ο κατάλογος είναι μυκηναϊκής προέλευσης και αναφέρεται στο εκστρατευτικό σώμα που χρησιμοποίησαν οι Έλληνες ενάντια στους Τρώες¹. Μια ελαφρώς διαφοροποιημένη εκδοχή αυτής της άποψης είναι ότι "καρδιά" αυτού του καταλόγου είναι μυκηναϊκής προέλευσης αλλά κατάφερε και έφτασε μέχρι τον Όμηρο με κάποιες μικρές αλλοιώσεις και προσθήκες από τους αιτιούς και έτσι σήμερα εμείς εξετάζουμε ονόματα ηρώων και πόλεων.² Αν αξιολογήσουμε αυτή την άποψη τότε θα καταλάβουμε ότι μπορεί να ευσταθεί και ότι στους σύγχρονους μελετητές προσφέρει μια λεπτομερή ανάλυση για το τι επικρατούσε στον τότε κόσμο, δηλαδή κατά τον 13^ο και 12^ο αιώνα. Ισχυρή απόδειξη ότι ο συγκεκριμένος κατάλογος δεν χρησιμοποίησε αναχρονιστικά στοιχεία είναι ότι αναφέρονται τοποθεσίες που την εποχή του Τρωικού πολέμου υπήρξαν σπουδαία πολιτικά και πολιτιστικά έργα όμως στην εποχή του Ομήρου αυτά τα κέντρα είτε βρίσκονταν σε πλήρη αφάνεια είτε ήταν εντελώς κατεστραμμένα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Πύλος στη Μεσσηνία. Γενικά αναφέρεται σε περιοχές καταστάσεις πολύ παλαιότερες από την δική του εποχή. Στην εκστρατεία ενάντια των Τρώων φαίνεται ότι η Μακεδονία η Ήπειρος και η Θεσσαλία δεν συμμετείχαν και πιθανότατα ο λόγος είναι η κάθοδος των Δωριέων στη Πελοπόννησο. Αυτό που εντυπωσιάζει και κεντρίζει το ενδιαφέρον με τον "Νέων κατάλογο" είναι πρωταρχικά τα επίθετα που επιλέγει ο Όμηρος να τοποθετήσει στο κάθε πρόσωπο αλλά και στα τοπωνύμια και επιπροσθέτως ο τρόπος που επιλέγει να ενσωματώσει αυτή τη ραψωδία στο υπόλοιπο έργο. Έχει δημιουργηθεί επίσης και η άποψη πως ο συγκεκριμένος κατάλογος αποτελείται από υποσύνολα καταλόγων μικρότερης έκτασης που χρησιμοποιούσαν οι ραψωδοί με σκοπό να εντυπωσιάσουν με τις γνώσεις τους. Από το απόσπασμα που μας παραθέτει ο Όμηρος διαπιστώνουμε επίσης ότι τα βασίλεια των Αχαιών αποτελούσαν ένα σύνολο συνομοσπονδίας και όχι ανατολικού τύπου Αυτοκρατορίας, που υπάγονται στον άνακτα των Μυκηνών. Στη β' ραψωδία της Ιλιάδας αναφέρονται κάποιες φορές οι Αχαιοί ως Δαναοί, Αργεΐτες αλλά και Έλληνες(στίχοι 529 και 683).

Η δεύτερη θεωρία που αναπτύχθηκε αναφέρει πως η σύνθεση του καταλόγου είχε γίνει τον 8^ο αιώνα, δηλαδή την εποχή του Ομήρου, σύμφωνα με τα γεωγραφικά δεδομένα της εποχής. « Παράλληλη της θεωρίας αυτής είναι η άποψη ότι ένας πρώτος κατάλογος, βοιωτικής ίσως

¹ Burr V. 1944 Νέων Κατάλογος, Λειψία

² Κωνσταντινόπουλος Λ. Βασίλειος, « Η Πύλος στον Ομηρικό κατάλογο των πλοίων και οι πινακίδες της Γραμμικής Β' », στο συλλ. Τόμο ΜΕΣΣΗΝΙΑ, σελ: 77-97, Αθήνα, 2012, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ

προέλευσης συνετέθη κατά τους σκοτεινούς αιώνες». ³ Η ανάγνωση αλλά και η ακρόαση του καταλόγου πιθανότατα σαγήνευε τους ακροατές της από την πυκνότητα και τη δεξιοτεχνία της έκφρασης, καθώς και από τις μυθολογικές και πατριωτικές αναφορές. Ειρήσθω εν παρόδω, πέραν του καταλόγου των πλοίων στη Β΄ραψωδία παρατηρείται καταλογόμορφη πληθώρα ονομάτων στις ατελείωτες περιγραφές μαχών. Δεν είναι όμως εύκολο να καθορίσουμε μέχρι που φτάνει η "εξάρτηση" του Ομήρου από τέτοια παλιά ποιήματα του αρχαίου ηρωικού άσματος ότι ο ποιητής εκμεταλλεύεται ένα μεγάλο κεφάλαιο που προϋπήρχε, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Αυτή η άποψη όμως, δεν μπορεί να αποκλείσει μεταγενέστερες προσθήκες. Ο V. Burr στο βιβλίο του "Νεών Κατάλογος", δεν θεωρεί προσθήκη τον κατάλογο των πλοίων⁴, όμως η άποψη του Διευχίδα και των νεωτέρων διαφέρει, καθώς ακολουθούν την παραδοχή αττικών παρεμβολών⁵. Ο G. S. Shipp, έδειξε ότι ο κατάλογος περιλαμβάνει "μεταγενέστερα" γλωσσικά χαρακτηριστικά, επομένως εντάσσεται στην ίδια κατηγορία με τις πολύστιχες παρομοιώσεις και συνδέεται στενά με τον Όμηρο και τη μνημειακή σύνθεση. Άλλωστε κατάλογος, δεν είναι δυνατόν να αποτελεί τμήμα προφορικής παράδοσης για το ηρωικό παρελθόν αφού θα ήταν ένα σύντομο άσμα και δεν θα μπορούσε ν' αποτελέσει από μόνο του τραγούδι⁶. Ωστόσο, είναι απίθανο να έχει συντεθεί από μηδενική βάση και να έχει τοποθετηθεί στην τωρινή του θέση. Όλα αυτά τα στοιχεία γίνονται τροφή στη διαμάχη σχετικά με το αν η πηγή του είναι ένας πραγματικός κατάλογος, σε έμμετρη μορφή ή όχι, που συνετέθη κοντά στη εποχή του Τρωικού πολέμου(όταν μιλούμε για τρωικό πόλεμο, πάντοτε θα πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας την πιθανότητα διόγκωσης της εκστρατείας, ακόμη και της επινόησης της σχεδόν ολοκληρωτικά από την ποιητική παράδοση)⁷.

Η τρίτη και τελευταία θεωρία αναφέρει ότι η σύνθεση του καταλόγου ανήκει στη μεθομηρική εποχή και προστέθηκε στην αρχική Ιλιάδα. Ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι οι δύο τελευταίες περιπτώσεις είναι προϊόντα φαντασίας των ποιητών.

Ο Giovannini στο έργο του *Etude historique sur les origins du catalogue des vaisseaux*⁸, σχετικά με το θέμα της πολιτικής γεωγραφίας της αρχαίας Ελλάδας θεωρεί ότι ο κατάλογος δεν βασίζεται ούτε σε ένα περίπλου ούτε σε μία περιήγηση αλλά θεωρεί ότι πηγή του Καταλόγου ήταν ένας κατάλογος θεωροδόκων αντίστοιχος με τον κατάλογο των θεωροδόκων για τους Δελφικούς Αγώνες που σώζεται σε επιγραφές. Οι θεωροδόκοι υποδέχονταν τους απεσταλμένους (θεωρούς)

³Ξεκινούν με την κατάρρευση της Μυκηναϊκής κυριαρχίας στον ελληνικό χώρο, εντοπίζονται χρονικά γύρω στα 1200-1100 π. Χ. Και τελειώνουν με την έναρξη των γεωμετρικών χρόνων γύρω στο 900-800 π. Χ. Χάνεται η γραφή (Γραμμική Β'), τα αρχιτεκτονικά και άλλα πολιτισμικά επιτεύγματα, μηδενίζονται οι εμπορικές συναλλαγές και μένουν μόνο η μνήμη και ο μύθος.

⁴ V. Burr, 1944, ό. π.

⁵Albin Lesky, Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, μτφ. Α.Γ. Τσοπανάκη, εκδοτικός οίκος αδελφών Κυριακίδη, 2006.

⁶ Schadewalt W., 1959, Vom Homers Welt und Werk, Βιέννη, 87-129

⁷ Shipp, G.P. 1972. Studies in the language of Homer, 2η έκδ. Cambridge.

⁸ Giovannini, *Etude historique sur les origins du catalogue des vaisseaux*, Βέρνη, 1969, σελ: 448

που μετέφεραν την πρόσκληση για τους Αγώνες και την εκχειρία. Οι διαδρομές των θεωρών αντιστοιχούν στα τμήματα του «Καταλόγου των Πλοίων». Συνεπώς υπήρχαν κατάλογοι πόλεων που επισκέπτονταν οι θεωροί για να τις προσκαλέσουν στους Αγώνες. Από ότι φαίνεται οι Δελφικοί Αγώνες ιδρύθηκαν κατά τα πρότυπα των Ολυμπιακών και δανείστηκαν από αυτούς την οργάνωση. Εφόσον παραδίδεται κατάλογος νικητών με υπερτοπικό χαρακτήρα από τον 7ο αιώνα, πρέπει να υπήρχε και γραπτός κατάλογος των πόλεων που καλούνταν να συμμετάσχουν στους Αγώνες. Φυσικά ο «Κατάλογος των Πλοίων» δεν αντιστοιχεί πλήρως στους καταλόγους των προσκεκλημένων στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Ο ποιητής ήταν υποχρεωμένος να διατηρήσει μια ισορροπία ανάμεσα στα ονόματα των πόλεων και στην επινοημένη ιστορία του, τη συγκέντρωση στρατευμάτων υπό την ηγεσία των μυθικών ηρώων. Δεν αποτελεί άμεσο κατάλοιπο ενός καταλόγου των δυνάμεων της Αυλίδας. Πιθανότατα το άτομο που συνέθεσε τον κατάλογο ή ο συμπληρωτής έχοντας αποφασίσει να ξεκινήσει από τη Βοιωτία και ειδικότερα από την Αυλίδα, ώστε να συμπεριλάβει τους άμεσους γείτονες της. Στο σημείο αυτό αρχίζει μια καινούργια πορεία ακολουθώντας τη φορά του ρολογιού από την Αργολίδα προς τις Μυκήνες, έως τη Λακεδαίμονα, την Πύλο, τους Αρκάδες και τέλος τους Επειούς. Από τη βορειοδυτική Πελοπόννησο μεταβαίνουμε στα νησιωτικά βασίλεια του Μέγητα και του Οδυσσέα και πίσω στους Αιτωλούς. Διακόπτεται η γεωγραφική πορεία και ακόμη πιο απότομα μεταβαίνουμε στους Μυρμιδόνες και στον Αχιλλέα. Η τρίτη και τελευταία περιήγηση είναι στα όρια της Θεσσαλίας⁹. Το ερώτημα που προκύπτει είναι γιατί δεν τηρείται απαρέγκλιτα χωρίς διακοπές και μετακινήσεις η πορεία του καταλόγου. Δύο απαντήσεις μπορούν να δοθούν σύμφωνα με τον Giovannini. Η πρώτη αναφέρει ότι είχαν καταρτιστεί κατάλογοι πολιτικών μονάδων με γεωγραφική κατάταξη οι οποίοι είχαν καταγραφεί σε επιγραφές της κλασικής ή της ελληνιστικής περιόδου¹⁰. Η δεύτερη θεωρία που είναι πιο συναφής με την πρώτη, αναφέρει τις τρεις διαδρομές του ομηρικού καταλόγου με αφετηρία την Βοιωτία, δεδομένου ότι η χαρτογράφηση της Πελοποννήσου ξεκινά από τον ισθμό της Κορίνθου και συμπεριλαμβάνει μέρος της Αχαΐας. Πρόκειται για μια κάπως ακανόνιστη αλλά τουλάχιστον λογική περιήγηση των περισσότερων περιοχών της Κεντρικής Ελλάδας έως το όρος Όλυμπος. Η προηγηθείσα γενική συζήτηση αποδεικνύει ότι η διάθρωση του καταλόγου και οι δύο σημαντικότερες αλλαγές πορείας του ενδέχεται να οφείλονται όχι σε συγκεκριμένα προγενέστερα δρομολόγια αλλά σε αναπόφευκτα δεδομένα της ελληνικής γεωγραφίας και στον τρόπο με τον οποίο θα το χειριζόταν ο καθένας, ιδίως χωρίς τους σύγχρονους χάρτες.

Έχει υποστηριχθεί από ερευνητές, όπως τον Cauer¹¹, η άποψη ότι ο συγκεκριμένος κατάλογος αποτελούσε αρχικά ξεχωριστό κομμάτι το οποίο εντάχθηκε αργότερα στο σώμα της Ιλιάδας. Αυτή η προσέγγιση υποστηρίζει πως ο πυρήνας του καταλόγου των πλοίων διασώθηκε από τα Μυκηναϊκά χρόνια, την υποτιθέμενη εποχή δηλαδή που διεξήχθη ο Τρωικός Πόλεμος (13ος-12ος

⁹ Giovannini, Etude, σελ. 52

¹⁰ Ο. π. , σελ. 53

¹¹ Frank Cole Babbitt, *A Comprehensive View of Homeric Criticism: Cauer's "Grundfragen der Homerkritik"*, 1913, σελ: 203-215

αιώνας π. Χ.) και δια μέσου της προφορικής παράδοσης έγινε γνωστή στον Όμηρο (9ος-8ος αι. π. Χ.)¹².

Αν ληφθεί υπόψη ότι αποτελεί μια αξιόπιστη πηγή Μυκηναϊκής ή Υπο-μυκηναϊκής εποχής, τότε ο κατάλογος μας προσφέρει με μοναδική λεπτομέρεια την πολιτική κατάσταση που επικρατούσε στον ελληνικό κόσμο κατά τον 13ο-12ο αιώνα π. Χ.. Το ότι αναφέρονται τοποθεσίες που την εποχή του Τρωικού πολέμου υπήρξαν σπουδαία πολιτικά και πολιτιστικά κέντρα, αλλά την εποχή του Ομήρου είτε ήταν στην αφάνεια ή είχαν καταστραφεί ολοσχερώς (όπως η Πύλος στην Μεσσηνία), είναι μια ισχυρή απόδειξη ότι ο συγκεκριμένος κατάλογος δεν χρησιμοποίησε αναχρονιστικά στοιχεία. Γενικά απεικονίζει τον ελληνικό κόσμο σε μια εποχή αρκετά παλαιότερη από αυτή του Ομήρου. Περιοχές όπως οι Μακεδονία, η Ήπειρος και μέρος της Θεσσαλίας δεν φαίνονται να συμμετείχαν στον Τρωικό πόλεμο, προφανώς αυτές οι περιοχές βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των Δωριέων, οι οποίοι θα πραγματοποιούσαν την κάθοδό τους προς την Πελοπόννησο ορισμένες δεκαετίες αργότερα¹³.

Όμως ο 'νέων κατάλογος' με τα επίθετα με τα οποία διανθίζει τα πρόσωπα και τα τοπωνύμια και γενικά με τον τρόπο που έχει ενταχθεί στο έπος αποτελεί ένα συμβατό κομμάτι στο όλο έργο.

Ένα ακόμη ιστορικό στοιχείο που μας προσφέρεται είναι ότι τα βασίλεια των Αχαιών (τουλάχιστον εκείνη την εποχή) αποτελούσαν ένα σύνολο συνομοσπονδίας και όχι ανατολικού τύπου Αυτοκρατορίας, που υπάγονται στον άνακτα των Μυκηνών. Επίσης, οι Αχαιοί (αναφέρονται στην Ιλιάδα ως Δαναοί, Αργεΐτες αλλά και Έλληνες (Ραψωδία β' στ.529 και 683)) απουσίαζαν από τις ακτές της Μικράς Ασίας¹⁴.

Το ερώτημα που γενάται είναι κατά πόσο ο συγκεκριμένος κατάλογος απεικονίζει την πραγματική ιστορική κατάσταση της εποχής του χαλκού στην Ελλάδα. Στη διάρκεια των ετοιμασιών, ο ποιητής επικαλείται τη βοήθεια των Μουσών για να παραθέσει το μακρύ κατάλογο των εμπολέμων. Πρώτα απαριθμεί τα πλοία, τους αρχηγούς, τις πόλεις και τους συμμάχους των Ελλήνων και μετά των Τρώων και των συμμάχων τους. Αυτοί οι «κατάλογοι» άρεσαν πολύ στους αρχαίους, γιατί εκτός από τις γεωγραφικές, ιστορικές, μυθολογικές και άλλου είδους πληροφορίες που περιείχαν, τους έδιναν και την ευκαιρία να υπερηφανευτούν για την πόλη τους, αν αναφερόταν το όνομά της σ' αυτούς. Ωστόσο, οι «κατάλογοι» των αντιπάλων στο σημείο αυτό του έπους έχουν μια επιπλέον λειτουργία: η απαρίθμηση των δυνάμεων Ελλήνων και Τρώων δίνει στον ακροατή την εντύπωση ότι ο πόλεμος μόλις αρχίζει.

Η θεματική κατανομή σε 6 μέρη καταλαμβάνει θεωρητικά έκταση 6 περίπου ραψωδιών δηλ. 3.000 στίχων περίπου. Η ποιητική όμως διάνοια του Ομήρου εμπλούτισε την απλή και ευθύγραμμη αυτή πορεία του έργου με αυτοτελή επύλλια κατάλληλα προσαρμοσμένα και αύξησε το ενδιαφέρον του ακροατηρίου. Μπορεί βέβαια αυτός ο κατάλογος να ήταν ταιριαστός στην αρχή του πολέμου, ο ποιητής όμως ήθελε να τον παρουσιάσει για να ικανοποιήσει, τα ποικίλα (γεωγραφικά, εθνολογικά κλπ.) ενδιαφέροντα των ακροατών του.

¹² Όλγα Κομνηνού-Κακριδή, Σχέδιο και Τεχνική της Ιλιάδας, σελ. 31

¹³ D. L. Page, Η Ιλιάς και η Ιστορία, σελ. 140-142

¹⁴ G. S. Kirk, Ιλιάδα, Τόμος Α', σελ. 299

Η εντύπωση που προκαλεί ο κατάλογος συνολικά είναι κάπως αποθαρρυντική για τους περισσότερους σύγχρονους αναγνώστες ή για όλους όσοι δεν διαθέτουν γνώσεις αρχαίας πολιτικής γεωγραφίας· οι αρχαίοι, όμως ακροατές και αναγνώστες πρέπει να γοητεύονταν για διάφορους λόγους από το ευρύ φάσμα που καλύπτει το κείμενο, από την πυκνότητα και τη δεξιοτεχνία της έκφρασης πέρα από τις όποιες μυθολογικές ή πατριωτικές αναφορές του. Αρκετά μεσαιωνικά χειρόγραφα και τουλάχιστον ένας πάπυρος παραλείπουν ολόκληρη την περικοπή, η οποία, όμως, αποτελούσε ασφαλώς αναπόσπαστο τμήμα του έπους ήδη στα τέλη του 7^{ου} αιώνα π. Χ.· είναι τόσο αριστοτεχνικά προσαρμοσμένη και ανεπτυγμένη, ώστε αποκλείεται να αποτελεί μεθομηρική προσθήκη¹⁵. Επιπλέον, πέρα από το τεχνικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει συνιστά μια επιβλητική εισαγωγή στην προέλαση των στρατιωτικών μονάδων και στη μακρά διαδικασία με την οποία υλοποιείται η υπόσχεση του Δία προς τον Αχιλλέα στο τέλος της ραψωδίας Α. Ο G. P. Shipp έδειξε πως ο κατάλογος περιλαμβάνει έναν αριθμό «μεταγενέστερων» γλωσσικών χαρακτηριστικών –όπως είναι φυσικό να συμβαίνει με κάθε εξίσου μακροσκελές τμήμα του ποιήματος· ως εκ τούτου εντάσσεται στην ίδια κατηγορία με τις πολύστιχες παρομοιώσεις και συνδέεται στενά με τον Όμηρο και την ίδια τη μνημειακή σύνθεση. Αποκομίζουμε, εξάλλου, την εντύπωση ότι ο κατάλογος ή κάτι παρεμφερές θα μπορούσε να ενσωματωθεί μόνο σε ένα μνημειακό έπος και θα ήταν αδύνατο να αποτελούσε τμήμα της κανονικής προφορικής παράδοσης για το ηρωικό παρελθόν, και ειδικότερα μέρος του τραϊκού κύκλου, αφού θα υπερέβαινε τα κανονικά όρια ενός σύντομου άσματος και δεν θα μπορούσε να αποτελέσει τραγούδι από μόνο του. Παρομοίως φαίνεται εξαιρετικά απίθανο να έχει συντεθεί εκ του μηδενός, για να τοποθετηθεί στην τωρινή του θέση. Τα δεδομένα αυτά αποτελούν σημαντικούς παράγοντες στη διαμάχη σχετικά με το αν η πηγή του στάθηκε ένας «πραγματικός» κατάλογος, σε έμμετρη ή όχι μορφή, που καταρτίστηκε κοντά στην εποχή του ίδιου του τραϊκού πολέμου¹⁶.

Σχετικά με το θέμα του Καταλόγου τω Πλοίων και τις πινακίδες της Πύλου πολύ μελάνι έχει χυθεί. Έχει αναπτυχθεί μια θεωρία όπου αναφέρεται ότι οι πινακίδες της Πύλου είναι ένας μυκηναϊκός κατάλογος πλοίων. Θερμός υποστηρικτής αλλά και εισηγητής αυτής της άποψης υπήρξε ο H. Muhlestein¹⁷. Ανέλυσε λεπτομερώς τα στρατιωτικά τις πινακίδες που αναφέρονται σε πλοία και στρατιωτικά τμήματα με αριθμό 519, 654, 656, 657, 661. Η ονομασία των καταλόγων που βρίσκονται μέσα στις πινακίδες είχαν ως δεύτερο συνθετικό την λέξη ο-κα. Με αφορμή λοιπόν αυτό ονομάστηκαν πινακίδες –οκα (Οκα- Tafeln). Είναι ξεκάθαρο όμως ότι υπάρχουν εμφανείς διαφορές ανάμεσα στις πινακίδες και τον ομηρικό κατάλογο πλοίων. Η πρώτη είναι ότι οι πινακίδες είναι πιο λεπτομερείς ως προς τα αριθμητικά τους στοιχεία και συγκεκριμένα από πόσα άτομα αποτελούνταν το πλήρωμα αλλά αναφέρει και τον τόπο προέλευσης του. Από την άλλη στον Κατάλογο της Β΄ ραψωδίας δεν αναφέρεται ο αριθμός του πληρώματος απλά ο αρχηγός, οι πόλεις της επικράτειας του και ο αριθμός των πλοίων. Η δεύτερη διαφορά είναι πως στις πινακίδες αναφέρονται αξιώματα. Για παράδειγμα, e-que-ta, mo-ro-ra, te-re-ta, ή στρατιωτικές μονάδες, ke-ka-de ku-re-te pro-ku-re-te, τα οποία όχι μόνο δεν εμφανίζονται πουθενά στον ομηρικό Κατάλογο,

¹⁵ G. S. Kirk, ό. π. σελ. 300

¹⁶ Pierre Carlier, Όμηρος, σελ. 96-98

¹⁷ Βασίλειος Α. Κωνσταντινόπουλος, ό. π., σελ :30

αλλά πουθενά σε ολόκληρο το έπος της Ιλιάδας. Τελευταία αλλά εξίσου σημαντική διαφορά είναι ότι μπορεί τα τοπωνύμια που εμφανίζονται στις πινακίδες να ξεπερνούν τα 1000, δεν συνιστούν όμως κανένα βέβαιο συμπέρασμα και δεν έχουν καμία τεκμηρίωση. Ακόμη και αν τα θεωρήσουμε βέβαια συμπεράσματα ο τρόπος γραφής τους είναι πολύπλοκος και η ανάγνωση τους σχεδόν αδύνατη. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν το ουσιαστικό a-ke-ro, το οποίο μπορεί να μεταγραφεί άγγελος ή αχέρων και το a-re-ro το οποίο μπορεί να είναι Αρτίπους ή Άντιφος κ. ο. κ.¹⁸. Από αυτές τις διαφορές συμπεραίνουμε πως ανάμεσα στις πινακίδες και τον Κατάλογο υπάρχει μεγάλη χρονική απόσταση αλλά και διαφορετικές κοινωνικοπολιτικές συνθήκες στον τρόπο σύνθεσης τους. Τέλος είναι προφανές ότι οι μύθοι που είχαν διαμορφωθεί για τους ήρωες σε κάθε τόπο όπως στην Αιτωλία με τον Μελέαργο και στην Πύλο με τον Νέστορα να παρείχαν το ονοματώμιο και τις πόλεις του Καταλόγου¹⁹.

¹⁸ Page 1988: 223 κ. ε.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΛΗΜΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ

Απαντώνται τρεις διαφορετικοί τύποι σχετικά με την συντακτική δομή των αναφορών στους αρχηγούς και τους τόπους οι οποίοι εναλλάσσονται.

1^{ος}: « Των Φ...ο Χ (και ο Ψ) ήταν αρχηγός (-οι), (εκείνων) οι οποίοι κατοικούσαν σε / κατείχαν (κ.ο.κ) τη Δ,Ε,Ζ». Με αυτόν τον τρόπο εισάγονται οι Βοιωτοί (το πρώτο λήμμα του καταλόγου) και άλλα πέντε.

2^{ος}: « Εκείνοι που κατοικούσαν σε / κατείχαν (κ.ο.κ) τη Δ,Ε,Ζ..... και από αυτούς ο Φ (και ο Χ) ήταν αρχηγός (-οι)». Σύμφωνα με τον τύπο αυτό έχουν γραφεί τα περισσότερα λήμματα, όπως το Άργος, οι Μυκήνες, η Πύλος και άλλα 14, με τους Μυρμιδόνες ως πρόσθετη παραλλαγή. Είναι συνεπώς, ο συνηθέστερος τύπος.

3^{ος}: «Ο Χ οδήγησε (έφερε) (τόσα) πλοία από τη Δ,Ε,Ζ.....». Περιγράφονται τέσσερα μικρά τμήματα του στρατεύματος με αυτόν τον τύπο, με τον οποίο καταγράφεται και ο αριθμός των πλοίων, συμπεριλαμβανομένης και της στρατιωτικής δύναμης του Αίαντα. Με τον τύπο αυτόν, με τον οποίο καταγράφεται και ο αριθμός των πλοίων, συμπεριλαμβανομένης και της στρατιωτικής δύναμης του Αίαντα. Με τον τύπο αυτό περιγράφεται ο Οδυσσεύς που οδηγεί του Κεφαλλήνες.

Προφανώς αυτές οι παραλλαγές συντελούν στην αποφυγή της μονοτονίας του καταλόγου. Ο τύπος Α δείχνει να επιλέγεται για στρατιωτικά τμήματα, τα οποία χαρακτηρίζονται από ένα εθνικό, όπως Βοιωτών, Φωκίων, Λοκρών, Αιτωλών, Κρητών, Μαγνητών, διαθέτει δύο ή τρεις μακρόχρονες συλλαβές. Υπάρχουν όμως και άλλα που δεν τηρούν αυτόν τον μετρικό όρο, τα οποία χρησιμοποιούνται για άλλες περιοχές, όπως Άβαντες, Αθηναίοι, Αρκάδες, Κεφαλλήνες, Επειοί κ.α. εισάγονται με τον δεύτερο τύπο ο οποίος καλύπτει τα σημαντικότερα τμήματα και χρησιμοποιείται για 18 από τα 29 στρατεύματα. Όσον αφορά τον τύπο Γ. Προτάσσεται το όνομα του αρχηγού ενός μικρού τμήματος. Επιτρέπει ακόμα την αναφορά των πλοίων στην αρχή του λήμματος. Συμπερασματικά: i) ακολουθούνται οι ήδη διαμορφωμένοι κανόνες της προφορικής ποίησης και διατηρείται η μορφολογική ποικιλία, από τον τελευταίο συνθέτη του καταλόγου, ii) δεν εντοπίζεται διαφορά ανάμεσα σε σημαντικά και ελάσσονα τμήματα, δίδεται η εντύπωση ότι έχουν προστεθεί ή παρεμβληθεί για άλλους λόγους²⁰.

²⁰ Stanley Keith, *The Shield of Homer: Narrative Structure in the Iliad*, Princeton University Press, 1993, σελ:55-58

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΑΧΑΪΚΩΝ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΩΝ*

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΠΟΛΕΙΣ	ΗΓΕΜΟΝΕΣ	ΠΛΟΙΑ
Αθήνα	Κύνος, Οπόης, Καλλίατος, Βήσσα, Σκάρφη, Αυγείαι, Τάρφη, Θρόνιο	Μενεσθεύς	50
Αιτωλία	Πλευρών, Ωλενος, Πυλήνη, Χαλκίς, Καλυδώνα	Θόας, γιος του Ανδραίμονα	40
Εύβοια (Άβαντες)	Χαλκίς, Ερέτρια Ιστιαία Κήρινθος, Δίον Κάρυστος, Στύρα	Ελεφήνωρ	40
Ήλιδα	Βουπράσιο, Υρμίνη Μυρσίνοσ, Ωλενίη, Αλείσιον	Αμφίμαχος, Θάπλιος, Διώρης, Πολύξενος	10
Κεφαλλήνιοι	Ιθάκη, Νηριτός, Κροκύλεια, Αιγίλιο,	Οδυσσεύς	12

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΠΟΛΕΙΣ	ΗΓΕΜΟΝΕΣ	ΠΛΟΙΑ
	Ζάκυνθος, Σάμος		
Κρήτη	Γόρτυνα, Λύκτος, Μίλητος, Λύκαστος, Φαιστός, Ρύτιον και άλλες πόλεις(συνολικά 100-εκατόμπολις)	Ιδομενεύς, Μηριόνης	80
Λακεδαίμων	Φάρις, Σπάρτη, Μέσση, Βρυσειαί, Αυγειαί, Αμύκλες, Έλος, Λάας, Οίτυλος	Μενέλαος	60
Λοκρίδα		Αίας του Οιλέως(ο Λοκρός	40
Μινύες	Ασπληδών, Ορχομενός	Ασκάλαφος, Ιάλμενος	30
Ρόδος	Λίνδος, Ιάλυσος, Κάμειρος	Τληπόλεμος	9
Σαλαμίνα		Αίας ο Τελαμώνιος	12
Σύμη		Νιρεύς	3
Φωκίδα	Κυπάρισσος, Πυθώ, Ανεμώρεια, Υάμπολις, Λίλεια, Χρύσα, Δαυλίσ, Πανοπεύς, ποταμός Κηφισσός	Σχεδίας, Επίστροφος	40
	Τρίκκη, Ιθώμη(Θεσσαλίας), Οιχαλία	Ποδαλείριος, Μαχάων	40
	Ορμένιο, Αστέριο, Τιτάνοιο	Ευρύπυλος	40

	Άργισσα, Γυρτώνη, Όρθη, Ηλώνη, Ολοοσσών οι εκ Πηλίου, Αιθήκες(κάτοικοι περιοχής της Θεσσαλίας)	Πολυποίτης, Λεοντεύς	40
	Κύφος, Δωδώνι (θεσσαλική), Γόννος, όχθες του Τιταρίσιου	Γυνεύς	22
	Μάγνητες «οι περί Πηνειόν και Πήλιον εινοσίγυλλον ναίεσκον	Πρόθοος	40
	Άργος, Τίρυνθα, Ερμιόνη, Ασίνη, Τροιζήνα, Ηιόνες, Επίδαυρος, Αίγινα, Μάσης	Διομήδης, Υπαρχηγοί: Σθένελος, Ευρύαλος	80
	Μυκήνες, Κόρινθος, Κλεωναί, Ορνειαί, Αραιθυρέη, Σικυώανα, Υπηρήσια, Γονόεσσα, Πελλήνη, Αίγιο, Αιγιαλός, Ελίκη	Αγαμέμνων	100
	Πύλος, Αρήνη, Θρούον, Αίπυ, Κυπαρισσής, Αμφιγένεια, Πτελεός, Έλος, Δώριον	Νέστωρ	90
	Νίσυρος, Κάρπαθος, Κάσος, Κως, Καλύδναι νήσοι	Φείδιππος, Άντιφος	30
	Άργος Πελασγικό, Άλος,	Αχιλλεύς, εν συνεχεία	50

	Αλόπη, Τραχίς, Φθία, Ελλάς	Νεοπτόλεμος	
	Φυλάκη, Πύρασος, Ίτων, Αντρών, Πτελεός	Πρωτεσίλαος, εν συνεχεία Ποδάρκης	40
ΠΕΡΙΟΧΗ	ΠΟΛΕΙΣ	ΗΓΕΜΟΝΕΣ	ΠΛΟΙΑ
	Φεραί, Βοίβη, Γλαφύραι, Ιαωλκός	Εύμηλος	40
	Μεθώνη, Θαυμακία, Μελιβοία, Ολιζών	Φιλοκτήτης, εν συνεχεία Μέδων	7

*Σκοπός αυτού του πίνακα είναι ο αναγνώστης να έχει μια ιδέα της εργασίας και πως αυτή διαμορφώνεται αλλά και μια σύντομη εικόνα των στρατευμάτων και των αρχηγών τους και βασίζεται στο έργο του G. S. Kirk όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία.

ΤΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΙΘΕΤΑ ΤΟΥΣ

Στον κατάλογο, μνημονεύονται 180 περιοχές που μοιράζονται στα 29 στρατιωτικά τμήματα. Παρατηρούμε πως οι περισσότερες δεν έχουν προσδιοριστικά επίθετα, ενώ περίπου 70 εξ αυτών προσδιορίζονται και πολλές φορές χρησιμοποιούνται για περισσότερους από έναν τόπους. Μάλιστα, ορισμένα συνιστούν λογότυπο, όπως έ υκτίμενος πτολίεθρον. Πέραν των επιθέτων, εντοπίζονται και γεωγραφικές φράσεις οι οποίες περιγράφουν έναν τόπο ως « κάτω από το όρος Κυλλήνη», προσφέροντας μόνο μια γενική εικόνα της περιοχής. Αίρεται εδώ το εξής ερώτημα, είναι συμβατικά και στερεότυπα επίθετα όπως αυτά της υπόλοιπης Ιλιάδας ή μήπως όχι; Ο Page είναι υπέρμαχος της δεύτερης άποψης. Τα πιο πολλά επίθετα είναι πολύ συγκεκριμένα, όπως άγγιάλον, «κοντά στη θάλασσα», αργινόεντα, «κατάλευκος» κ.α. Μας παραδίδουν σημαντικές γνώσεις για τις περιοχές του καταλόγου, καθώς δεν αποτελούν κανονικά επίθετα της Ιλιάδας. Ο G. S. Kirk υποστηρίζει πως δεν ανήκουν στο συνηθισμένο φάσμα των επιθέτων της Ιλιάδας. Πέραν των κοινών επιθέτων της Ιλιάδας και του καταλόγου, υπάρχει ένας αρκετά μεγάλος αριθμός ο οποίος απαντάται μονάχα στον κατάλογο. Αυτό όμως δεν θα πρέπει να μας ξενίζει καθώς η πρόθεση του καταλόγου είναι α περιγράψει λεπτομερώς τα βασίλεια, αλλά και τις πόλεις-ενδεχομένως, πολλές φορές, και άσημες- από τις οποίες ξεκίνησαν τα στρατεύματα των Αχαιών. Ο μεγάλος του αριθμός, δεν αποδεικνύει πως αποτελούν αποκλειστικούς προσδιορισμούς διαφορετικών περιοχών ή ότι αποδίδονται ακριβώς σε συγκεκριμένες περιοχές. Σχετικά με τα κοινά επίθετα της Ιλιάδας και του καταλόγου, δεν μας προκαλούν μεγάλη εντύπωση καθώς αναφέρονται σε φυσικά χαρακτηριστικά π. χ. σε βουνά, και έχοντας γενικό χαρακτήρα σε ολόκληρες περιοχές.

Αυτός που παρείχε το υλικό του καταλόγου, σίγουρα γνώριζε πολύ καλά την Ελλάδα της εποχής του ή και ενδεχομένως της περασμένης γενιάς ώστε γνωρίζει τη γεωγραφία σημαντικών περιοχών. Βάσει τω στοιχείων που μας παρατίθεται όπως φαίνεται από τη χρήση των επιθέτων, δεν μπορεί ν' αποδειχθεί ότι οι πληροφορίες και η γνώση που έχει ενοποιηθεί στην καταλογική αυτή παράδοση προϋποθέτει χρήση μιας ιστορικής πηγής ως καταλόγου- προτύπου. Το εκστρατευτικό σώμα των Βοιωτών, το πρώτο του καταλόγου, είναι ενδεικτικό για τα υπόλοιπα (σχετικά με τη ύπαρξη τοπωνυμίων), με τη μόνη διαφορά πως παρουσιάζει πολύ μεγάλο αριθμό επιθέτων από το σύνηθες. Τα προσδιοριστικά επίθετα των τοπωνυμίων του καταλόγου, έχουν αόριστη σημασία και αυθαίρετη κατανομή (όπως παρατηρείται και στου ακόλουθους στίχους):

Αυτοί που κατοικούσαν στην Υρία και στην **πετρώδη** Αυλίδα και στο Σχρίνο και στο Σκόλο και στον Ετεωνό με τα πολλά φαράγγια, στη Θέσπεια και στη Γραία και στη **ευρύχωρη** Μυκαλησσό, και αυτοί που κατοικούσαν γύρω στο Άρμα και στο Ειλέσιο και στις Ερυθρές και αυτοί που είχα τον Ελεώνα και την Ύλη και την Πετεώνα, και την Ωκαλή και την Μεδεώνα, την **καλοχτισμένη** πολιτεία, τις Κώπες και την Εύτρηση και την Θίσβη με τα πολλά περιστέρια

και εκείνοι που είχα την Κορώνεια και τον **χλοερό** Αλιάρτο και αυτοί που είχαν την Πλάταια και εκείνοι που κατοικούσαν στο Γλισάντα, και αυτοί που είχα τις Υποθήβες τη **καλοχτισμένη** πολιτεία, και τον **ιερό** Ογχηστό, το ωραίο άλσος του Ποσειδώνα, και αυτοί που είχαν την Άρνη και τη Ανθηδόνα, που είναι τελευταία προς τη θάλασσα. (στ. 496-509).

ΤΡΟΠΟΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΤΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ ΤΩΝ ΠΛΟΙΩΝ

Ο πιο συνηθισμένος τύπος είναι: «τους/ τον ακολουθούσα σαράντα κατάμαυρα πλοία», το $\tau\zeta/\tau\tilde{\omega}$ δ' ἄμα τεσσαρά κοντα μέλαινα νῆες ἔποντο. Απαντά 9 φορές με αυτήν τη μορφή με τρεις παραλλαγές. Δύο από τις τρεις παραλλαγές χρησιμοποιούνται για σημαντικότερα τμήματα (των Αργείων και των Κρητών).

Με διαφορετικό λογότυπο, απαντώνται άλλα τέσσερα λήμματα «μαζί του(ς) συντάχθηκαν τριάντα κοίλα καράβια», το $\tau\zeta/\tau\tilde{\omega}$ δέ τριήκοντα γλαφυραὶ νέες ἐστιχόωντο. Στην περίπτωση αυτή το επίθετο «κοίλα» αντικαθιστά τα «μαύρα» που υπήρχα στον προηγούμενο τύπο και ο ιωνικός τύπος νέες χρησιμοποιείται αντί του νῆες. Ακόμη, το κύριο ρήμα παρουσιάζει παραλλαγές και τα δύο ρήματα «ακολουθούσαν» και «συντάχθηκαν» δεν αποδίδουν το τράβηγμα των πλοίων στην ακρογιαλιά μετά την άφιξη τους, μια θέση που κατέχουν σε όλη τη δράση του έπους, αλλά το ταξίδι από την Αυλίδα στην Τροία.

«Ο Χ οδήγησε πλοία από τη Δ (Ε, Ζ...)». Αυτή η μορφή χρησιμοποιείται για τέσσερα στρατιωτικά τμήματα. Ο αριθμός των πλοίων, διαφέρει στις τρεις από τις τέσσερις περιπτώσεις. Οι ασήμαντοι Ενήνες αντιπροσωπεύουν τον μεγαλύτερο αριθμό με 22 πλοία. Έπεται ο Σαλαμίνιος Αίαντας με 12, ο Τληπόλεμος της Ρόδος με 9, ο Νιρέας από τη Σύμη με 3. Αξίζει να σημειωθεί πως δε υπάρχουν άρτιες δεκάδες πλοίων.

«Των (τόσων) πλοίων αριθμός ήτα ο Χ», με ποικίλους αριθμούς π.χ. στ. 576'' τῶν ἐκατό νηῶν ἢ ῥχε κρείων Ἀγαμέμνων'', στ. 609-610'' τῶν ἦ ῥχ' Ἀγκαΐσιο πάϊς ἐξήκοντα νεῶν''. Έτσι εισάγονται πέντε στρατεύματα με διαφορές ως προς το μέγεθος και τη σημασία: Οι Μυκῆνες με εκατό πλοία, η Λακεδαίμονα με εξήντα, οι Αρκάδες με εξήντα, ο Εύμηλος με ένδεκα και ο Φιλοκτήτης με επτά. Κοινό στοιχείο ανάμεσα τους, αποτελεί το ρήμα ἦ ῥχ' /ε/εν.

Σχετικά με τους αριθμούς που αποδίδονται σε πολλά στρατιωτικά τμήματα, εντοπίζεται '' ένα ποσοστό συμβατικότητας και αυθαιρεσίας'', '' μολονότι τα σπουδαιότερα στρατεύματα τείνουν να λαμβάνουν μεγαλύτερους αριθμούς, ενώ τα ασήμαντα μικρότερους''. Όσον αφορά τον προσδιορισμό των πλοίων, έχουμε έναν εξελιγμένο λογοτυπικό τρόπο, ενώ εντοπίζεται απουσία παλαιότερων τεχνικών γλώσσας και ύφους²¹.

²¹ Hainsworth John Bryan ,*The Flexibility of the Homeric Formula*, Oxford, 1968, σελ :64-68

ΤΑ ΕΚΣΤΡΑΤΕΥΤΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ²²

Το εκστρατευτικό τμήμα του Ορχομενού

Οί δ' 'Ασπληδόνα
ναίον ιδ' 'Ορχομενόν Μινύειον,
τών ήρχ' 'Ασκάλαφος καί 'Ιάλμενος υίες
"Αρης
ούς τέκεν 'Αστυόχη δόμω "Ακτορος
'Αζειδαο,
παρθένος αιδοίη υπερώϊον εισαναβάσα
"Αρηϊ κρατερῶ
: ό δέ οι παρελέξατο λάθρη:
τοίς δέ τριήκοντα γλαφυραί νέες
εστιχόωντο.

Εκείνοι πάλι που κατοικούσαν την
Ασπληδόνα
και τον Μινύειο Ορχομενό
είχαν αρχηγό τον Ασκάλαφο και τον Ιάλμενο,
τους γιούς του Άρη
Στο παλάτι του Άκτορα, του γιου του Αζέα,
η Αστυόχη,
η ντροπαλή παρθένα είχε ανεβεί στο ανώι,
κι' εκείνος πήγε κρυφά και πλάγιασε κοντά
της
. Αυτούς τους ακολουθούσαν τριάντα βαθιά
καράβια.

~~~

Ο Ορχομενός ήταν μία εκ των ισχυροτέρων αχαιϊκών πόλεων της ακμής της μυκηναϊκής εποχής. Υπάρχουν πολυάριθμες μυθολογικές αναφορές για τον Ορχομενό. Ο σημαντικότερος μυθικός κύκλος ξεκινάει από τον βασιλιά Αθάμα που είχε παιδιά τον Φρίξο και την Έλλη. Με τον Ορχομενό επομένως συνδέεται ο μύθος του χρυσόμαλλου δέρατος και της Αργοναυτικής εκστρατείας. Μάλιστα αυτό, υπογραμμίζεται εδώ από το επίθετο Μινύειον, το φύλο των Μινυών καταγόταν από τον επώνυμο βασιλιά Μινύα, ο οποίος διακρίθηκε στην Αργοναυτική εκστρατεία. Η πόλη του Ορχομενού, ασχέτως αν καταστράφηκε αρκετές φορές ή αν μειώθηκε κατά πολύ ο πληθυσμός της κατά την πρώιμη εποχή του σιδήρου, παρ' όλα αυτά κατοικούνταν διαρκώς²³. Εδώ στο κατάλογο, η επικράτεια εμφανίζεται συρρικνωμένη. Ακόμη και οι Κώπες,

---

²² Όλα τα ακόλουθα αρχαία κείμενα όπως και η μετάφραση τους προέρχονται από την ακόλουθη ιστοσελίδα:
<http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/omhros/il02.htm>.

²³ Κατά την διάρκεια του Κορινθιακού πολέμου η πόλη βρέθηκε στο πλευρό της Σπάρτης η οποία διατηρούσε στην πόλη φρουρά. Το 375 π. Χ. Οι Θηβαίοι με αρχηγό τον Πελοπίδα εκμεταλλεύτηκαν την απουσία της Σπαρτιατικής φρουράς και κατέλαβαν αιφνιδιαστικά τον Ορχομενό. Λίγο μετά συγκρούστηκαν με τους Σπαρτιάτες στην πόλη Τεγύρα, λίγο έξω από τον Ορχομενό. Στην μάχη της Τεγύρας επικράτησαν οι Θηβαίοι. Κατά τη διάρκεια της Θηβαϊκής ηγεμονίας οι Θηβαίοι κατάστρωσαν σχέδιο για την καταστροφή του Ορχομενού, επειδή είχε συμμαχήσει

περιοχή που βρισκόταν υπό τον έλεγχο του Ορχομενού, ανήκουν στους Βοιωτούς. "Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι η μνεία προέρχεται από την υστεροελλαδική περίοδο ΙΙΙC, οπότε η πολιτική γεωγραφία του μυκηναϊκού κόσμου ανατρεπόταν- την εποχή μετά την εισβολή των Βοιωτών από τη Θεσσαλία στη Βοιωτία"²⁴.

Η Ασπληδόνα, ιδρύθηκε από τους Μινύες και βρισκόταν στη δικαιοδοσία του Ορχομενού. Ο Πausanias αναφέρει πως η Ασπληδόνα όφειλε το όνομα της στον Ασπληδόνα, γιο της νύμφης Μίδεια και του Ποσειδώνα²⁵. Ταυτίζεται πιθανόν με το σημερινό Πύργο μεταξύ του Ορχομενού και τω Κωπών και δέσποζε στη βόρεια όχθη της λίμνης.

Στίχος 512: Ο Ιάλμενος και ο αδελφός του Ασκάλαφος έλαβαν μέρος στον Τρωικό πόλεμο με 30 πλοία των Μινύων και στη συνέχεια επέστρεψε με τον αδελφό του Ασκάλαφο και συμβασίλευσαν στον βοιωτικό Ορχομενό. Ο Στράβων αναφέρει ότι ο Ιάλμενος μετά την άλωση της Τροίας οδήγησε τους άντρες του στον Πόντο. Σύμφωνα με μια άλλη παράδοση, επέστρεψε και πέθανε στον Ορχομενό. Η Βιβλιοθήκη του Απολλοδώρου αναφέρει (Α'9, 16) ότι έλαβε μέρος και στην Αργοναυτική Εκστρατεία. Πέραν της αναφοράς του εδώ και στον κατάλογο, μνημονεύεται ακόμη μια φορά στη ραψωδία I, στ. 82, μαζί με το δίδυμο αδελφό του. Ο Ασκάλαφος, διακρίνεται περισσότερο, καθώς στη ραψωδία , στ. 518-26, βρίσκει ηρωικό θάνατο και τον πενθεί ο πατέρας του ο θεός Άρης, στη ραψωδία O, στ. 111-116. Οι δύο αυτοί στίχοι της , ο ένας στον κατάλογο και ο άλλος στη I, είναι σχεδόν ταυτόσημοι: 'τών ήρχ' 'Ασκάλαφος καί 'Ιάλμενος υἱές "Αρης' και 'ήδ' ἄμφ' 'Ασκάλαφον καί 'Ιάλμενον υἱᾶς 'Αρης'. Μιλούμε λοιπόν για έναν λογότυπο κοινό στον συνθέτη του καταλόγου και στον Όμηρο στη ραψωδία I. Ο Kirk υποστηρίζει, ότι ο Όμηρος είτε αντέστρεψε τον στίχο από τον κατάλογο είτε επεξέτεινε την προγενέστερη καταλογική μορφή του ενσωματώνοντας την στην δική του γλώσσα. Αυτό υποδηλώνει σημαντικό ποσοστό ομηρικής επίδρασης σε αυτόν τον θεωρούμενο γνήσιο προγενέστερο κατάλογο.

Στίχος 513-15: Η γέννηση του Ιάλμενου και του Ασκάλαφου, οι γιοί τη ένωσης του Άρη και της Αστυόχης, της κόρης ή της συζύγου του Άκτορα παρουσιάζεται με ομηρικό τρόπο. Με το όνομα Άκτωρ, όμως υπάρχουν άλλα τέσσερα πρόσωπα στην Ιλιάδα. Ένας συστήνεται ως πατέρας του Μενοίτιου και παππούς του Πατρόκλου, στη ραψωδία Λ 758 και στην Π 14. Ένας ακόμη, ήταν ο πατέρας των Μολιόνων, διδύμων αδελφών από την Ηλεία (μητέρα του ήταν η Μολιόνη, παρατηρείται δηλαδή εδώ η σπάνια επικράτηση του ονόματος της μητέρας αντί εκείνου του πατέρα). Τέταρτος, είναι ο πατέρας του Μυρμιδόνα Εχετλή, ραψωδία Π στ. 189. Όπως αναφέρει ο Διόδωρος ο Σικελιώτης στο Βιβλίο Δ', Άκτωρ ονομαζόταν και ο βασιλεύς της Φθίας στη

με την Σπάρτη. Τα σχέδια ματαίωσε ο Επαμεινώδας που διαφώνησε. Ορχομενό. κοινού. Η πόλη παρήκμασε μετά τις λεηλασίες που πραγματοποίησε ο Ρωμαίος στρατηγός Σύλλας στην περιοχή το 86 π.

²⁴ G. S. Kirk., Ομήρου Ιλιάδα, Τόμος Α', σελ, 337

²⁵ Πausanias, Ελλάδος περιήγησης Βοιωτικά: Ασπληδόνα δὲ ἐκλιπεῖν τοὺς οἰκήτοράς φασιν ὕδατος σπανίζοντος: γενέσθαι δὲ τὸ ὄνομα ἀπὸ Ασπληδόνας τῆ πόλει, τοῦτον δὲ εἶναι νύμφης τε Μιδείας καὶ Ποσειδῶνος. ὁμολογεῖ δὲ καὶ ἔπη σφίσιν ἃ ἐποίησε Χερσίας, ἀνήρ Ὀρχομένιος.

Θεσσαλία όπου κατέφυγε ο Πηλεύς μετά τον φόνο του Φώκου για κάθαρση ²⁶. Οι πατρωνυμικοί τύποι, διευκολύνουν την παγιωμένη πατρική φιγούρα: Ακτορίωνε, Ακτορος υιον, Ακτοριδαο.

Στίχοι 514-15: Το “ παρθένος αιδοίη ” θυμίζει έναν κοινό λογότυπο, όμως δεν απαντάται πουθενά αλλού. Η φράση “ υπερώϊον εισαναβάσα ” αποτελεί λογότυπο κυρίως στην Οδύσσεια και δηλώνει την αθωότητα. Στην Ιλιάδα στη ραψωδία Π στ. 184, υπάρχει μια περιγραφή που μοιάζει με την προκείμενη.

Το εκστρατευτικό τμήμα των Βοιωτών (στ. 494- 510)

Βοιωτών μὲν Πηνέλεως καὶ Λήϊτος ἤρχον	Οἱ Βοιωτοὶ εἶχαν ἀρχηγούς τον Πηνέλεο και το Λήϊτο
Ἄρκεσίλαός τε Προθοήνωρ τε Κλονίος τε, οἱ θ' Ὑρίην ἐνέμοντο καὶ Αὐλίδα πετρήεσαν Σχοῖνόν τε Σκώλόν τε πολύκνημόν τ' Ἐτεωνόν, Θέσπειαν Γραϊάν τε καὶ ευρύχορον Μυκαλησσόν ,	, τον Ἀρκεσίλαο, τον Προθοήνορα και τον Κλόνιο , αυτοὶ που κατοικοῦσαν στην Ὑρία και στην πετρώδη Αὐλίδα και στο Σχοῖνο και στο Σκώλο και στον Ἐτεωνόν με τα πολλά φαράγγια, στη Θέσπεια και στη Γραία και στην ευρύχωρη Μυκαλησσό, και αυτοὶ που κατοικοῦσαν γύρω στο Ἄρμα και στο Εἰλέσιο και στις Ερυθρές,
οἱ τ' ἀμφ' Ἄρμ' ἐνέμοντο καὶ Εἰλέσιον καὶ Ἐρυθράς, οἱ τ' Ἐλεών' εἶχον ἠδ' Ὑλην καὶ Πετεώνα, Ὠκαλέην Μεδεώνά τ' εὐκτίμενον πολίεθρον,	και αυτοὶ που εἶχαν τον Ἐλεώνα και την Ὑλη και την Πετεώνα, και την Ὠκαλή και την Μεδεώνα, την καλοχτισμένην πολιτεία,
Κώπας Εὐτρησίην τε πολυτρήρωνά τε Θίσβην,	τις Κώπες και την Εὐτρηση και την Θίσβη με τα πολλά περιστέρια
οἱ τε Κορώνειαν καὶ ποιήενθ' Ἀλάρτον, οἱ τε Πλάταιαν ἔχον ἠδ' οἱ Γλισάντ' ἐνέμοντο οἱ θ' Ὑποθήβας εἶχον εὐκτίμενον πολίεθρον,	και εκείνοι που εἶχαν την Κορώνεια και τον χλοερό Ἀλάρτο, και αυτοὶ που εἶχαν την Πλάταια, και εκείνοι που κατοικοῦσαν στο Γλισάντα, και αυτοὶ που εἶχαν τις Ὑποθήβες, την καλοχτισμένην πολιτεία

²⁶ Διόδωρος Σικελιώτης Βιβλίο Δ': Θεσσαλίας καλουμένης εἰς Φθίαν, καὶ καθαρθεὶς ὑπὸ Ἄκτορος τοῦ βασιλέως διεδέξατο τὴν βασιλείαν, ἄπαιδος ὄντος τοῦ Ἄκτορος. ἐκ δὲ Πηλέως καὶ Θέτιδος γενόμενος Ἀχιλλεὺς ἐστράτευσε μετ' Ἀγαμέμνονος εἰς Τροίαν.

'Ογγηστόν θ' ιερόν Ποσιδήϊον αγλαόν
άλσος,
οί τε πολυστάφυλον "Αρνην έχον, οί τε
Μίδειαν
Νίσάν τε ζαθέην 'Ανθηδόνα τ'
εσχατόωσαν:

τών μὲν πεντήκοντα νέες κίον, εν δέ
εκάστη κούροι Βοιωτών εκατόν καί
είκοσι βαίνον.

και τον ιερό Ογγηστό, το ωραίο άλσος του
Ποσειδώνα,
και αυτοί που είχαν την Άρνη την
πολυστάφυλη και την Μίδεια και την πανίερη
Νίσα και την Ανθηδόνα, που είναι τελευταία
προς τη θάλασσα.

Δικά τους ήρθαν τι πενήντα καράβια και σε
καθένα μέσα ήταν εκατόν είκοσι νέοι Βοιωτοί.

~~~

Το πρώτο στρατιωτικό τμήμα για το οποίο γίνεται μνεία, είναι το βοιωτικό. Πέραν τούτου, είναι και το μεγαλύτερο με διαφορά ως προς τον αριθμό των τοπωνυμίων και των αρχηγίων και ίσως το δεύτερο μεγαλύτερο μετά το εκστρατευτικό τμήμα του Αγαμέμνονα, σχετικά με τον αριθμό των στρατιωτών (απαρτίζεται μόνο από πενήντα πλοία, με την εξής όμως λεπτομέρεια, ότι επιβιβάστηκαν στο καθένα 120 άνδρες). Πρέπει να θεωρήσουμε δεδομένη την αυτοτελή σύνθεση του καταλόγου, καθώς παρατηρούμε ένα ιδιαίτερο προοίμιο, με τους Βοιωτούς να προτάσσονται και με μια ιδιαίτερη δομή, μια απλή παράθεση δηλαδή κατά έναν τρόπο που ήδη επικρατούσε κατά τη μυκηναϊκή περίοδο με την καταγραφή πληρωμάτων και πλοίων. Με την επίκληση στις μούσες στο στίχο 484 "Εσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι, Ὀλύμπια , αποκλίνει από τις επικλήσεις των προοιμίων της Ιλιάδας και της Οδύσσειας (ειδικά με τον προσδιορισμό "Ὀλύμπια), οι οποίες αναφέρονται στον ενικό σε Θεά και Μοῦσα, στην Ιλιάδα και στην Οδύσεια αντίστοιχα. Η επίκληση στον πληθυντικό, απαντάται στην ποίηση της Βοιωτίας` πιο συγκεκριμένα στην ησιόδεια ποίηση (βλ. Εργ. 1-2 : Μοῦσαι Πιερίδες... ἔννεπε τε, Θεογ. Ι : Μουσάων Ἐλικωνιάδων ἀρχώμεθ' ἀείδειν)²⁷. Ένα άλλο σημείο που είναι κοινό με την ησιόδεια ποίηση στο προοίμιο του καταλόγου των πλοίων, είναι η αναφορά στην καταγωγή τους (Β Διός αἰγιόχοιο θυγατέρες): ουσιαστικά έτσι γίνεται η γενεαλόγηση των Μουσών ως κόρες του Διός και της Μνημοσύνης²⁸.

Στο στρατιωτικό τμήμα των Βοιωτών, είναι αναγκαίο να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση. Κι αυτό γιατί, αφενός καταλαμβάνουν την πρώτη θέση στον κατάλογο κι αφετέρου σε αυτούς αποδίδεται η

²⁷ Σύμφωνα με τον Αριστόξενο, και το εναλλακτικό προοίμιο της Ιλιάδας, είχε επίκληση στον πληθυντικό. Αναφερόταν στις Μούσες που κατοικούσαν στον Όλυμπο (Ολυμπίδες).

²⁸ Β. Κωνσταντινόπουλος: «Η Πύλος στον Ομηρικό Κατάλογο των πλοίων και τις πινακίδες της Γραμμικής Β», σελ: 79

πλειονότητα των ηγετών, των εκτάσεων γης, καθώς και των στρατιωτικών κλιμάκιων. Ας μην παραλειφθεί το γεγονός ότι κατέχουν δευτερεύοντα –ως μηδενικό- ρόλο στον κορμό του ποιήματος που υλοποιείται. Η συνηθέστερη ερμηνεία, η οποία εκτός των άλλων κρίνεται ιδιαίτερα ουσιώδης, συσχετίζει την περιορισμένη παρουσία των Βοιωτών με τη συνάθροιση του εκστρατευτικού σώματος τους στην Αυλίδα της Βοιωτίας. Αυτό συνέβη πριν την διέλευση του βοιωτικού στόλου στα νερά του Αιγαίου και με τελικό προορισμό το Ίλιον. Κατά τα πρώτα στάδια σχηματισμού του καταλόγου και πολύ πριν την τελειοποίησή του, ενδέχεται να περιελάμβανε καράβια και ναυτικές δυνάμεις, στη διάρκεια της συσπείρωσής τους στην περιοχή της Αυλίδας. Ύστερα, υπέστη ορισμένες τροποποιήσεις για να διαφοροποιηθεί και να αποκτήσει εν τέλει περιεχόμενο σχετικό με την καταγραφή των στρατευμάτων, κατά το δέκατο έτος του Τρωικού πολέμου. Η παραπάνω άποψη έχει τις καταβολές της στους τρεις βασικούς πυλώνες του ομηρικού έργου: την ιδιαίτερη αναφορά στα πλοία, την επιλογή των ρημάτων (όπως ‘’ ακολούθησαν’’, ‘’ έποντο’’, τον αρχηγό ή τους αρχηγούς σύμφωνα με τη πιο συνηθισμένη διατύπωση των σαράντα πλοίων.). καθώς και την σκιαγράφηση του Πρωτεσίλαου και του Φιλοκτήτη και την περιγραφή των στρατιωτικών μονάδων τους. Η σκιαγράφηση των δύο προσώπων γίνεται με τρόπο κατάλληλο, ώστε να δίδεται στον αναγνώστη η εντύπωση ότι είναι παρόντα και να τα καθιστά, εμμέσως, ενεργές παρουσίες στο συγκεκριμένο χωρίο. Βάσει αυτής της τοποθέτησης, η πρόταξη των Βοιωτών πιθανότατα να οφείλεται είτε στην αγνή και ανιδιοτελή αγάπη τους για την ιδιαίτερη πατρίδα τους είτε στα φιλοφρονήματα με αποδέκτη τον πρόσκαιρο οικοδεσπότη του συγκεντρωμένου ελληνικού στοιχείου, τα οποία, βέβαια, δε προέρχονται από τους Βοιωτούς. Η δεύτερη άποψη, ωστόσο, είναι φανερά εξεζητημένη. Το απόσπασμα το σχετικό με τους Βοιωτούς αποκτά μεγαλύτερες διαστάσεις, καθώς επιδρά στις στρατιωτικές δυνάμεις των γειτόνων τους, για τις οποίες και γίνεται λόγος στα ακόλουθα χωρία. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στους Φωκείς, τους Λοκρούς και τους Άβαντες, δηλαδή τους Ευβοείς, αποδίδεται ένας αριθμός πλοίων και εκτάσεων, τόσο μεγάλο που ξεπερνά τον ελάχιστο ρόλο σε ολόκληρη την Ιλιάδα: αυτή αποτελεί για παράδειγμα άποψη του Page, HHI 125. Παράλληλα, βάσει της μεθοδικής περιφερειακής αρχής για τη δομή του καταλόγου, η αναφορά στους πλησιέστερους γείτονες των Βοιωτών (συμπεριλαμβανομένου οπωσδήποτε του Ορχομενού) και σε αντίστοιχη μάλλον δύναμη είναι απολύτως εύλογη: εύλογη, διότι έχει ήδη προηγηθεί μια ιδιαίτερος τιμητική αναφορά (μνεία) στους Βοιωτούς. Ο David Ruhnken²⁹ κατέλαβε προσπάθειες προκειμένου να αποδώσει τις αστοχίες κι ατέλειες του καταλόγου στη λεγόμενη βοιωτική ‘’ σχολή’’ καταλογικής ποίησης. Οι προσπάθειες τους αυτές βασίστηκαν σε δύο παράγοντες: στο σύγγραμμα του εκ Βοιωτίας Ησιόδου με χαρακτήρα που προσεγγίζει τον τύπο του καταλόγου, το οποίο τοποθετείται χρονικά λίγο μετά την εποχή του Ομήρου (κυρίως οι Ηοίοι ή Γυναικών κατάλογος και επιπλέον σε μεγάλο βαθμό η Θεογονία και τα Έργα) και στις προφανείς θηβαϊκές και μινύειες φράσεις που χαρακτηρίζονται για τη συγκινησιακή ή και τη συναισθηματική τους σημασία, και που συναντώνται στον κατάλογο ηρωίδων. Με τις ηρωίδες αυτές ήρθε σε επαφή ο Οδυσσεύς, όταν μετέβη στον Άδη (λ 235-330 με εξαίρεση τη Λήδα στους στίχους 298-304 και τη Φαίδρα κ.ο.κ. στους στίχους 321-325). Η άποψη που προαναφέρθηκε στηρίζεται στη λογική και θα μπορούσε να ισχύει. Ωστόσο, δεν αποτελεί αποδεικτικό στοιχείο που να πιστοποιεί πως η καταλογική σύνθεση συνέβη κατά τη μυκηναϊκή περίοδο ή και τα χρόνια που την περιτριγυρίζουν. Η ταξινόμηση των δυνάμεων στον κατάλογο χρονολογείται μάλλον στη διάρκεια μιας μεταγενέστερης περιόδου, η οποία βρίσκεται

²⁹ Nicholas Richardson, *Three Homeric Hymns: To Apollo, Hermes, and Aphrodite*, Cambridge University Press, 2010, σελ: 10

πολύ κοντά σε εκείνη του Ομήρου αλλά και του Ησιόδου. Όπως πληροφορούμαστε από τον Θουκυδίδη (1, 12, 3), η εγκατάσταση των Βοιωτών στον τόπο όπου αργότερα θα βάφτιζαν με το όνομα τους (Βοιωτία) συνέβη τουλάχιστον έξι δεκαετίες μετά τον πόλεμο γύρω από τα τείχη της Τροίας (ο συμπληρωματικός συλλογισμός ότι μερικοί από αυτούς, οργανωμένοι σε ομάδα είχαν μεταβεί στην περιοχή πιο νωρίς είναι μια προφανής παραχώρηση στον ομηρικό κατάλογο). Τούτη η μαρτυρία επιδρά μονάχα στο στίχο 494, όπου γίνεται μια αρχική τιμητική αναφορά σε αυτούς, η λεγόμενη μνεία προς τους Βοιωτούς. Πρόκειται για ένα ‘‘ ανοδικό τρίπτυχο’’ και, όπως προκύπτει, για ένα ενδεχόμενο παράγωγο εξελιγμένου ομηρικού μοτίβου. Υπάρχουν, ωστόσο, και ορισμένα στοιχεία τα οποία μαρτυρούν την πλήρη επίγνωση των θηβαϊκών πραγμάτων, στη διάρκεια της εποχής του χαλκού. Τέτοια στοιχεία αποτελούν κυρίως η μνεία των Υποθηβών, καθώς και η απουσία των Καδμείων. Ουσιαστικά, τη γνώση των θηβαϊκών υποθέσεων μπορεί κανείς να την προσεγγίσει καθ’ όλη την περίοδο όπου η μυθολογία κρατά σφιχτά το χαλινάρι της παράδοσης· κι αυτό, χωρίς να είναι εξ ολοκλήρου ή εν μέρει σύγχρονη με τις γεωγραφικο-πολιτικές συνθήκες του πολέμου. Η κατάπτωση του κατά τους περασμένους χρόνους κρατερού βασιλείου του Ορχομενού (το οποίο θα ενωθεί αργότερα με την περιοχή της Βοιωτίας), αντανάκλα την πραγματική ιστορική εξέλιξη, η οποία όμως, μπορούσε να γνωστοποιηθεί, ανά πάσα στιγμή, μέσω της προφορικής παράδοσης.

Η συντακτική μορφή της εισαγωγής ανήκει στον τύπο Α (που παρατέθηκε παραπάνω: « Των Φ... ο Χ και ο Ψ ήταν αρχηγοί... (εκείνων) που κατοικούσαν στην Α, Β, Γ...), ο τρόπος διατύπωσης είναι παραδοσιακός στα συστατικά του μέρη, ωστόσο εντοπίζεται το ασυνήθιστο λήμμα των Μυρμιδόνων στο στίχο 685: τών αύ πεντήκοντα νεών ήν αρχός 'Αχιλλεύς.

Στους στίχους 496-508, μνημονεύονται 29 τοπωνύμια· αυτά είναι:

ΥΡΙΗ (ΣΤ. 494): Η Υρίη (ή Υρία) ήταν αρχαία Βοιωτική πόλη κοντά στην Αυλίδα και τον Εύριπο. Την ταυτίζουμε συνήθως με τον Μυκηναϊκό λόφο στο Δράμεσι στον οποίο ανακαλύφθηκε προϊστορική στήλη με παραστάσεις πλοίων. Αναφέρεται από τον Όμηρο, ανάμεσα στις πόλεις που συμμετείχαν στον Τρωικό πόλεμο. Σύμφωνα με τον Στράβωνα ανήκε στην επικράτεια της Τανάγρας ενώ αρχικά ήταν υποτελής στην Θήβα³⁰. Το όνομα της πόλης οφειλόταν στον μυθικό βασιλιά Υριέα, γιο του Ποσειδώνα και πατέρα του Ωρίωνα. Ο Υριέας σύμφωνα με τον μύθο δεν μπορούσε να αποκτήσει παιδιά γι αυτό οι θεοί πρόσφεραν έναν γιό. Τον Ωρίωνα ενώ βρισκόταν σε μεγάλη ηλικία. Ο Πausanίας δεν κάνει καμία αναφορά για την συγκεκριμένη πόλη. Αυτός που κάνει αναφορά στην Υρίη σ ένα χωρίο μάλλον ανεξάρτητο από τον ομηρικό κατάλογο, είναι ο Ησιόδος· έτσι γίνεται φανερό πως ήταν μια πόλη γνωστή στη μυθολογική παράδοση και προσπελάσιμη σε έναν καταλογογράφο οποιασδήποτε εποχής. Ο Buck στο θέμα της τοποθεσίας προτιμά να είναι κοντά στην Χαλκίδα . Οι Hope Simpson-Lazenby, παρατηρούν ότι στο Δράμεσι

³⁰ Στράβωνα Γεωγραφικά, βιβλίο ΙΧ(9b, 12): ἔστι δὲ τῶ ἐκ Θηβῶν εἰς Ἀργὸς ἀνιόντι ἐν ἀριστερᾷ ἡ Τάναγρα κ ἐν δεξιᾷ κέῖται· καὶ ἡ Υρία δὲ τῆς Ταναγραίας νῦν ἐστὶ, πρότερον δὲ τῆς Θηβαΐδος· ὅπου ὁ Υριεύς μεμύθηυται καὶ ἡ τοῦ Ωρίωνος γένεσις, ἦν φησι Πίνδαρος ἐν τοῖς διθυράμβοις· κέῖται δ' ἐγγὺς Αὐλίδος. ἔνιοι δὲ τὰς Ὑσιὰς Ὑρίην λέγεσθαι φασί

δεν ανακαλύφθηκε πρωτογεωμετρική ή γεωμετρική κεραμική και το γεγονός αυτό ενισχύει τη μυκηναϊκή προέλευση της μνείας Υρίης³¹.

ΑΥΛΙΣ (στ. 496): Από τις αρχαίες επιγραφές φαίνεται πως η πόλη βρισκόταν κοντά στις ακτές του Ευβοϊκού κόλπου ανάμεσα στους όρμους μεγάλο και μικρό Βαθύ, πολύ κοντά στην Χαλκίδα. Ήταν χτισμένη σε βραχώδη λόφο, κάτι που φαίνεται και από τον χαρακτηρισμό της από τον Όμηρο ως πετρήεσσα, αλλά και από τον Στράβωνα ως «πετρῶδες χωρίον». Τα επίθετα αυτά, ταιριάζουν απόλυτα στη μορφολογία της Αυλίδας, καθώς και σε άλλων γειτνιαζουσών περιοχών. Η πόλη τα επόμενα χρόνια αποτελούσε επίνειο της Τανάγρας³². Το όνομα της σύμφωνα με την μυθολογία οφειλόταν στην Αυλίδα, κόρη του μυθικού βασιλιά της Θήβας Ωγύγου³³

ΣΧΟΙΝΟΣ (στ. 497): Παρέμεινε ανεξάρτητη έως τον 5^ο αι. π. Χ. Σύμφωνα με τον Στράβωνα βρισκόταν κοντά στις όχθες του Ασωπού ποταμού ανάμεσα στη Θήβα και την Ανθηδόνα (κατά συνέπεια κοντά στη λίμνη Υλίκη/Λίκερι).

ΣΚΩΛΟΣ (στ. 497): Το γεγονός της ύπαρξης πολλών μικρών οικισμών στην περιοχή, μας απομακρύνει από το να την ταυτίσουμε με κάποιον συγκεκριμένο μυκηναϊκό ή άλλον αρχαίο οικισμό, παρόλο που τα ερείπια της τοποθετούνται κοντά στις Πλαταιές σύμφωνα με τον Πausανία

ΕΤΕΩΝΟΣ (στ. 497): Η θέση του παραμένει άγνωστη· σύμφωνα με τον Στράβωνα βρίσκεται στις όχθες του ποταμού Ασωπού και πλησίον της Παρασωπίας ονομάστηκε Σκάρφη τα μετέπειτα χρόνια³⁴.

ΘΕΣΠΕΙΑ (στ. 498): Πιθανόν ταυτίζεται με τις Θεσπιές της κλασικής εποχής. Οι Θεσπιές μια από τις σημαντικότερες της αρχαίας Ελλάδας. Στην επικράτεια της πόλης συμπεριλαμβάνοντας και οι πόλεις Άσκη, Νίσα, Θίσβη, Λεύκτρα και τα δύο λιμάνια Τίφα (ή Σίφες) και Κρεύσις. Πολέμησαν στη Μάχη των Θερμοπυλών, όπου μετά την ήττα των Σπαρτιατών ο Ξέρξης τις πυρπόλησε. Συμμετείχαν ακόμη στη Μάχη των Πλαταιών με 2500 άνδρες³⁵.

³¹ R. Hope Simpson, John Francis Lazenby, *The Catalogue of the Ships in Homer's Iliad*, Clarendon Press, 1970, σελ:25-30

³² Στράβωνα, Γεωγραφικά, βιβλίο ΙΧ.

³³ Pausanias, *Ελλάδος Περιήγησις/ Βοιωτικά*: τοῦ δὲ Εὐρίπου τὴν Εὐβοίαν κατὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς Βοιωτῶν διείργοντος τῆς τε Δήμητρος ἐν δεξιᾷ τὸ ἱερὸν τῆς Μυκαλησσίας καὶ ὀλίγον ἀπ' αὐτοῦ προελθόντι ἐστὶν Αὐλὶς: ὀνομασθῆναι δὲ ἀπὸ τῆς Ὠγύγου θυγατρὸς φασὶν αὐτήν. ναὸς δὲ Ἀρτέμιδος ἐστὶν ἐνταῦθα καὶ ἀγάλματα λίθου λευκοῦ, τὸ μὲν δᾶδας φέρον, τὸ δὲ ἔοικε τοξευούσῃ

³⁴ Στράβωνα, Γεωγραφικά, βιβλίο ΙΧ: Ὁ Ἐτεωνὸς δὲ Σκάρφη μετωνομάσθη, καὶ αὕτη δὲ τῆς Παρασωπίας. ὁ γὰρ Ασωπὸς καὶ ὁ Ἰσμηνὸς διὰ τοῦ πεδίου ῥέουσι τοῦ πρὸ τῶν Θηβῶν· ἐστὶ δὲ καὶ ἡ Δίρκη κρήνη καὶ Πότνια

³⁵ Ιστορία Ηροδότου 9.30: παρήσαν γὰρ καὶ Θεσπιέων ἐν τῷ στρατοπέδῳ οἱ περιόντες, ἀριθμὸν ἐς ὀκτακοσίου καὶ χιλίου

ΓΡΑΙΑ (στ. 498): Ο Πausανίας αναφέρει πως με το όνομα “Γραία”, είναι παλιά ονομασία της Τανάγρας και ότι το όνομα της οφειλόταν στην κόρη του Ασωπού, την Τανάγρα την οποία νυμφεύτηκε ο Ποίμανδρος, ενώ η ονομασία Γραία είχε αποδοθεί στην πόλη λόγω της μεγάλης ηλικίας της³⁶. Στην ονομασία αυτή διακρίνεται και μια φωνητική ομοιότητα³⁷.

ΜΥΚΑΛΗΣΣΟΣ (στ. 498): Πιθανότατα μπορεί να ταυτιστεί με το σημερινό χωριό Ριτσώνα. Τα ερείπια της ήταν γνωστά στον Πausανία: χρονολογείται στα μέσα του 8^{ου} αι. π. Χ. · πήρε τη ονομασία της, σύμφωνα με τα *Βοιωτικά* του, από τον μυκηθμό που έκανε η αγελάδα που οδηγούσε τον Κάδμο στη Θήβα. Πιθανότατα το επίθετο ευρύχορον (= με μεγάλους χώρους για το χορό), δεν αποτελεί γεωγραφική ένδειξη.

ΑΡΜΑ (στ. 499): Πήρε το όνομα του από το σημείο που πιστευόταν ότι βούλιαζε το άρμα του Αργείου στρατηγού Αμφιάραου, ο οποίος πήρε μέρος στην εκστρατεία των Επτά επί Θήβας, υπό τον Πολυνείκη. Κατά την υποχώρηση του από τη Θήβα, ο Αμφιάραος καταδιωκόταν από το Θηβαίο στρατηγό Πολυκλύμενο. Όμως, ο Δίας, έριξε κεραυνό που άνοιξε χάσμα στη γη και κατάπιε το άρμα του Αμφιάραου.

ΕΙΛΕΣΙΟΝ(στ. 499): Από την περιγραφή του Στράβωνα, φαίνεται πως βρισκόταν στην περιοχή της Τανάγρας· η ταύτιση της όμως είναι αβέβαιη.

ΕΡΥΘΡΑΙΑ(στ. 499): Ανήκε στην περιοχή των Πλαταιών, όμως η ακριβή της θέση παραμένει άγνωστη.

ΕΛΕΩΝ (στ. 500): Σύμφωνα με τον Πausανία, συνόρευε με την Τανάγρα· ταυτίζεται μί έναν μυκηναϊκό οικισμό, κοντά στο ομώνυμο σημερινό χωριό και βρίσκεται στις πινακίδες της Γραμμικής Β΄ της Θήβας.

ΥΛΗ (στ. 500): Η μοναδική μας γνώση για της περιοχή (ή πόλη) αυτή, είναι άλλη μια αναφορά της που απαντάται στη ραψωδία Ε της Ιλιάδας, στο στ. 708 κ. ε., όπου αναφέρεται με συνορευεί με τη λίμνη Κωπαΐδα και βρίσκεται στις πινακίδες της Γραμμικής Β΄ της Θήβας.

ΠΕΤΕΩΝ(στ. 500) : Στην περιοχή της Θήβας, κοντά στο δρόμο προς την Ανθηδόνα, μας πληροφορεί ο Στράβων. Δεν υπάρχει όμως κάποια κατάλληλη τοποθεσία με την οποία μπορεί να γίνει ταύτιση.

ΩΚΑΕΛΗ(στ. 501): Μοναδική μας πληροφορία για την Ωκαέλη, είναι ο Ύμνος προς τον Θεό Απόλλωνα (στ. 239-43), όπου ο θεός, διασχίζει τον ποταμό Κηφισό και περνά από την “Ωκαέλην πολύπυργον”, πριν φτάσει στην Αλίαρτο³⁸.

³⁶ Πausανίας Ελλάδος περιήγησις/ Βοιωτικά.

³⁷G. S. Kirk, Ομήρου... ό. π., σελ. 328

³⁸ G. S. Kirk, ό. π., σελ. 329.

ΜΕΛΕΩΝ(στ. 501): Μια πόλη χτισμένη στα νότια της λίμνης Κωπαΐδας, κοντά στην Ογχηστό, σύμφωνα με τον Στράβωνα. Ταυτίζεται συνήθως με μια μυκηναϊκή ακρόπολη στη νοτιοδυτική όχθη της λίμνης Κωπαΐδας. Η περιγραφή της ως “ εὐκτίμενον πτολίεθρον” (= καλοχτισμένη πόλη), δεν ταιριάζει σε αυτόν τον μικρό οικισμό.

ΚΩΠΙΑΙ(στ. 502): Στην πόλη αυτή οφείλει το όνομα της η λίμνη Κωπαΐδα. Βρισκόταν κοντά στις αρχαίες πόλεις Όλμωνες και Ύηττος (στην πόλη υπήρχε ιερό της Δήμητρας, του Διονύσου και ενός τοπικού θεού)³⁹. Βάσει των περιγραφών μπορούν να ταυτιστούν με τη σημερινή περιοχή Τοπόλια.

ΕΥΤΡΗΣΙΣ (στ. 502): Ήταν χτισμένη κοντά στις Θεσπιές και αναφέρεται στις πινακίδες της Γραμμικής Β΄ της Θήβας, όπως και τα ονόματα Ελεών και Ύλη, τα οποία προαναφέρονται⁴⁰. Σύμφωνα με τη μυθολογία η πόλη χτίστηκε από τον Ζήθο και τον Αμφίονα πριν βασιλέψουν στη Θήβα: βάσει περιγραφών, έχει ταυτιστεί απόλυτα με το βόρειο άκρο της πεδιάδας των Λεύκτρων, νοτιοδυτικά των Θηβών. Η αρχαιολογική έρευνα έδειξε πως η πόλη κατοικείται από την νεολιθική εποχή. Ακμασε ιδιαίτερα στο τέλος της Μυκηναϊκής περιόδου οπότε και οχυρώνεται αντίστοιχα με τα σημαντικά κέντρα της εποχής. Λίγο πριν το τέλος της Μυκηναϊκής περιόδου εγκαταλείπεται για άγνωστους λόγους. Εποικίστηκε πάλι τον 6^ο αιώνα από την γειτονική πόλη των Θεσπιών και η νέα πόλη επιβίωσε μέχρι τους Ρωμαϊκούς χρόνους⁴¹.

ΘΙΣΒΗ(στ. 502): Η ομώνυμη σημερινή πόλη, ταυτίζεται απόλυτα με την αρχαία, κάτι που έχει επιβεβαιωθεί από επιγραφές που ανακαλύφθηκαν στην περιοχή. Όπως αναφέρει ο Πausanias η πόλη πήρε την ονομασία της από την νύμφη Θίσβη⁴². Η πόλη αναφέρεται και από τον Στράβωνα στα Γεωγραφικά του⁴³. Στη ραψωδία Β΄, την προσδιορίζει το επίθετο “ πολυτρήρωνα” (=με πολλά περιστερία), γεγονός που παρατηρείται στην περιοχή.

ΚΟΡΩΝΕΙΑ: (στ. 503): Η Κορώνεια, ιδρύθηκε από τον Κορώνο, γιο του Θερσάνδρου και αδερφού του Αλάρτου (Pausanias), και κατά άλλους από Βοιωτούς του Θεσσαλικού χωριού Άρνη, που διώχθηκαν από τους Θεσσαλούς. Την κατέλαβαν οι Βοιωτοί μετά τον Τρωικό πόλεμο.

³⁹ Pausanias, Ελλάδος Περιήγησις/ Βοιωτικά: Κωπῶν δὲ ἐν ἀριστερᾷ σταδίου προελθόντι ὡς δώδεκα εἰσὶν Ὀλμωνες, Ὀλμωνέων δὲ ἑπτὰ που στάδια Ὑηττος ἀφέστηκε κῶμαι νῦν τε οὔσαι καὶ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς

⁴⁰ J. Latacz, *Η Τροία και ο Όμηρος*, Αθήνα, 2002, σελ: 331-333

⁴¹ Υπουργείο πολιτισμού, Ιστορία της Εύτρησης (<http://odysseus.culture.gr>).

⁴² Pausanias Ελλάδος περιήγησις/Βοιωτικά: Θίσβην δὲ λέγουσιν ἐπιχώριον εἶναι νύμφην, ἀφ' ἧς ἡ πόλις τὸ ὄνομα ἔσχηκεν.

⁴³ Στράβων Γεωγραφικά βιβλίο ΙΧ,Β: ἡ δὲ Θίσβη Θίσβαι νῦν λέγονται, οἰκεῖται δὲ μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης ὁμορον Θεσπιεῦσι τὸ χωρίον καὶ τῆ Κορωνειακῆ, ὑποπεπτωκὸς ἐκ τοῦ νοτίου μέρους τῶ Ἐλικῶν καὶ αὐτό· ἐπίνειον δ' ἔχει πετρῶδες περιστερῶν μεστόν

συνεπώς ο Στράβων τη συνδέει με τη παράδοση, σύμφωνα με την οποία οι Βοιωτοί εισέβαλαν στη Βοιωτία μόλις εξήντα χρόνια μετά την πτώση της Τροίας⁴⁴

ΑΛΙΑΡΤΟΣ (στ. 503): Αναφέρεται και αυτή η περιοχή στον Ύμνο στον Απόλλωνα(στ. 243) και αποτελούσε μεγάλο οικισμό δυτικά της σημερινής ομώνυμης κωμόπολης, από την μυκηναϊκή εποχή και εξής. Η πόλη ιδρύθηκε σύμφωνα με την μυθολογία από τον Αλιάρτο, απόγονο του Σίσυφου. Όπως αναφέρει ο Πausανίας καταστράφηκε από τους Πέρσες – και συγκεκριμένα από τον Ξέρξη – κατά το πέρασμα τους από την Βοιωτία. Το επίθετο ποιήενθ', «χλοερός», δεν ταιριάζει στην περιοχή.

ΠΛΑΤΑΙΑ (στ. 504): Πρόκειται για τις γνωστές μας, Πλαταιές, την οποία όμως ο Όμηρος και ο Ηρόδοτος μνημονεύουν ως Πλάταια, ενώ ο Θουκυδίδης, ο Στράβων και ο Πausανίας με το όνομα Πλαταιαί. Βρισκόταν στα όρια της Αττικής, βόρεια του Κιθαιρώνα και δυτικά των αρχαίων Ερυθρών· μεταξύ του βουνού και του ποταμού Ασωπού, ο οποίος σχημάτιζε φυσικό σύνορο με την Θήβα. Τα ερείπια της αρχαίας πόλης βρίσκονται παρά την σημερινή κοινότητα Πλαταιές Βοιωτίας.

ΓΛΙΣΑΣ (στ. 504): Μνημονεύεται από τον Ηρόδοτο και αποτελούσε πιθανόν πόλη κατά τον 5^ο αι. Ο Στράβων την τοποθετεί κοντά στο όρος Ύπατο· η Τευμησσός, σύμφωνα με τον Πausανία, απείχε μόλις 1,5 χλμ αλλά δεν αναφέρεται στον κατάλογο.

ΥΠΟΘΗΒΑΙ (στ. 505): Το όνομα Υποθήβαι, πιθανόν, δόθηκε στον οικισμό που σώθηκε γύρω από την Ακρόπολη, μετά την καταστροφή της Καδμείας πριν από την πυρπόληση της Τροίας, γεγονός που μαρτυρείται και από την ομηρική παράδοση (ραψωδία Δ, στ. 406). Ο Στράβων, αναφέρει ότι άλλοι δέχονταν ως Υποθήβες ξεχωριστή πόλη, την κάτω πόλη της Θήβας και ότι άλλοι δέχονταν πως ο Όμηρος αναφερόταν στις Ποτνίες. Στον Τρωικό πόλεμο δεν πήρε μέρος η Θήβα η οποία ήταν κατεστραμμένη, όπως και η ακρόπολη της Καδμείας, από τους Επιγόνους⁴⁵. Όπως και να έχει όμως, φαίνεται πως το όνομα αυτό δεν διατηρήθηκε για πολύ μετά από την ανοικοδόμηση των ‘Θηβών’. «Ο περιγραφικός λογότυπος ‘καλοχτισμένη πόλη’, δεν εναρμονίζεται με την πολύ ταπεινή μορφή των Υποθηβών, αλλά φαίνεται ότι χρησιμοποιείται κάπως αυθαίρετα»⁴⁶.

ΟΓΧΗΣΤΟΣ (στ. 506): Στην πόλη υπήρχε μεγάλος ναός αφιερωμένος στον Ποσειδώνα που αποτέλεσε κέντρο της βοιωτικής Αμφικτυονίας, της Αμφικτυονίας της Ογχηστού, στην οποία

⁴⁴ Θουκυδίδου Ιστορίαι, 1. 12: Και οι σημερινοί Βοιωτοί, εκδιωχθέντες το εξηκοστόν έτος μετά την άλωσιν της Τροίας υπό των Θεσσαλών από την Άρην, εγκατεστάθησαν εις την χώραν, η οποία σήμεραν καλείται Βοιωτία, ενώ πρότερον εκαλείτο Καδμηϊς(Μετάφραση Ελευθερίου Βενιζέλου).

⁴⁵ Στράβων, Γεωγραφικά (9,2,32): Τὸ δ' οὕτω ῥηθέν «οἱ θ' ὑπὸ Θήβας εἶχον» οἱ μὲν δέχονται πολειδίον τι Ὑποθήβας καλούμενον, οἱ δὲ τὰς Ποτνίας· τὰς γὰρ Θήβας ἐκλελείφθαι διὰ τὴν τῶν Ἐπιγόνων στρατείαν καὶ μὴ μετασχεῖν τοῦ Τρωικοῦ πολέμου

⁴⁶ G. S. Kirk, Ομήρου... ό. π. , σσ. 331.

συμμετείχαν οι πόλεις της Βοιωτίας⁴⁷. Εδώ εννοείται ειδικά το ιερό και όχι η παρακείμενη πόλη· μια, παράξενη θα λέγαμε, τελετή που πραγματοποιήθηκε εκεί, φανερώνει ότι το ιερό ήταν καθιερωμένο στα τέλη του 7^{ου} και στις αρχές του 6^{ου} αι.

ΑΡΝΗ (στ. 507) : Η θέση της ήταν και παραμένει άγνωστη· το αρχαίο όνομα της πόλης είναι Άρνη, από την ομώνυμη θυγατέρα του Αιόλου όπως μας αναφέρει ο αρχαίος περιηγητής Πausanias στα Βοιωτικά του και συνεχίζει να μας λέει ότι η νεώτερη ονομασία της πόλης οφείλεται, στο επώνυμο του άρχοντα της Χαιρώνειας «ΧΑΙΡΩΝΑ» (εντυπωσιακή παράλειψη αποτελεί από τον κατάλογο η ονομασία της Χαιρώνειας). Αυτός ο ισχυρισμός όμως δεν είναι πολύ πιθανός. Ο Στράβων υποθέτει ότι καλύφθηκε από τη λίμνη Κωπαΐδα, όπως και η Μίδαία.

ΜΙΔΕΙΑ (στ. 507) : Είναι και αυτή πολυσυζητημένη, όπως η Άρνη. Σύμφωνα με τον Pausanias είναι η αρχαία ονομασία της Λιβαδειάς, η απουσία της οποίας είναι επίσης σημαντική. Ο Στράβωνας υποστηρίζει ότι καταποντίστηκε.

ΝΙΣΑ (στ. 508): Ο Στράβωνας υποστηρίζει ότι δεν υπάρχουν ίχνη της στη Βοιωτία (παραθέτοντας από τον Απολλόδωρο ο οποίος είχε συγγράψει πραγματεία για τους τόπους του καταλόγου. Το επίθετο της “ζαθέην”, ιερή δηλαδή, αν δεν πρόκειται για μετρικούς λόγους, τείνει να συνδεθεί με τη Νύσα, περιοχή στην οποία θεωρούσαν ότι σύχναζε ο Διόνυσος.

ΑΝΘΗΛΩΝ (στ. 508) : Έχει ταυτιστεί με βεβαιότητα, βάσει επιγραφών, με το σημερινό Μανδράκι, βόρεια του Ευριπού. Στον κατάλογο έχει το προσωνύμιο «εσχατώσαν» που σημαίνει η πιο απομακρυσμένη από γεωγραφικής άποψης (στα σύνορα), πόλη των Βοιωτών προς τον βόρειο Ευβοϊκό κόλπο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Αρκετές από τις περιοχές που περιγράφονται, είναι μάλλον ελάσσονες, ενώ παραλείπονται σημαντικοί τόποι σε μια επισκόπηση που, προφανώς, επιδίωκε την πληρότητα. Πέραν της περιτειχισμένης Μυκηναϊκής ακρόπολης του Γλα στη λίμνη Κωπαΐδα (αν δεν μιλούμε για την Άρνη, τη Μίδαία ή τη Νίσα, πράγμα που είναι απίθανο), δεν γίνεται αναφορά στην Τανάγρα, τη Χαιρώνεια και τη Λιβαδειά, πολύ σημαντικές πόλεις στην αρχαϊκή και την κλασική περίοδο με επιβεβαιωμένο μυκηναϊκό παρελθόν. Θα περιμέναμε σίγουρα, να είχε συμπεριληφθεί η Κρεύσιδα στο λιμάνι, καθώς και η Τευμησσός με τις Αλαλκομένες, τοποθεσίες πολύ γνωστές για τη μυθολογική λατρευτική τους παράδοση. Η παράλειψη της Χαιρώνειας και της Λιβαδειάς (στα σύνορα με τη Φωκίδα), αλλά κυρίως της Τανάγρας, αποτελεί μείζον πρόβλημα. Η παράλειψη της Τανάγρας λοιπόν, ανάγεται στους σκοτεινούς αιώνες; Κάτι πιο εύλογο, είναι πως ο κατάλογος δεν αποτελεί μιας μοναδικής και συστηματικής καταλογογράφησης, αλλά συντέθηκε μάλλον τυχαία· τον απαρτίζουν διάφορες διάσπαρτες πληροφορίες που αντλήθηκαν από την πλούσια προφορική

⁴⁷ Στράβωνας, Γεωγραφικά, βιβλίο ΙΧ

παράδοση μυθολογικού, λατρευτικού, πολιτικού ή γενεαλογικού χαρακτήρα⁴⁸. Ο Kirk θεωρεί πως υπάρχει ένα ποσοστό παρατηρήσεων έως και μυθοπλασίας. Πιστεύει πως είναι ύποπτη η τριάδα Άρνη, Μίδεια και Νίσα, καθώς η πρώτη αποτέλεσε σημείο που σύμφωνα με τον Θουκυδίδη (1,12,3), ξεκίνησαν οι Βοιωτοί.

Στίχος 496: «Παρά το αρχικό ανοδικό τρίπτυχο στίχο 494, ο κατάλογος θεμελιώνει πλέον το κυρίαρχο σχήμα αυστηρά δίπτυχων και τετράπτυχων στίχων, στο οποίο προσαρμόζονται με τη μεγαλύτερη δυνατή ευκολία τα περισσότερα τοπωνύμια. Εξαίρεση αποτελούν οι στίχοι 558, 572, 592, 609, 653, 673, 677, 685, 691, 703, 726, 714 και ίσως 542, 618, 654, 671»⁴⁹

Τα αρχαία σχόλια των καταλόγων, δεν προσφέρουν πολλές πληροφορίες, καθώς συχνά δεν αναφέρουν τίποτε παραπάνω από ένα φανταστικό όνομα του ιδρυτή μιας πόλης. Ο Αρίσταρχος και άλλοι αρχαίοι κριτικοί, παρ' όλες τις παραλείψεις και τις ασάφειες, δέχονταν ως γνήσιος και θαύμαζαν για την πληρότητα και την ποικιλία, τόσο τον αχαιικό όσο και τον τρωικό κατάλογο. Ελάχιστα χειρόγραφα και τουλάχιστον ένας πάπυρος παραλείπουν τους δύο καταλόγους, ενώ άλλα τρία χειρόγραφα τους παραθέτουν μετά το τέλος της ραψωδίας Ω (πρβ. Έκδοση της Οξφόρδης και Erbse I 288).

Η εναλλαγή του τύπου ἐνέμοντο, που μαζί με τον εἶχον και το ἔναιον εκφράζουν την έννοια του ‘κατοικούσαν σε’, γίνεται κυρίως για λόγους μετρικής ευελιξίας και όχι μόνο για ποικιλία και διακόσμηση.

Στίχοι 497-8: Εδώ, γίνεται μνεία τριών τοπωνυμίων, στο τελευταίο εκ των οποίων προστίθεται ένα επίθετο· τα δύο τοπωνύμια που δεν έχουν προσδιορισμό βρίσκονται στο πρώτο ημιστίχιο, ενώ το τρίτο με το επίθετο του στο δεύτερο ημιστίχιο. Πάντως δε θα πρέπει να περιμένουμε πως το επίθετο είναι απαραίτητα κατατοπιστικό ή εύστοχο.

Στίχοι 499-500: Και εδώ υπάρχουν τρία τοπωνύμια σε κάθε στίχο, αλλά με διαφορετική διάταξη για αποφυγή της μονοτονίας.

Στίχος 501: Η φράση ἐκτίμενον ππολίεθρον καταλαμβάνει το δεύτερο ημιστίχιο, Όπως είδαμε παραπάνω, δεν αντιστοιχεί στην περιορισμένη έκταση της περιοχής.

Στίχος 502: Παρατηρείται το ίδιο σχήμα των στίχων 497-8. Είναι πολύ πιθανό ο Ζηνόδοτος α έγραψε Μέσση αντί για Θίσβη συγγέοντας τον εν λόγω στίχο με τον 582, όπου απαντούμε ξανά το ‘πολυτρήρωνα’. Η Θίσβη είναι η βοιωτική πόλη, ενώ η Μέσση πιθανόν μια άσημη λακεδαιμονιακή.

Στίχος 504: Τα ρήματα ἔχον και ἐνέμοντο, με τη σημασία του ‘κατοικώ’ απαντούν στον ίδιο στίχο.

⁴⁸ G. S. Kirk, .ό. π., σελ. 333.

⁴⁹ G. S. Kirk, ό. π. , σελ. 334.

Στίχος 505: Μια ακόμη φορά παρατηρούμε “καλοχτισμένη πόλη” (ἐυκτίμενον πτολίεθρον), ένα επίθετο που ούτε σ’ αυτήν την περίπτωση είναι εύστοχο, όπως και στου Μεδεώνα στο στίχο 501. Το τοπωνύμιο Υποθήβες, αναφέρεται πιθανότατα στον οικισμό γύρω από την Ακρόπολη, μετά την καταστροφή της Καδμείας, ο οποίος σώθηκε από την επίθεση των επιγόνων. Σίγουρα, πρόκειται για προάστιο ή για τα ερείπια μιας ερημωμένης πόλης και όχι για κάποια καλοχτισμένη πόλη.

Στίχος 506: Όπως αναφέρει ο Kirk, το ιερό του Ποσειδώνα στην Ογχηστό φημιζόταν για μια παράξενη τελετουργία που περιγράφεται στον ομηρικό Ύμνο στο θεό Απόλλωνα. Πουλάρια που είχαν μόλις εκπαιδευτεί έπρεπε να τραβήξουν χωρίς αναβάτες μέσα στο ιερό άλσος κι όποιο διαλυόταν έμενε εκεί ως αφιέρωμα στο θεό.

Στίχος 507-8: Ο Ζηνόδοτος στα σχόλια του έγραψε “Ασκρην και όχι” Αρνην, πιθανόν γιατί δυσκολεύτηκε να εντοπίσει τη δεύτερη. Από την άλλη όμως δεν είναι απίθανο να αναφέρεται στην Άσκρα, δεδομένου ότι στην περιοχή αυτή, καλλιεργούσαν αμπέλια, όπως αναφέρει ο Αρίσταρχος (Εργα, στ. 609-14). Σχετικά με τη Μίδα και τη Νίσα, έχει γίνει αναφορά στα αντίστοιχα λήμματα παραπάνω. Υπάρχει και η Νίσαια στην περιοχή της Μεγαρίδας (προφανώς παραλείπεται σκοπίμως από τον κατάλογο)⁵⁰. δύσκολα όμως θα αναφερόταν σε αυτήν η Νίσα του καταλόγου. Αντιθέτως η Ανθηδόνα, υπήρξε λιμάνι βόρεια του Εύριπου. Ο προσδιορισμός της είναι “έσχατόωσαν”, μια λέξη που πιθανόν η σημασία της είναι συγκεκριμένη, εφόσον η Ανθηδόνα βρισκόταν στα σύνορα Βοιωτίας και Λοκρίδας(τελευταία κυριολεκτικά στη Βοιωτία). Ο τύπος αυτός, είναι τεχνητός, όμως αυτό δε σημαίνει ότι αποτελεί μεθομηρικό σχηματισμό.

Στίχοι 509-10: Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι Βοιωτοί είχαν 50 πλοία, αριθμό που ξεπερνούσαν το Άργος, η Πύλος, η Λακεδαίμονα, οι Μυκήνες, ακόμη και οι Αρκάδες και οι Κρητικοί. Το μόνο διαφοροποιητικό στοιχείο, είναι πως σε κάθε πλοίο επέβαιναν 120 άνδρες τουλάχιστον⁵¹. Ο Θουκυδίδης υποστηρίζει πως αυτό γίνεται με σκοπό να δηλωθεί το ελάχιστο με μέγιστο πλήρωμα. Συνεπώς ο στόλος του Φιλοκτήτη είναι ένας από τους μικρότερους. Είναι όμως πολύ πιθανόν, οι 50 άνδρες να είναι ο συνηθισμένος αριθμός ενός πληρώματος⁵², ενώ ο αριθμός 120 να είναι ακόμη μια υπερβολή υπέρ των Βοιωτών. Οι αρχαίοι σχολιαστές περιορίζονται στις απόψεις και στις εικασίες του Θουκυδίδη ή στη Φοινικική καταγωγή των Βοιωτών, καθώς οι Φοίνικες ήταν περίφημοι για το ναυτικό τους. Ακόμη και υπό αυτές τις προϋποθέσεις, τους οπλίτες των Βοιωτών (50 x 120=6,000), ξεπερνούν αυτοί του Αγαμέμνονα. Το στράτευμα του θεωρείται πολυπληθέστερο, καθώς διέθετε 100 πλοία και το καθένα πρέπει να μετέφερε περισσότερους από 60 στρατιώτες (στ. 577).

⁵⁰ Στράβωνα, Γεωγραφικά, βιβλίο ΙΧ : ή δὲ Νίσαια ἐπίνειόν ἐστιν τῶν Μεγάρων δεκαοκτῶ σταδίου τῆς πόλεως διέχον, σκέλευσιν ἐκατέρωθεν συναπτόμενον πρὸς αὐτήν· ἐκαλεῖτο δὲ καὶ τοῦτο Μινῶια.

⁵¹ Αυτή η πληροφορία δίδεται ακόμη μια φορά στη ραψωδία Π στο στίχο 169 κ.ε., όπου αναφέρεται ότι στα πλοία του Φιλοκτήτη υπήρχαν 50 άνδρες καθώς επίσης και στου Αχιλλέα.

⁵² Πρβ. τη λέξη “πεντηκότερος”, δηλαδή πλοίο με 50 κωπηλάτες

Το εκστρατευτικό τμήμα των Φωκέων (στ. 517-526)

Αὐτὰρ Φωκῆων Σχεδίος καὶ Ἐπίστροφος
ἦρχον
υἷες Ἰφίτου μεγαθύμου Ναυβολίδαο,
οἳ Κυπάρισσον ἔχον Πυθῶνά τε πετρήεσαν
Κρῖσάν τε ζαθέην καὶ Δαυλίδα καὶ Πανοπέηα,
οἳ τ' Ἀνεμώρειαν καὶ Ἰάμπολιν ἀμφενέμοντο,
οἳ τ' ἄρα παρ ποταμὸν Κηφισὸν δῖον ἔναιον,
οἳ τε Λίλαιαν ἔχον πηγῆς ἐπι Κηφισοῖο·
τοῖς δ' ἄμα τεσσαράκοντα μέλαινα νῆες
ἔποντο.
Οἳ μὲν Φωκῆων στίχας ἴστασαν ἀμφιέποντες,
Βοιωτῶν δ' ἔμπλην ἐπ' ἀριστερὰ
θωρήσσαντο.

Ο Σχεδίος και ο Επίστροφος, γιοι του Ιφίτου, που
ἦταν
γιος του μεγαλόψυχου του Ναυβόλου, ἦταν αρχηγοί
στους Φωκείς,
που είχαν την Κυπάρισσο και την απόγκρεμη
Πύθωνα και την πανίερη Κρίσα
και τη Δαυλίδα και τον Πανοπέα, και σ' αυτούς που
κατοικούσαν στην
Ανεμώρεια και την Ἰάμπολη, και σ' αυτούς που
ζούσαν κοντά στο θείο
ποταμό Κηφισό, και που είχαν
τη Λίλεια πάνω στις πηγές του Κηφισού.
Μαζί μ' αυτούς ακολουθούσαν σαράντα μαύρα
καράβια
Αυτοί τακτοποιούσαν δραστήρια τις γραμμές των
Φωκέων
και οπλίζονταν κοντά στους Βοιωτούς προς τα
αριστερά.

~~~

Στίχος 517: Οι **Φωκῆες ἢ Φωκείς**, περιγράφονται με το εθνικό τους όνομα, όπως οι Βοιωτοί και οι Λοκροί κι όχι ως κάτοικοι μιας ομάδας πόλεων. Εδώ μνημονεύονται οκτώ πόλεις και μια περιοχή, όπου μπορούν στο μεγαλύτερο μέρος να ταυτιστούν με τις σημερινές με ασφάλεια και συμπεριλαμβάνουν τις κυριότερες πόλεις της περιοχής, εξαιρουμένης της Ἀμφισσας και της Ελάτειας. Ως αρχηγοί τους συστήνονται ο Σχέδιος και ο Επίστροφος· δημιουργούν όμως και οι δύο προβλήματα. Ο Επίστροφος μάλλον είναι φανταστικό πρόσωπο, καθώς δεν εμφανίζεται αλλού στο ποίημα. Ο Σχέδιος από την άλλη, θα σκοτωθεί από τον Έκτορα στη ραψωδία Ρ στ. 306-311, στον αγώνα για το νεκρό Πάτροκλο. Στη ραψωδία Ο, όμως, στο στίχο 515 έχει ήδη σκοτώσει έναν άλλο Σχεδίο, Φωκέα αρχηγό “ γιο του Περιμήδη”. Αυτό το παράδοξο, το είχε παρατηρήσει και ο Αρίσταρχος, χωρίς όμως να δώσει κάποια εξήγηση.

Στίχοι 519-523: Η **Κυπάρισσος**, σύμφωνα με την άποψη του Πausανία, ήταν πιθανόν η παλαιά ονομασία της Αντίκυρας στα ανατολικά του κόλπου της Ιτέας⁵³. Η Πύθων, ταυτίζεται με την περιοχή των μεταγενέστερων Δελφών. Εκεί υπήρχε οικιστική συνέχεια κατά πάσα πιθανότητα από την ύστερη Εποχή του Χαλκού. Η **Κρίσα** συγγέεται με την Πύθωνα (Ἦμος στον Απόλλωνα, στ. 282-285). Αν και η ταύτιση δεν έχει επιβεβαιωθεί, εικάζεται ότι βρίσκεται στην οχυρωμένη μυκηναϊκή ακρόπολη στον Άγιο Γεώργιο κάτω από τους Δελφούς. Η **Δαυλῖς** και ο **Πανοπεύς** είναι γειτονικές πόλεις των βοιωτικών συνόρων στους ανατολικούς πρόποδες του Παρνασσού.

⁵³ Πausανίας, Ελλάδαος περιήγησις/Φωκικά

Πατρίδα του Σχεδίου, είναι ο Πανοπέας, Ρ στ. 307· αν αυτό ισχύει τότε επιβεβαιώνεται η άποψη για την αυθαίρετη διάταξη των περιοχών του καταλόγου, καθώς ο Σχεδίου παρουσιάζεται ως αρχηγός και η πατρίδα του μνημονεύεται Πέμπτη στη σειρά των φωκικών πόλεων. Η **Ανεμώρεια**, δηλαδή η “ανεμόδαρτη”, δεν έχει ταυτιστεί. Κατά μία άποψη, βρισκόταν κοντά στα σύνορα με τους Βοιωτούς λίγο πιο βόρεια από τον Ορχομενό. Είναι πολύ πιθανό λόγω της στρατηγικής τους θέσης να κατοικούνταν αδιάλειπτα. Η **Λιλαία** βρισκόταν βόρεια του Παρνασσού και κοντά στις πηγές του ποταμού Κηφισσού, στ. 522.

Στίχοι 525-6 : Μόνο εδώ, καθώς και στο λήμμα της Λακεδαίμονας και της Σαλαμίνας δίδεται πληροφορία για την παράταξη των στρατευμάτων, πιθανόν για να δοθεί βάση στη σχέση Φωκέων με τους Βοιωτούς (διαφορετικά οι Φωκείς παραμένουν εντελώς ασήμαντοι στο υπόλοιπο ποίημα).

Το εκστρατευτικό τμήμα των Λοκρών (στ. 527-533)

Λοκρῶν δ' ἠγεμόνευεν Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας
μείων, οὐ τι τόσος γε ὅσος Τελαμώνιος Αἴας
ἀλλὰ πολὺ μείων· ὀλίγος μὲν ἔην λινοθώρηξ,
ἐγγεῖη δ' ἐκέκαστο Πανέλληνας καὶ Ἀχαιοὺς·
οἳ Κῦνόν τ' ἐνέμοντ' Ὀπόεντά τε Καλλίαρὸν τε
Βῆσάν τε Σκάρφην τε καὶ Αὐγείας ἐρατεινάς
Τάρφην τε Θρόνιον τε Βοαγρίου ἀμφὶ ῥέεθρα·
τῷ δ' ἅμα τεσσαράκοντα μέλαινα νῆες ἔποντο
Λοκρῶν, οἳ ναίουσι πέρην ἱερῆς Εὐβοίης.

Τους Λοκρούς τους κυβερνούσε ο γρήγορος Αίας
ο γιος του Οϊλέα,
πιο μικρόσωμος, όχι τόσοσος ο Αίας ο γιος
του Τελαμώνα,
ἀλλὰ πολὺ πιο μικρός. Ἦταν μικρόσωμος και
φορούσε λινό θώρακα,
στο κοντάρι ὁμως ξεπερνούσε ὅλους τους
Ἕλληνες και τους Αχαιούς.
Αυτοί κατοικούσαν στον Κύνο και στον Οπούντα
και στην Καλλίαρο
και στη Βήσσα και στη Σκάρφη και στις ὁμορφες
Αυγείες και στην
Τάρφη και στο Θρόνιο κοντά στο ρέμα του
Βοάγριου.
Αὐτόν τον ακολουθούσαν σαράντα μαύρα
καράβια των Λοκρών,
που κατοικούσαν ἀπέναντι ἀπό την ιερή την
Εὐβοία.

~~~

Οι Λοκροί ἔστειλαν σαράντα πλοία με αρχηγό τον Αία, γιος του Οϊλέα. Ο τοπικός χαρακτήρας της φυλής είναι προφανής. Οι Λοκροί καταλαμβάνουν την ιστορική τους θέση. Σεν υπάρχει υπαινιγμός ενός ἄλλου τμήματος της φυλής, των αποικίων ή της νομοθετικής διασημότητας που ο Πίνδαρος να είχε στη διάθεση του όταν ἔγραψε για ἕναν προστάτη. Η κατάσταση τους, που συμφωνεί με την ορεινή θέση του Ορχομενού, ορίζεται ως ἀπέναντι ἀπό την Εὐβοία. Ἔτσι

Ανθηδώνα περιγράφεται από τον Θεόλυτο εν τοῖς βαγχικοῖς ἔπεσιν. Η λέξη πέραν έχει την έννοια “αντίθετα”, “απέναντι”, αλλά έχει κριθεί ότι το “αντίθετο” είναι μετ-ομηρικό, αλλά υπάρχουν τόσα πολλά άλλα περάσματα όπου πέραν ή μια παράφραση εμφανίζεται όπως ακριβώς σημαίνει “αντίθετο”, ότι η διάκριση καθίσταται ακατάλληλη. Η ομηρική γραμμή επίσης, αν και δεν υπήρχαν τότε άλλοι Λοκροί, όρισε αυτό το μικρό ψαράδες από την άποψη του μεγάλου γείτονα τους. Η περιγραφή του Αία είναι τουλάχιστον, είναι αμφίβολη και επισφαλής, αν και ο Αρίσταρχος και ο Ζηνόδοτος αθετήθηκαν. Εδώ όμως δίνονται οι λόγοι της αθέτησης του Αρίσταρχου και όπως συμβαίνει συνήθως, κερδίζουν πειστικότητας. Επίσης αν αντιταχθεί ότι ο Αίας ήταν ο μικρότερος, όχι ανώτερος από τον Αχιλλέα, μπορεί να απαντηθεί ότι ο Αχιλλέας δεν ήταν Έλληνας, αλλά ένας Μυρμιδών, από την Αίγινα. Ο εξοπλισμός του Αία συμφωνεί με τα χαρακτηριστικά των ανδρών του. Αυτός ο βαθμός πανοπλίας, όπως συμφωνεί και ο Lang, αντιστοιχεί στο τόξο και στο βέλος αδίκημα.⁵⁴ Ως ήρωας ο Αίας ήταν πάνω από το επίπεδο της χώρας του και ως εκ τούτου η αναφορά της ανδρείας του, αποτελεί μια αυστηρά τοπική αξία.

Το Βοιωτικό εκστρατευτικό τμήμα των Βοιωτών (οι Άβαντες) στ. 536-45

Οἱ δ' Εὐβοῖαν ἔχον μένεα πνεῖοντες Ἄβαντες

Χαλκίδα τ' Εἰρέτριάν τε πολυστάφυλόν θ'
Ἰστίαϊαν

Κήρινθόν τ' ἔφαλον Δίου τ' αἰπὺ πτολίεθρον,

οἳ τε Κάρυστον ἔχον ἠδ' οἳ Στύρα
ναιετάασκον,

τῶν αὖθ' ἠγεμόνευ' Ἐλεφήνωρ ὄζος Ἄρηος

Χαλκωδοντιάδης μεγαθύμων ἀρχὸς
Ἄβάντων.

Τῷ δ' ἄμ' Ἄβαντες ἔποντο θοοὶ ὄπιθεν
κομόωντες

αἰχμηταὶ μεμαῶτες ὄρεκτῆσιν μελίησι

θώρηκας ῥήξειν δηῖων ἀμφὶ στήθεσσι·

τῷ δ' ἄμα τεσσαράκοντα μέλαινα νῆες
ἔποντο.

Σ' αυτούς που είχαν την Εύβοια, τους γεμάτους
ορμή Άβαντες,

και τη Χαλκίδα και την Ερέτρια και την Ιστιαία με
τα πολλά σταφύλια

και την παραθαλάσσια Κήρινθο και την αψηλή
πολιτεία του Δίου,

και σ' αυτούς που είχαν την Κάρυστο και σε όσους
κατοικούσαν τα Στύρα,

σ' αυτούς πάλι αρχηγός ήταν ο Ελεφήνωρας, ο
ακόλουθος του Άρη,

ο γιος του Χαλκώδοντα, ο αρχηγός στους
γενναίους Άβαντες.

Αυτόν τον ακολουθούσαν οι ορμητικοί Άβαντες
που είχαν μακριά μαλλιά

από πίσω μόνο' πολεμιστές που με τα κοντάρια
τους που πρόβαλλαν

λαχταρούσαν να σπάσουν τους θώρακες γύρω
από τα στήθη των έχθρων

μαζί μ' αυτούς ακολουθούσαν σαράντα μαύρα
πλοία.

⁵⁴ Simpson R. Hope & Lazenby John Francis, *The catalogue of the ships in Homer's Iliad*, Oxford, 1970, σελ: 47-50

~ ~ ~

Οι Άβαντες καταλαμβάνουν το νησί τους και στέλνουν σαράντα πλοία, τον ίδιο αριθμό με τους γείτονες τους. Δεν είναι πολυπληθής και αυτό συμβαίνει με όλα τα νησιά εκτός από την Κρήτη. Δεν υπάρχει καμία απόδειξη ή καμία προφητεία του Ληλάντιου πολέμου ή του πλούτου, του εμπορίου και αποικίες της Χαλκίδας και της Ερέτριας.

Το εκστρατευτικό τμήμα των Αθηναίων (στ. 546-56)

Οἱ δ' ἄρ' Ἀθήνας εἶχον εὐκτίμενον
πτολίεθρον
δῆμον Ἐρεχθῆος μεγαλήτορος, ὄν ποτ'
Ἀθήνη
θρέψε Διὸς θυγάτηρ, τέκε δὲ ζείδωρος
ἄρουρα,
κάδ δ' ἐν Ἀθήνης εἶσεν ἑῷ ἐν πίονι νηῶ'
ἐνθα δέ μιν ταύροισι καὶ ἀρνείοις ἰλάονται
κοῦροι Ἀθηναίων περιτελλομένων
ἐνιαυτῶν'
τῶν αὖθ' ἡγεμόνευ' υἱὸς Πετεῶο
Μενεσθεύς.
Τῷ δ' οὐ πῶ τις ὁμοῖος ἐπιχθόνιος γένετ'
ἄνθρωπος
κοσμήσαι ἵππους τε καὶ ἀνέρας
ἀσπιδιώτας·
Νέστωρ οἷος ἔριζεν· ὃ γὰρ προγενέστερος
ἦεν·
τῷ δ' ἅμα πενήντα μέλαινα νῆες
ἔποντο.

Εκείνοι πάλι που είχαν την Αθήνα την καλοχτισμένη
πολιτεία, το δήμο του γενναίου Ερεχθέα, που
γεννημένο
από την έφορη γη τον είχε ανάθρεψει, η Αθηνά, η
κόρη
του Δία, και τον εγκατέστησε να καθίση στην
Αθήνα, στον
πλούσιο ναό της. Εκεί οι νέοι των Αθηναίων
θυσιάζοντας
του κάθε χρόνο ταύρους και αρνιά γυρεύουν να τον
εξευμενίσουν.
Αυτοί είχαν αρχηγό το Μενεσθέα, το γιο του
Πετεού.
Όμοιος του δε στάθηκε ακόμα πάνω στη γη άλλος
άξιος
σαν κι' αυτόν να παρατάξη άρματα και
ασπιδοφόρους άντρες·
μόνο ο Νέστορας τον ανταγωνιζόταν, γιατί ήταν
μεγαλύτερος του.
Μαζί μ' αυτόν ακολουθούσαν πενήντα μαύρα
καράβια.

Η αθηναϊκή παράγραφος περιέχει το όνομα, το σύνολο των πλοίων και δύο λεπτομερείς αναλύσεις, μια από τον Ερεχθέα και μια από τον Μενεσθέα, οι οποίες θα μπορούσαν να αποπλίσουν τις προσθήκες και του πιο ζηλότυπου σκηνοθέτη. Αυτή ήταν η πιο ταλαντούχος ελληνική φυλή, που απασχολούσε τον Όμηρο από τον έκτο αιώνα. Ακόμη και στην υπόθεση του Σίγειον της Αθήνας ισχυρίστηκε μεταξύ άλλων ότι βρισκόταν στην Τροία. Ήταν αδύνατο να βελτιώσει την ηρωική της θέση μιας ουσιαστικής αλλά αδιαίρετης κατάστασης και να φτάσει πιο κοντά στην σπουδαιότητα του πέμπτου αιώνα για τον ελληνικό κόσμο. Δεν μαθαίνουμε πολλά για την ψευδαίσθηση του μύθου του Πεισίστρατου, τον οποίο τολμώ να πω, ότι το πραξικόπημα είχε

δοθεί ως την έλλειψη σπουδαιότητας της Αθήνας μέχρι το 600 ή και αργότερα. Ο κύκλος τελείωσε πριν από αυτή την περίοδο και ο ομηρικός κύκλος κλείνει με αυτό τον τρόπο. Επομένως οι προσπάθειες των Αθηναίων, για την εκτροπή της ηρωικής κίνησης απέτυχε. Ωστόσο αυτοί έδωσαν σημαντικό μέρος του αποικισμού, το Σκύλλαιον, υπό τον Μενεσθέα, την Ερέτρια, την Χαλκίδα, την Ελαία και την Φώκια. Ο Αγαλλίς έδωσε μια αθηναϊκή σημασία στην ασπίδα του Αχιλλέα και οι Αττιδογράφοι χρησιμοποίησαν την αθηναϊκή μεταφορά.⁵⁵ Ο Αγαμέμνονας επέστρεψε στην Αθήνα με το Παλλάδιο, όπου ο Δημόφωνας το έκλεψε, κατέφθασαν οι Αργείοι στο Φάληρο. Είχαν κάποια δικαιολογία αν ήδη από την εποχή του Κροίσου, η Αθήνα είχε γίνει ήδη λιμάνι για τους Δελφούς⁵⁶.

~~~

Το εκστρατευτικό τμήμα της Σαλαμίνας (στ. 557-8)

Αΐας δ' ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δυοκαίδεκα νῆας,
στήσε δ' ἄγων ἴν' Ἀθηναίων ἴσαντο
φάλαγγες.

Ο Αΐας απο τη Σαλαμίνα οδηγούσε δώδεκα
καράβια που τα έφερε
και τα έβαλε να σταθούν εκεί που στέκονταν οι
φάλαγγες των Αθηναίων.

~~~

Αυτό το μικρό νησί, κοντά στην Αθήνα, πρέπει να ήταν ανεξάρτητο στη διάρκεια του Τρωικού πολέμου. Ήταν ανεξάρτητο μέχρι που το κατέκτησε ο Πεισίστρατος.

Αυτή η υπόθεση δε λαμβάνει υπόψη την ιστορία που παραθέτει ο Αριστοτέλης στη Ρητορική (Α 15, 137b 30): στη διαμάχη Μεγάρων και Αθήνας για την προσάρτηση της Σαλαμίνας (6^{ος} αι. π. Χ.), οι Μεγαρείς ισχυρίζονταν πως οι Αθηναίοι πρόσθεσαν το προκείμενο δίστιχο προς επίρρωση των αξιώσεων τους, ενώ οι Σαλαμίνιοι πρότειναν άλλη εκδοχή:

Αΐας «δ' ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν νέας, ἔκ τε Πολίχνης, ἔκ τ' «Αἰγειρούσσης Νισαίης τε Τριπόδων τε

Το δίστιχο, σαφώς, είναι ψευδεπίγραφο κι αυτό γιατί δεν αναφέρει συγκεκριμένο αριθμό πλοίων. Αυτό δηλώνει μάλλον, ότι κάποια αθηναϊκή παρέμβαση είναι απίθανη σ' αυτό το σημείο. Ο

⁵⁶ Barry B. Powell, Ian Morris. *A New Companion to Homer*, 1997, σελ: 66-69

λογότυπος στο τέλος του στ. 558 ‘‘ ίσαντο φάλαγγες’’, ενισχύει την πιθανότητα προραψωδιακής προέλευσης του (έτσι απαντάται 15 φορές στην Ιλιάδα με την κατάληξη –ντο).

Το εκστρατευτικό τμήμα του Άργους (στ. 559-68)

Οἱ δ’ Ἄργός τ’ εἶχον Τίρυνθά τε τειχιόεσσαν

Ἐρμιόνην Ἀσίνην τε, βαθὺν κατὰ κόλπον
ἐχούσας,

Τροιζῆν’ Ἡϊόνας τε καὶ ἄμπελόεντ’
Ἐπίδαυρον,

οἳ τ’ ἔχον Αἴγινα Μάσητά τε κοῦροι
Ἀχαιῶν,

καὶ Σθένελος, Καπανῆος ἀγκαλειτοῦ φίλος
υἱός·

τοῖσι δ’ ἄμ’ Εὐρύαλος τρίτατος κίεν ἰσόθεος
φῶς

Μηκιστέος υἱὸς Ταλαϊονίδαο ἄνακτος·
σμπάντων δ’ ἠγεῖτο βοὴν ἀγαθὸς

Διομήδης·

τοῖσι δ’ ἄμ’ ὀγδώκοντα μέλαινα νῆες
ἔποντο.

Και εκείνοι που είχαν το Άργος και την
περιτειχισμένη

Τύρινθα, την Ερμιόνη και την Ασίνη, που έχουν
βαθύ κόλπο,

την Τροιζήνα και τις Ηϊόνες και την Επίδαυρο με τα
αμπέλια,

Μάσητα, σ’ αυτούς ήταν αρχηγοί ο βροντόφωνος
Διομήδης

και ο Σθένελος, ο γιος του ένδοξου Καπανέα· μαζί μ’
αυτούς

τρίτος πήγαινε ο Ευρύαλος, ο ισόθεος άντρας,

ο γιος του βασιλιά Μηκιστέα, του γιου του Ταλαού.

Σ’ όλους μαζί αρχηγός ήταν ο βροντόφωνος

Διομήδης,

και μαζί μ’ αυτούς ακολουθούσαν ογδόντα μαύρα
καράβια.

~ ~ ~

Το τμήμα των Αργείων στέλνει το μεγαλύτερο τμήμα απ’ όσα έχουμε δει μέχρι τώρα, στέλνει ογδόντα καράβια. Ο αριθμός αυτός δικαιολογείται και από την περιοχή και από την ακτογραμμή, η οποία περιλαμβάνει αρκετές σημαντικές θέσεις έξω από την κοιλάδα του Ινάχου, γνωστή στην ιστορία ως το εξαρτώμενο μέρος των κοινοτήτων, της Τροιζήνας, της Επιδαύρου και της Αίγινας. Οι χώροι αυτοί μαζί με την Ερμιόνη, την Ασίνη και τους Εϊόνες και Μάους είχαν τρεις πρίγκιπες, τον Διομήδη τον Αιτωλό, τον Ευρύαλο και τον Στένελο. Η γη της Αργολίδας την οποία συνήθως θεωρούμε ως ενότητα, πολιτική ή φυσική, ήταν σύμφωνα με την παράδοση ενιαία χωρισμένη, γεωγραφικά, και ιδιοκτησία πολλών δυναστειών. Οι ίδιοι θρύλοι ουσιαστικά βρίσκονται στον Απολλόδωρο. Στην αρχή ήταν ο Ακρίσιος στο Άργος, ο Προέτος στην Τίρυνθα, η Μιντέα και το Ηραϊόν. Ο Περσέας έχτισε τις Μυκήνες και συνένωσε τη χώρα. Με τον θάνατο του Ευρυσθέα, η χώρα χωρίστηκε σε διάφορες βασιλικές γραμμές, που ξεκινά μια ιδιαίτερη ιδιομορφία από τα δυτικά της Πελοποννήσου. Τον αριθμό των γενεών τους τον πληροφορούμαστε από τον Πausανία. Κατά συνέπεια, από τους ηγέτες στον κατάλογο, ο Ευρύαλος αντιπροσωπεύει τους Βιαντίδες(ο Pausanias τον θεωρεί ως κηδεμόνα, μαζί με τον Διομήδη, τον εγγονό του Κύραγγου του Άδραστου), ο Στετέλλος, γιος του Καπανέους και οι Αναξαγόρειοι. Τα σύνορα μεταξύ Άργους και Μυκηνών δεν συνέπεσαν ξανά. Οι Μυκήνες έδειξαν ανεξάρτητη δράση στον πόλεμο κατά των Περσών(όπως ο Στράβωνας λέει) αλλά και η Τίρυνθα, σύμφωνα με τον Pausanias. Η ακτή του Σαρωνικού κόλπου εμφανίζεται μόνο στον Όμηρο. Αυτή η κατάσταση, αν και περίεργη σε μια μεταγενέστερη ιστορία, φαίνεται να υπήρχε στην αρχή της Δωρικής περιόδου και να

διαγωνίζεται ως θρησκευτική ένωση μέχρι το τέλος της εποχής. Η δυναστεία των Αργεάδων περιγράφεται να κατακτά αυτές τις θέσεις με τη Δωριακή μετανάστευση. Την λήψη της Επιδαύρου περιγράφει ο Πausanias. Ωστόσο, δεν διαπιστώνεται ότι αυτοί οι χώροι, παρόλο που εγκαταστάθηκαν στο Άργος, υποτάχθηκαν σε αυτό για μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την εισβολή των Δωριέων (ήταν προφανές ότι δεν ήταν μόνιμα) ή σχηματίστηκε ανά πάσα στιγμή μία κατάσταση πολιτικής συνοχής κάτω από την Θήβα. Υπήρχε μόνο ο Φείδων, στον οποίον οι συνθήκες πιθανόν ισχύουν. Ο Φείδων πιστώνεται με κυριαρχία πάνω σε αυτά τα μέρη, αλλά το συμπέρασμα είναι αβέβαιο και έχει υποστηριχθεί ότι η παράδοση της αυτοκρατορίας του Φαίδων ήταν μια παρερμηνεία της ευρείας αποδοχής των νομισματικών του κανονισμών. Αυτό που έχουμε ως πραγματική απόδειξη είναι μια θρησκευτική ένωση με κέντρο τον ναό του Απόλλωνα στο Άργος.⁵⁷ Εμφανίζεται σε πολλές γνωστές ιστορίες: συγκεκριμένα το πρόστιμο που επέβαλαν οι Αργεοί στους Αιγηνείς και στους Σικυώνιους.

Το εκστρατευτικό τμήμα των Μυκηνών (στ. 569-80).

Οἱ δὲ Μυκήνας εἶχον ἐϋκτίμενον
 πτολίεθρον
 ἀφνειὸν τε Κόρινθον ἐϋκτίμενας τε
 Κλεωνάς
 Ὀρνειάς τ' ἐνέμοντο Ἀραιθυρέην τ'
 ἐρατεινὴν
 καὶ Σικυῶν', ὅθ' ἄρ' Ἄδρηστος πρῶτ'
 ἐμβασίλευεν,
 οἱ θ' Ὑπερησὴν τε καὶ αἰπεινὴν Γονόεσσαν
 Πελλήνην τ' εἶχον ἠδ' Αἴγιον ἀμφενέμοντο
 Αἰγιαλὸν τ' ἀνὰ πάντα καὶ ἀμφ' Ἐλίκην
 εὐρεΐαν,
 τῶν ἑκατὸν νηῶν ἦρχε κρείων Ἀγαμέμνων
 Ἀτρεΐδης· ἅμα τῷ γε πολὺ πλεῖστοι καὶ
 ἄριστοι
 λαοὶ ἔποντ'· ἐν δ' αὐτὸς ἐδύσετο νώροπα
 χαλκὸν
 κυδιῶν, πᾶσιν δὲ μετέπρεπεν ἠρώεσσιν
 οὐνεκ' ἄριστος ἔην πολὺ δὲ πλείστους ἄγε
 λαούς.

Εκείνοι που είχαν τις Μυκήνες, την καλοχτισμένη
 πολιτεία
 και την πλούσια Κόρινθο και τις καλοχτισμένες
 Κλεωνές,
 και ζούσαν στις Ορνειές και στην όμορφη
 Αραιθυρέη
 και στην Σικυώνα, όπου πρώτα βασίλευε ο
 Ἄδραστος,
 και εκείνοι που είχαν την Υπερησία και την ψηλή
 Γονούσα
 και την Πελλήνη, και όσοι κατοικούσαν στο Αίγιο
 και σε
 όλη την έκταση του Αιγιαλού, και γύρω στην πλατιά
 Ελίκη,
 σ' αυτών τα εκατό καράβια αρχηγός ήταν ο
 βασιλιάς Αγαμέμνωνας,
 ο γιος του Ατρέα. Μαζί μ' αυτόν ακολουθούσε
 εξαιρετικά πολυάριθμος
 και πολύ αντρειωμένος στρατός· κι' αυτός ο ίδιος
 φόρεσε τον λαμπρό
 χαλκό οπλισμό του καμάρανοντας και ξεχώριζε
 ανάμεσα σε όλους τους ήρωες,
 γιατί ήταν ο καλύτερος απ' όλους και οδηγούσε
 εξαιρετικά πολυάριθμο στρατό.

~~~~~

⁵⁷ Thomas W. Allen, The Homeric Catalogue of Ships, σελ:59-63

Η σημαντικότερη πολιτική διαφορά μεταξύ της Ελλάδας του Καταλόγου και της Ελλάδας της ιστορίας, τόσο σημαντικές ώστε να αλλάξει εξ ολοκλήρου την ισορροπία εξουσίας σε ολόκληρο το έθνος, και να παράγουν μια συγκέντρωση της επιρροής που ποτέ δεν υπήρξε, βρίσκεται στην κυριαρχία του Αγαμέμνονα. Αυτή αποτελείται από τις Μυκήνες, την Κόρινθο, τις Κλεωνές, Ορνεές, Αραιθυρέα, Σικυώνες, Υπερεσία, Γονόεσα, Πελλήνη, Αίγιο και Ελίκη. Ο Αγαμέμνων διέταξε τον Ισθμό και τα περάσματα στην Αρκαδία και κατείχε το μεγαλύτερο μέρος της ακτής της Αχαΐας. Ο Μενέλαος ήταν στο βασίλειο του στη Σπάρτη, ο οποίος υποστηρίζει τη στρατιωτική ανεξαρτησία των νόμων της Λακεδαίμονας, θέλοντας να υπονοήσουν με αυτόν τον τρόπο ότι καταμετρήθηκαν με τους πόρους του Αγαμέμνονα. Τα αρχαιολογικά στοιχεία για το βόρειο τμήμα του Αγαμέμνονα προέρχονται από τις ανασκαφές της Αμερικάνικης Σχολής Αρχαιολογίας στην Κόρινθο. Ένας λογαριασμός αυτού μέχρι το 1910 αποδίδεται από τον R. B. Richardson στην Εγκυκλοπαίδεια Britannica, 1910, vol. Vii, 148 sqq. Η αγορά της ιστορικής πόλης, το σιντριβάνι Pirene και διάφορα άλλα κτήρια ανακαλύφθηκαν, «οι ανασκαφές έφεραν στο φως βάζα και θραύσματα βάζων σχεδόν κάθε περιόδου εκτός της Μυκηναϊκής». Στη βόρεια πλευρά του έγιναν δεσμοί λόφων με προ-μυκηναϊκά αγγεία. Οι έρευνες δεν προχώρησαν περισσότερο προς την Κόρινθο⁵⁸. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια η ανασκαφή συνεχίστηκε. Διάφορα είδη πρώιμων ειδών έχουν βρεθεί εκεί, επίσης πολύ λίγα μυκηναϊκά. Με μία προσεκτική εξερεύνηση τότε η στρωματογραφία θα έχει πολύ καλά αποτελέσματα, αν και ίσως το μυκηναϊκό στρώμα να είναι το ανώτατο. Αυτό το αποτέλεσμα μας δείχνει ότι αυτή η τοποθεσία της κλασικής Κορινθίας κατοικήθηκε σίγουρα σε προ-Μυκηναϊκές εποχές. Εδώ ζούσε η δυναστεία της Αιολίδας, ο Σίσυφος και ο Γλαύκος και εκεί χρησιμοποιήθηκε η Αιολική κεραμική. Πρέπει να περιμένουμε για περισσότερη έρευνα πριν μπορέσουμε να πούμε με βεβαιότητα ότι οι Ατρείδες κατοικούσαν στο ίδιο σημείο. Όμως το γεγονός ότι μία δυναστεία και φυλή, που έχτισε λιμάνια και κοιλάδες και χωριά λόφων γύρω από μία κεντρική ακρόπολη, είναι μία βεβαιότητα⁵⁹.

Το εκστρατευτικό τμήμα της Λακεδαίμονας (στ. 581-90)

Οἱ δ' εἶχον κοίλην Λακεδαίμονα κητώεσσαν,
Φᾶριν τε Σπάρτην τε πολυτρήρωνά τε
Μέσσην,
Βρυσειάς τ' ἐνέμοντο καὶ Αὐγείας ἔρατεινάς,

Αυτοί πάλι που είχαν την βαθουλή Λακεδαίμονα
με τις πολλές χαράδρες,
και τη Φάρη και τη Σπάρτη και την Μέσση με τα
πολλά περιστέρια,
και αυτοί που κατοικούσαν στις Βρυσειές και στις
όμορφες Αυγείες

⁵⁸ Wilson Donna, *Ransom Revenge and Heroic Identity in the Iliad*, 2004, 4-6

⁵⁹ Desborough Vincent Robin d' Arba, *The last Mycenaeans and their successors: an archaeological survey c. 1200-1000 B. C.*, Oxford, Clarendon Press, 1964, σελ: 68-75

οἳ τ' ἄρ' Ἀμύκλας εἶχον Ἔλος τ' ἔφαλον
πτολίεθρον,
οἳ τε Λάαν εἶχον ἠδ' Οἴτυλον ἀμφενέμοντο,
τῶν οἱ ἀδελφεὸς ἦρχε βοὴν ἀγαθὸς
Μενέλαος
ἐξήκοντα νεῶν ἄπατερθε δὲ θωρήσσοντο·
ἐν δ' αὐτὸς κίεν ἦσι προθυμίησι πεποιθῶς
ὄτρύνων πόλεμον δέ· μάλιστα δὲ ἔτετο θυμῷ
τίσασθαι Ἑλένης ὀρμήματά τε στοναχὰς τε.

και αυτοί που είχαν τις Αμυκλές και το Έλος, την
παραθαλάσσια πολιτεία,
και αυτοί που είχαν το Λάα και ζούσαν στην
Οίτυλο,
σ' αυτών τα εξήντα καράβια αρχηγός ήταν ο
αδελφός του,
ο βροντόφωνος Μενέλαος. Αυτοί οπλίζονταν
χωριστά
και αναμεσά τους πήγαινε ο ίδιος έχοντας πίστη
στο ζήλο του,
ξεσηκώνοντας τους για πόλεμο· και πάρα πολύ
λαχταρούσε
στην ψυχή του να ξεπληρώση τις λαχτάρες και
τους στεναγμούς της Ελένης.

~~~

Το εκστρατευτικό τμήμα των Λακεδαιμονίων ακολουθεί, όπως είναι φυσικό, αν όχι για γεωγραφικούς λόγους, τότε σίγουρα λόγω της συγγένειας του Αγαμέμνονα και του Μενελάου. Αυτό είναι εμφανές στο στίχο 586, από το χαρακτηρισμό του Μενελάου ως “αδελφού του”.

Στίχος 581: Η **Λακεδαίμων** χαρακτηρίζεται κοίλη, εξαιτίας της περιβολής της από τις οροσειρές του Πάρνωνος και του Ταυγέτου. Το επίθετο “κητώεσσαν” απαντά μόνον εδώ και το νόημα του κυμαίνεται μεταξύ ενός παλαιότερου τύπου της λέξης “κῆτος = θαλάσσιος τέρας, μια σημασία που παραπέμπει σε “κόλπο” ή “κοιλότητα”, και “καιέτας” ή “καιάδας” (όπως παρατηρεί ο Ζηνόδοτος, καιετάεσσαν αντί κητώεσσαν), που σημαίνει “σχισμή” ή “καιέα” = “μέντα” στον Ησύχιο.

Στίχοι 582-5: Η **Φάρις** βρισκόταν στο δρόμο που διέσχισε τις Αμύκλες και οδηγούσε κατευθείαν στη θάλασσα, σύμφωνα με τον Πausανία (3,20,3). Η **Σπάρτη** ταυτιζόταν πιθανόν με την ομώνυμη πόλη των ιστορικών χρόνων. Η **Μέσση** που χαρακτηρίζεται “με τα πολλά περιστέρια”, ταυτίζεται με τη Μέσση του Πausανία (3, 25, 9 κ.ε.) στη δυτική ακτή της χερσονήσου του Ταινάρου. Οι **Βρυσειαί**, σύμφωνα με τον Πausανία, βρισκόταν στους πρόποδες του Ταυγέτου. Οι **Αυγείαι** δύσκολα μπορεί να εξελίχθηκαν στην κλασσική πόλη Αιγαίες, όπως πίστευε ο Στράβωνας. Πρέπει να διαφοροποιηθούν όμως από τις λοκρικές Αυγείες, που χαρακτηρίζονται κι εκείνες “χαριτωμένες”. Παραμένουν απλώς άγνωστες. Οι **Αμύκλαι** βρίσκονταν πάνω από τον ποταμό Ευρώτα 8 χλμ. Νοτίως της Σπάρτης και κατοικούσαν αδιάλειπτα από την εποχή του χαλκού έως την ελληνιστική περίοδο. Το **Έλος** βρισκόταν στον κόλπο του Έλους ή στον ομώνυμο βάλτο· χαρακτηρίζεται “παραθαλάσσια πόλη”. Ο **Λάας** πρέπει να ταυτίζεται με την κλασσική πόλη Λάα, που δεσπόζει στο φραγκικό κάστρο Πασσαβά. Η **Οίτυλος** της κλασσικής εποχής, βρίσκεται μετά τον Λάα στην κορυφή ενός μικρού λιμανιού που ονομάζεται σήμερα Λιμένι

Οι πόλεις που απαριθμούνται, περιορίζονται στην κοιλάδα του Ευρώτα και στον κόλπο του Έλους· παραλείπονται οι περιοχές της δυτικής ακτής της χερσονήσου του Μαλέα και τα Κύθηρα, μολοντί μνημονεύονται δύο φορές στο υπόλοιπο ποίημα.

Στίχοι 586-7: Στους προκείμενους στίχους υπογραμμίζεται ο συγγενικός δεσμός του Αγαμέμνονος και του Μενελάου, αλλά οι στρατιώτες του οπλίζονται “άπάτερθε”, δηλαδή “χωριστά”.

Το εκστρατευτικό τμήμα της Πύλου (στ. 591-602)

Οἷ δὲ Πύλον τ' ἐνέμοντο καὶ Ἀρήνην
ἐρατεινὴν
καὶ Θρύον Ἀλφειοῖο πόρον καὶ ἔϋκτιον
Αἰπύ
καὶ Κυπαρισσήεντα καὶ Ἀμφιγένειαν ἔναιον
καὶ Πτελεὸν καὶ Ἔλος καὶ Δώριον, ἐνθά τε
Μοῦσαι
ἀντόμεναι Θάμυριν τὸν Θρήϊκα παῦσαν
ἀοιδῆς
Οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' Εὐρύτου Οἰχαλιῆος·
στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν εἴ περ ἂν
αὐταὶ
Μοῦσαι ἀείδοιεν κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο·
αἷ δὲ χολωσάμεναι πηρὸν θέσαν, αὐτὰρ
ἀοιδὴν
θεσπεσίην ἀφέλοντο καὶ ἐκλέλαθον
κιθαριστύν·
τῶν αὖθ' ἠγεμόνευε Γερήνιος ἱππότης
Νέστωρ·
τῷ δ' ἐνενήκοντα γλαφυραὶ νέες
ἔστιχόντωντο.

Εκείνοι που ζούσαν στην Πύλο και στην όμορφη
Αρήνη και στο Θρύο,
το πέρασμα του Αλφειού, και στο καλοχτισμένο
Αιπύ, και αυτοί
που κατοικούσαν στον Κυπαρισσοῦντα και στην
Αμφιγένεια και στην Πτελεό
και στα Έλος και στο Δώριο, όπου οι Μούσες
αντάμωσαν το Θάμυρη
το Θράκα και τον έκαναν να πάψη να ψάλλη,
καθώς ερχόταν από την Οιχαλία, από τον Εύρυτο
τον Οιχαλέα·
γιατί στην ξιπασιά του βεβαίωνε πως θα νικήση,
ακόμα και αν οι ίδιες οι Μούσες έψαλλαν, οι κόρες
του Δία
που βαστά την αιγίδα. Κι' εκείνες θύμωσαν και τον
κατάστρεψαν:
του πήραν το θείο τραγούδι και τον έκαμαν να
ξεχάση την τέχνη της κιθάρας.
Σ' αυτούς αρχηγός ήταν ο αρματομάχος ο
Νέστωρας από τη Γερήνια,
και μαζί μ' αυτόν ακολουθούσαν ενενήντα βαθιά
καράβια.

~~~

Στίχοι 591-4: Η Πύλος βρισκόταν μάλλον στη Μεσσηνία, παρά στην Τριφυλία ή την Ήλιδα· το θέμα αυτό έχει προκαλέσει αντιπαραθέσεις ήδη από την αρχαιότητα. Γνωρίζουμε πλέον ότι η Μεσσηνιακή Πύλος βρισκόταν εκεί όπου ανακαλύφθηκε το παλάτι του Νέστορα, στις παρυφές των λόφων που δεσπόζουν στο βόρειο τμήμα του έρμου του Ναβαρίνου. Η Πύλος της κλασσικής εποχής βρισκόταν πιο κάτω από το Κορυφάσιο (Στράβων 8, 359). Η Αρήνη ταυτίζεται με το Σαμικόν των κλασσικών χρόνων στην Τριφυλία. Το επίθετο που τη χαρακτηρίζει είναι “

ἐρατεινήν”, δηλαδή “χαριτωμένη” ή “όμορφη”, είναι σαφώς συμβατικό καθώς χρησιμοποιείται για τέσσερις ακόμη περιοχές. Το **Θρύον** ταυτίζεται ασφαλώς με τη Θρυόεσσα του Νέστορος και χαρακτηρίζεται ως πέρασμα του Αλφειού. Το **Αιπύ** δεν έχει ταυτιστεί ακόμη, με εξαίρεση την τοποθεσία a-ru² στις πινακίδες της Γραμμικής Β΄ της Πύλου⁶⁰. Το όνομα του παραπέμπει σε μια υψηλή τοποθεσία, ενώ το *harax legomenon* επίθετο του “εὐκτιτον”, μας παραπέμπει στην καλή οχύρωση του, αν δεν μιλούμε φυσικά για έναν συνηθισμένο λογότυπο του τύπου “εὐκτίμενον πτολίεθρον”. Ο **Κυπαρισσῆεις** δεν ήταν γνωστό στους αρχαίους γεωγράφους που έκειτο. Σύμφωνα με τον Στράβωνα (8, 349), βρισκόταν βόρεια του ποταμού Νέδα και δεν ταυτιζόταν με την Μεσσηνιακή Κυπαρισσία, τοπωνύμιο με το οποίο πιθανόν εννοούσε τη σημερινή πόλη που μετονομάστηκε έτσι στην οποία βρέθηκε μυκηναϊκός οικισμός. Η **Αμφιγένεια** σύμφωνα με την ίδια πηγή, βρίσκεται στην ίδια περιοχή με τον Κυπαρισσῆεντα. Ο Στράβων (8, 325) ταυτίζει την πόλη με την Αμφεία χωρίς να είναι δυνατός ένας ακριβής εντοπισμός, εκτός από την άποψη του γεωγράφου ότι η πόλη πρέπει να αναζητηθεί στην περιοχή του Υψόεντα ποταμού. Ο Στέφανος ο Βυζάντιος αναφέρει ότι σύμφωνα με τον Απολλόδωρο αυτή βρισκόταν στη Μακηστία, ενώ σύμφωνα με τον Αντίμαχο, αυτή βρισκόταν στη Μεσσήνη. Η πόλη αναφέρεται στις πινακίδες της Γραμμικής Β΄ (PY Χα 1044 α-πι-κε-νε-α), εκτός αν πρόκειται για γυναικείο όνομα⁶¹. Τόσο η **Πτέλεος** όσο και το **Έλος** παραμένουν άγνωστα. Το **Δώριον** ταυτίζεται συνήθως με μυκηναϊκή λοφώδη τοποθεσία στη Μάλθη (από την ανασκαφική έρευνα του Σουηδού αρχαιολόγου M. N. Valmin). Πιο πριν, ο T. Allen είχε τοποθετήσει στην ίδια περιοχή το Δώριον. Η ταύτιση αυτή δεν προσκρούει στην περιγραφή του Πausανία (4, 33, 7), ο οποίος ανέφερε το Δώριον κοντά σε μια πηγή ονομαζόμενη Αχαΐα, στην πορεία από την Ανδανία προς την Κυπαρισσία⁶².

Το βασίλειο του Νέστορος, εκτείνεται βορείως της Πύλου έως τον ποταμό Αλφειό και το Θρύο, συμπεριλαμβάνοντας το Δώριο στην κοιλάδα του Σουλιμά. Τα “κοντινά” και τα “μακρινά” μέρη, φαίνεται να εκτείνονται από τη Μεθώνη έως τον ποταμό Νέδα και από την Πύλο έως τον Μεσσηνιακό κόλπο, γύρω από την Καλαμάτα και κατά μήκος της κοιλάδας του Παμίσου, την οποία ο κατάλογος αποσιωπά. Ασφαλώς, η περιοχή αυτή φτάνει στην Τριφυλία. Κοινά τοπωνύμια των πινακίδων της Γραμμικής Β΄ από τον Άνω Εγγλιανό αποτελούν μόνον η Πύλος/ Pu-ro και ο Κυπαρισσῆεντας/ Ku-ra-ti-so, αλλά ίσως αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι πινακίδες απαριθμούν κυρίως ευρύτερες περιοχές, ενώ τα μέρη του καταλόγου απαριθμούν προπάντων πόλεις. Παρόλα ταύτα, τα δύο βασίλεια προφανώς δε συμπίπτουν. Πρέπει γι’ αυτό ν’ αποκηρύξουμε την ομηρική παρουσίαση ως εν μέρει φανταστική όπως ο John Chadwick στο δέκατο κεφάλαιο του βιβλίου του *The Mycenaean World* (Cambridge 1976); Ο Kirk, απαντά κάθετα σ’ αυτό: “ασφαλώς όχι”⁶³. ο κατάλογος προσφέρει σε μεγάλο βαθμό γεωγραφικές λεπτομέρειες, που αποδεικνύουν ότι μια τέτοια προσέγγιση θα ήταν εσφαλμένη. Οι δύο εκδοχές, προφανώς, δεν αναφέρονται σε δύο διαφορετικές περιόδους. Οι πινακίδες της Γραμμικής Β΄ εγράφησαν περί τα τέλη του 13^{ου} αι. π. Χ., ενώ ο ομηρικός κατάλογος αποδίδει μια κατάσταση πολύ μεταγενέστερη· αντικατοπτρίζουν μια κατάσταση από την ύστερη εποχή του χαλκού (και μόνο επειδή οι αναπολήσεις του Νέστορος

⁶⁰ Βασίλειος Λεων. Κωνσταντινόπουλος « Η Πύλος στον Ομηρικό Κατάλογο..... ό. π., σελ. 80.

⁶¹ Βασίλειος Λεων. Κωνσταντινόπουλος « Η Πύλος στον Ομηρικό.... ό. π. σελ. 81

⁶² Βασίλειος Λεων. Κωνσταντινόπουλος « Η Πύλος στον Ομηρικό.... ό. π., σελ. 81

⁶³ G. S. Kirk, Ομήρου... ό. π., σελ. 361.

σχετικά με τους πολέμους εναντίον των Επειών και των Αρκάδων, οι οποίες συμφωνούν με το βασίλειο του όπως το περιγράφει ο κατάλογος). Οι πόλεις του νότιου τμήματος της κοιλάδας του Παμίσου, συγκαταλέγονται σ' αυτές που συνιστούν το δώρο του Αγαμέμνονα.

Στίχοι 594-600: Ιδιαίτερη σημασία για την επικράτεια του Νέστορα, έχει και η μυθολογική σύνδεση του Δωρίου με τον Θράκα αιιδό Θάμυρη. Στο στίχο 730 ο κατάλογος τοποθετεί την Οιχαλή ρητά στη Θεσσαλία, στο βασίλειο των Ασκληπιαδών. Επιπροσθέτως, αυτή η ιστορία αναφέρεται από τον Ησίοδο που την τοποθετεί στο *Δώτιον πεδίο* κοντά στη θεσσαλική λίμνη Βοιβηίδα, τη σκηνή της συνάντησης του Θάμυρη με τις Μούσες. Η πληροφορία αυτή σημαίνει ότι ο Θράκας αιιδός έφτασε περιπλανώμενος από τη Θεσσαλία στη Μεσσηνία όπου συνάντησε τις Μούσες, όπως διαπιστώνει ο Kirk⁶⁴ βασιζόμενος στον Ησίοδο. Είναι προφανές λοιπόν, επειδή η σχετική αναφορά του Ησιόδου στις *Ηοῖες* χαρακτηρίζεται από αυθεντικά στοιχεία, ότι η μυθική αφήγηση είναι επηρεασμένη και εισηγμένη στον κατάλογο από τη Ησιόδεια διήγηση κατά την αρχαϊκή εποχή, όπως μπορεί εύκολα να διαπιστώσει κάποιος από τον προτραγικό –λόγω έλλειψης ύβρεως- χαρακτήρα της τιμωρίας του Θάμυρη⁶⁵. Η ομοιότητα των λέξεων *Δώτιον* και *Δώριον* είναι μάλλον άνευ σημασίας, ιδίως επειδή είναι οπτική παρά ακουστική/ηχητική⁶⁶.

Ποιος είναι όμως ο λόγος για τον οποίο ο Όμηρος επέλεξε της προκειμένη παρέκβαση, η οποία δεν εξυπηρετεί άλλον σκοπό εκτός από την περίτεχνη προβολή του Δωρίου· ένας στόχος που θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με τη χρήση ενός επιθέτου; Άλλες παρεκβάσεις του καταλόγου υπαγορεύονται από ευνόητους λόγους. Για παράδειγμα στους στίχους 699 κ.ε. και 721 κ.ε., του καταλόγου, γίνεται με σκοπό να δικαιολογηθεί η απουσία του Πρωτεσίλαου και του Φιλοκτήτη. Ίσως η επαγγελματική υπερηφάνεια του αιιδού, που είναι εμφανέστερη στην Οδύσεια απ' ότι στην Ιλιάδα προκάλεσε αυτή την, μάλλον, άσκοπη παρέμβαση.

Στίχος 599-600 : Το “πηρός”, σημαίνει προφανώς “κτυπημένος” ή “ακρωτηριασμένος”. Πάντως δεν μπορεί, εδώ, να παραπέμπει στην τύφλωση καθώς η τυφλότητα δεν αποτελούσε μειονέκτημα στην περίπτωση του αιιδού. Εδώ η λέξη σημαίνει μάλλον “παράλυτος” παρά “βωβός”, διότι οι Μούσες δεν του αφαίρεσαν μόνο την ικανότητα να τραγουδά, αλλά και να παίζει την κίθαριν ή τη λύρα.

Στίχοι 601-2: Στον κατάλογο αναφέρεται πως αρχηγός του στρατεύματος είναι ο Γερήνιος (λόγω της μεγάλης ηλικίας του ή πιθανότερα της καταγωγής του) Νέστωρ. Στη περίπτωση που αυτό ισχύει, τίθεται η υπαγωγή επτά ακόμη πόλεων της ευρύτερης περιοχής της Πύλου, οι οποίες ανήκουν στη δικαιοδοσία του Αγαμέμνονα, αφού αυτός υπόσχεται να τις προσφέρει ως δώρο στον Αχιλλέα για την αποκατάσταση της προσβεβλημένης του τιμής. Το πώς συμβαίνει αυτές οι πόλεις να βρίσκονται υπό την επικράτεια του Αγαμέμνονα, μπορεί να δικαιολογηθεί μονάχα από το γεγονός ότι η κυριαρχία των Σπαρτιατών στη Μεσσηνία, είχε αλλάξει τον χάρτη της περιοχής. Αυτή η διαπίστωση, επιβάλλει να δεχθούμε το τέλος του 8^{ου} αι., τουλάχιστον, ως *terminus ante quem* για την Πυλιακή εκστρατεία του καταλόγου των πλοίων, από την οποία παραλείπονται οι

⁶⁴ G. S. Kirk, ό. π. σελ. 361.

⁶⁵ « Η Πύλος στον Ομηρικό... ό. π. , σελ.82 (Βασίλειος Λεων. Κωνσταντινόπουλος)

⁶⁶ G. S. Kirk, Ομήρου... ό. π., σελ. 362.

επτά μεσσηνιακές πόλεις. Έτσι, η πρόταση να θεωρηθούν αυτές οι πόλεις ως συστατικό στοιχείο της επικράτειας της Πύλου του καταλόγου των πλοίων, δεν ευσταθεί⁶⁷.

Ο σύνηθες αριθμός των τριάντα πλοίων, τώρα έχει αντικατασταθεί από το ενενήντα.

Το εκστρατευτικό τμήμα των Αρκάδων (στ. 603-14)

Οἱ δ' ἔχον Ἀρκαδίην ὑπὸ Κυλλήνης ὄρος αἰπὺ

Αἰπύτιον παρὰ τύμβον Ἴν' ἄνερες
ἀγχιμαχηταί,

οἱ Φενεόν τ' ἐνέμοντο καὶ Ὀρχομενὸν
πολύμηλον

Ρίπην τε Στρατίνην τε καὶ ἠνεμόεσσαν Ἐνίσπην

καὶ Τεγέην εἶχον καὶ Μαντινέην ἐρατεινὴν

Στύμφηλόν τ' εἶχον καὶ Παρρασίην ἐνέμοντο,

τῶν ἤρχ' Ἀγκαίοιο πάϊς κρείων Ἀγαπήνωρ
ἑξήκοντα νεῶν· πολέες δ' ἐν νηϊ ἑκάστη

Ἀρκάδες ἄνδρες ἔβαινον ἐπιστάμενοι
πολεμίζειν

Αὐτὸς γάρ σφιν δῶκεν ἄναξ ἀνδρῶν
Ἀγαμέμνων

νῆας εὐσσέλμους περὰ ἀν ἐπὶ οἴνοπα πόντον

Ἀτρεΐδης, ἐπεὶ οὐ σφί θαλάσσια ἔργα
μεμήλει.

Αυτοὶ που εἶχαν τὴν Ἀρκαδίαν κάτω ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ
βουνό

τῆς Κυλλήνης, κοντὰ στὸν τύμβο- τοῦ Αἰπυτοῦ,

ὅπου ζοῦνε ἄντρες που πολεμοῦν ἀπὸ κοντὰ, καὶ
αυτοὶ που ζοῦσαν

στὸ Φενεό καὶ στὸν Ὀρχομενό με τὰ πολλὰ
πρόβατα καὶ στὴ Ρίπη

καὶ στὴ Στρατία καὶ στὴν ἀνεμοδαρμένη Ἐνίσπη
καὶ εἶχαν τὴν Τεγέα

καὶ τὴν ὀμορφή Μαντινεΐα, καὶ εἶχαν τὴ Στύμφαλο
καὶ κατοικοῦσαν στὴν Παρρασία,

σ' αὐτῶν τὰ ἐξήντα πλοῖα ἀρχηγός ἦταν ὁ γιὸς τοῦ
Ἀγκαίου, ὁ βασιλιάς Ἀγαπήνορας, καὶ πολλοὶ

Ἀρκάδες που ἤξεραν

καλὰ νὰ πολεμοῦν εἶχαν μὴ σε καθένα πλοῖο.

Γιατί ὁ ἴδιος ὁ

βασιλιάς τοῦ στρατοῦ Ἀγαμέμνονας τοὺς εἶχε
δώσει καράβια

με ὀμορφο κατάστρωμα νὰ περάσουν τὸν
κρασάτο πόντο,

ἐπειδὴ αυτοὶ δὲν ἀνακατεύονταν με τὶς δουλειές
τῆς θάλασσας.

~~~

Το αξιοσημείωτο με το Αρκαδικό τμήμα είναι η αντίθεση του από το υπόλοιπο ποίημα από το οποίο απουσιάζει εντελώς.

⁶⁷ « Η Πύλος στον Ομηρικό... ό. π., σελ.84 (Βασίλειος Λεων. Κωνσταντινόπουλος)

Στίχοι 603-4: το όρος Κυλλήνη δεσπόζει στη βορειοδυτική Αρκαδία. Όπως πληροφορούμαστε από τον Πausanία (8, 16, 1-3), ο Αίπυτος χαρακτηρίζεται γιος του Έλατου, ο οποίος πέθανε από δάγκωμα φιδιού κοντά στην Κυλλήνη. Δεν αναφέρεται λοιπόν στον πιο γνωστό Μεσσήνιο Αίπυτο, γιο του Ιππόθου, που προφανώς ήταν ορόσημο σ' αυτές τις άγονες περιοχές ο τύμβος του. Οι πολεμιστές του " που μάχονται δίπλα δίπλα" είτε προέρχονται απ αυτήν την περιοχή είτε είναι Αρκάδες, παρότι σε κανένα σημείο δεν γίνεται αναφορά για τις πολεμικές του ικανότητες, πλην ορισμένων υπαινιγμών των αναπολήσεων του Νέστορος στη ραψωδία Η. Παρατηρείται εδώ μια παρήχηση του " αι πύ" με το " Αι πύτιον" που μάλλον άρεσε στον αιόδο, καθότι έχει χρησιμοποιήσει και σε άλλα σημεία παρόμοιες (στ. 758).

Στίχοι 605-8: Η **Φενεός** των κλασσικών, βρισκόταν στην ίδια περιοχή κάτω από το όρος Κυλλήνη (στον λόφο Πύργο κοντά στα Καλύβια), και μυκηναϊκά θραύσματα ανακαλύφθηκαν στην ακρόπολη της. Πληθώρα μύθων περιστοιχίζουν την αρχαία πόλη της Φενεού. Όπως πληροφορούμαστε από τον Πausanία (Αρκαδικά κεφάλαια XIV, XV)⁶⁸. Ο **Ορχομενός** " με τα πολλά κοπάδια" αποτελούσε επίσης πόλη στην κλασσική περίοδο και ήλεγχε ένα υψίπεδο στα νότια που δέσποζε πάνω από τη λίμνη, στο σημερινό χωριό Χωτούσσα. Η **Ρίπην**, η **Στρατή** και η **Ενίσπη** είναι εντελώς άγνωστες και μνημονεύονται από τον Στράβωνα με το ειρωνικό σχόλιο: " δύσκολο να βρεθούν κι ανώφελο αν βρεθούν, επειδή είναι εγκαταλελειμμένες". Η **Τεγέη** πρέπει να βρισκόταν στα ερείπια της πόλης των ιστορικών χρόνων ή κοντά σε αυτά, λίγα χιλιόμετρα νοτιοανατολικά της σημερινής Τρίπολης. Η **Μαντίνειη**, μια ακόμη πόλη που χαρακτηρίζεται " έρατεινή", δηλαδή χαριτωμένη, όμορφη (βλ. π.χ. στίχος 591-4 για την Αρήνη), βρισκόταν πιθανόν πάνω και γύρω από τον λόφο Γκορτσούλι στα βόρεια της κλασσικής πόλης. Η **Στύμφηλος** βρισκόταν στη βορειοδυτική πλευρά της λίμνης Στυμφαλίδας. Δεν υπάρχουν ανακαλύψεις μεταξύ της υστεροελλαδικής και της αρχαϊκής περιόδου, αλλά πιθανόν ο μύθος του Ηρακλή με τις Στυμφαλίδες όρνιθες, ήταν αρκετός για να σηματοδέψει την περιοχή σε κάθε περίοδο. Η **Παρρασίη** βρισκόταν στη δυτική Αρκαδία, δυτικά ή βορειοδυτικά της μεταγενέστερης Μεγαλόπολης.

Στίχοι 609-10: ο Αγαπήνορας, δεν μνημονεύεται πουθενά αλλού στην Ιλιάδα. Προξενεί εντύπωση το γεγονός, ότι ο καταλογογράφος γνωρίζει ως ένα βαθμό τις πόλεις της Αρκαδίας, δεν διαθέτει κανένα στοιχείο για τους Αρκάδες πολεμιστές τουλάχιστον αυτής της γενιάς. Μονάχα μια μνεία γίνεται από τον Νέστορα στη ραψωδία Η στ. 132-56, που μνημονεύει μια σύγκρουση μεταξύ Πυλίων και Αρκάδων στα χρόνια της νεότητας του, όταν τους σκότωσε ο αρχηγός τους, τον

⁶⁸ Ήταν από τις μεγαλύτερες και σπουδαιότερες πόλεις της Αρκαδίας, βρισκόταν σε πλούσια πεδιάδα που την διέσχισαν οι ποταμοί Όλβιος και Δόξας, όταν τα ποτάμια αυτά κατέβαζαν πολύ νερό η πεδιάδα δεν πλημμύριζε, αφού τα νερά τους έβρισκαν διέξοδο στις καταβόθρες. Τα νερά αναδύονταν ξανά μετά από μεγάλη απόσταση, εκεί που ήταν οι πηγές του Λάδωνα. Οι καταβόθρες αυτές, ο μύθος λέει, ότι τις είχε σκάψει ο ίδιος ο Ηρακλής για να διώξει τα νερά που λίμναζαν εκεί. Ένας άλλος μύθος λέει ότι η καταβόθρες ήταν είσοδος στον Άδη και από εκεί κατέβηκε η Δήμητρα όταν έψαχνε την κόρη της Περσεφόνη. Ένας τρίτος μύθος λέει ότι κάποτε ο Ηρακλής πήγε στους Δελφούς για να πάρει κάποιο χρησμό, η Πυθία αρνήθηκε να του δώσει και τότε ο Ηρακλής άρπαξε τον τρίποδα και τον έφερε στην Φενεό με σκοπό να ιδρύσει ένα άλλο μαντείο. Στην Φενεό όμως τον περίμενε ο Απόλλωνας, βλέποντας ο Δίας τα αδέρφια έτοιμα να τσακωθούν ρίχνει ανάμεσα τους κεραυνό, τέλος ο Απόλλων πήρε πίσω τον τρίποδα και ο Ηρακλής τον χρησμό που ήθελε.

Ερευθαλίωνα, τον γιγαντόσωμο ακόλουθο του Λυκούργου, ο οποίος πρωτύτερα είχε σκ

γίνεται έκδηλο στο στίχο 631 της ραψωδίας Ψ, όπου και αναφέρεται ότι οι Επειοί έθαψαν τον Αμαρυγκέα “ στο Βουπράσιο”. Η Ήλις, η οποία χαρακτηρίζεται θεϊκή πιθανότητα να αντιστοιχεί είτε στην περιοχή είτε στην πόλη η οποία κατοικούνταν, ίσως με κάποια σύντομα διαλείμματα από την μυκηναϊκή εποχή και εις το εξής. Εδώ παρατηρούμε ότι η Ήλιδα και το Βουπράσιον θεωρούνται δύο τόποι που αποτελούν ουσιαστικά ολόκληρη την επικράτεια των Επειών· αυτό υποδηλώνεται από τα τέσσερα τοπωνύμια που ακολουθούν στη συνέχεια, τα οποία φαίνεται να συμπεριλαμβάνονται εκεί. Ένα εξ αυτών είναι η **Υρμίνη** η οποία, σχεδόν αναμφισβήτητα ταυτίζεται με την πόλη που αργότερα εκοσμήθη με το μεγαλοπρεπές κάστρο του Χλεμουτσίου, στο ακρωτήριο Χελωνάτα. Η **Μύρσιος** “ η πιο απομακρυσμένη”, ενδέχεται να ταυτίζεται με το φρούριο που υπήρχε στο κάστρο της Καλογριάς, στο ακρωτήριο Άραξο. Η κλασσική Ωλενος τοποθετείται στην ακτή που βλέπει προς το βορρά, 30 χλμ. Ανατολικότερα και η **Ωλένη πέτρη** πρέπει να βρίσκεται εκεί κοντά. Τέλος, το **Αλήσιον** θα περιμέναμε να βρίσκεται κάπου ανατολικά της Υρμίνης και στα νότια της Ωλενής πέτρης και όχι τόσο νότια όσο ο Αλφειός.

Στίχοι 618-19: Μετά τους Βοιωτούς τους πιο πολλούς αρχηγούς διαθέτουν οι Επειοί· οι μὲν Βοιωτοί 5, οι δε Επειοί 4. Καθένας από τους τέσσερις άγει δέκα πλοία· μια ασυνήθιστη κατανομή που υποδηλώνει ότι η χώρα διαιρούνταν σε τέσσερις περιφέρειες. Ωστόσο, τα προαναφερόμενα τοπωνύμια δεν σχετίζονται με αυτήν. Στο σύνολο του ποιήματος, αντίστοιχη κατανομή της αρχηγίας, δεν συντελείται, από τα οποία ο Θάλπιος και ο Πολύξεινος απουσιάζουν, ενώ ο Κυλλήνιος Ωτος, σύντροφος του Μεγήτα, αυτοπροσδιορίζεται ως αρχηγός των Επειών (ραψωδία Ο στ. 518 κ.ε.).

Στίχοι 620-1: Από τους τέσσερις αρχηγούς, ο Αμφίμαχος και ο Θάλπιος χαρακτηρίζονται Ακτορίωνε, που πιθανόν, δηλώνει τα εγγόνια του Άκτορα. Οι γνωστότεροι πατέρες τους, Κτέατος και Εύρυτος, αποκαλούνται επίσης Ακτορίωνε Μολιόνε (Λ 750). Αυτοί αντιμετώπισαν το Νέστορα σε δύο περιπτώσεις: στη ραψ. Λ 750 ο Νέστορας καυχιέται ότι θα τους είχε σκοτώσει στο επεισόδιο μεταξύ των Πυλίων και Επειών, αν ο πατέρας τους ο Ποσειδάνας δεν τους έσωζε και στη ραψ. Ψ 6938-42 φέρεται να νικήθηκε από αυτούς μόνο στην αρματοδρομία επειδή οι Ακτορίωνες ήταν δίδυμοι και αλληλοβοηθούνταν στο χειρισμό του άρματος. Η μαρτυρία αυτή δεν αποτελεί τον μοναδικό λόγο για τον οποίο στη μεθομηρική παράδοση θεωρούνται σιαμαίοι (πρβ, Ίβυκος).

Στίχοι 622-3: Ο Διώρης ήταν γιος του ξακουστού, Αμαρυγκέα, ο οποίος πεθαίνει φριχτά και επώδυνα (ραψ. Δ στ. 517-26). Ο Πολύξεινος, είναι γιος του Αγασθένη, εγγονός του Αυγεία και δεν επανεμφανίζεται στο ποίημα. Στο σημείο αυτό, πρέπει να παρατεθεί μια εντυπωσιακή γενεαλογία του Ευσταθίου, σύμφωνα με την οποία “ ο Επειός από την Ήλιδα και ο Φόρβας από την Ωλενο συμμάχησαν εναντίον του Πέλοπα· ο καθένας τους παντρεύτηκε την αδελφή του άλλου (η Υρμίνη είναι η αδελφή του Επειού!). Γιος του Επειού ήταν ο Αλέκτορας, εγγονός του ο Αμαρυγκέας και δισέγγονος του ο Διώρης. Ο Φόρβας απέκτησε δύο γιούς, τον Αυγεία και τον Άκτορα· ο πρώτος είχε γιο τον Αγασθένη και εγγονό τον Πολύξεινο· ο δεύτερος είχε γιούς τον Κτέατο και τον Εύρυτο και εγγονούς τον Πολύξεινο· ο δεύτερος είχε γιούς τον Κτέατο και τον Εύρυτο και εγγονούς τον Αμφίμαχο και τον Θάλπιο τα παραπάνω γενεαλογικά στοιχεία είναι ενδιαφέροντα, αλλά δεν δίνουν πληροφορία για τον Ποσειδάνα ως πατέρα των διδύμων Ακτορίωνων-Μολιόνων”⁷⁰.

⁷⁰ G. S. Kirk, ό. π., σελ. 367.

Το εκστρατευτικό τμήμα του Δουλίχιου (στ. 625-30)

Οἱ δ' ἐκ Δουλίχιου Ἐχινάων θ' ἱεράων
νήσων, αἷ ναίουσι πέρην ἄλδος Ἥλιδος ἄντα,
τῶν αὖθ' ἡγεμόνευε Μέγης ἀτάλαντος Ἄρηϊ
Φυλεΐδης, ὄν τίκτε Διῖ φίλος ἵπποτα Φυλεύς,
ὅς ποτε Δουλίχιον δ' ἀπενάσσατο πατρί
χολωθείς·
τῷ δ' ἅμα τεσσαράκοντα μέλαινα νῆες
ἔποντο.

Εκείνοι που ήταν από το Δουλίχιο και τις Εχινάδες,
τα ιερά νησιά, που βρίσκονται πέρα από τη
θάλασσα,
αντίκρου στην Ἥλιδα, είχαν αρχηγό τον Φυλεΐδη
Μέγη,
τον ὅμοιο με τον Ἄρη, που τον γέννησε ο
αγαπημένος
του Δία αρματομάχος Φυλέας, πού κάποτε
μετανάστεψε στο Δουλίχιο,
γιατί θύμωσε με τον πατέρα του. Αυτόν τον
ακολουθούσαν σαράντα μαύρα πλοία.

~~~~~

Στίχοι 625-6: Σύμφωνα με τον Αρίσταρχο, το **Δουλίχιον** δεν αποτελεί κατ' ανάγκην τόπο διαφορετικό από τις Εχίνες νήσους. Η ταυτότητα του, είναι αβέβαιη. Οι **Εχίνοι** βρίσκονται 'απέναντι από τη θάλασσα της Ἥλιδας'. Ενδεχομένως αποτελούν ένα μη παραγωγικό σύμπλεγμα νησιών, απέναντι από τις εκβολές του Αχελώου. Σύμφωνα με τον Στράβωνα το ένα από τα δύο αποκαλούνταν Δουλίχιον, αλλά δύσκολα θα αποτελούσε το κέντρο βάρους ενός βασιλείου, όπως υποδηλώνεται εδώ. Ακόμη λιγότερο θα μπορούσε να αποτελέσει πατρίδα των μισών μνηστήρων στην Οδύσσεια, π 247-51. Το προκείμενο στρατιωτικό τμήμα φαίνεται τεχνητή κατασκευή.

Στίχοι 627-30: Ο Μεγίτας συστήνεται ως αρχηγός στο στίχο 630. Τα πλοία του αριθμούνται στα 40 ενώ ο Οδυσσεάς έχει μόλις 12! Σύμφωνα με τον Page, HHI 163, η παρουσία του σε ολόκληρο το ποίημα μπορεί να μην είναι ουσιαστική, αλλά δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να χαρακτηριστεί ασήμαντη. Υπάρχουν όμως ορισμένες αμφιβολίες σχετικά με το αν είναι ή όχι Επειός. Ωστόσο, ο καταλογογράφος είναι αρκετά συνεπής στα όσα γράφει. Ο Φυλέας, ο πατέρας του Μέγητα, μετοίκισε στο Δουλίχιον εξαιτίας της φιλονικίας με τον δικό του πατέρα και από τις μεταγενέστερες πηγές γνωρίζουμε ότι πρόκειται για τον Επειό Αυγεία, τον οποίο κατηγορούσε ο Φυλέας για την εξαπάτηση του Ηρακλή.

Το εκστρατευτικό τμήμα της Κεφαλληνίας (στ. 631-7)

Αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς ἦγε Κεφαλλῆνας
μεγαθύμους,
οἳ ῥ' ἰθάκην εἶχον καὶ Νήριτον εἰνοσίφυλλον

Ο Οδυσσεάς πάλι οδηγούσε τους γενναίους
Κεφαλλήνες,
που είχαν την Ἰθάκη και το πυκνόφυλλο Νήριτο,
και ζούσαν στα Κροκύλεια

καὶ Κροκύλει' ἐνέμοντο καὶ Αἰγίλιπα
τρηχεῖαν,
οἷ τε Ζάκυνθον ἔχον ἠδ' οἷ Σάμον
ἀμφενέμοντο,
οἷ τ' ἠπειρον ἔχον ἠδ' ἀντίπεραι' ἐνέμοντο·

τῶν μὲν Ὀδυσσεὺς ἦρχε Διὶ μῆτιν
ἀτάλαντος·
τῷ δ' ἄμα νῆες ἔποντο δωῶδεκα
μυλοπάριοι.

και στην τραχιά Αιγίλιπα, και αυτούς που είχαν τη
Ζάκυνθο και αυτούς
που κατοικούσαν στη Σάμο, και αυτούς που είχαν
τη στεριά και αυτούς
που κατοικούσαν αντίπερα. Σ' αυτούς αρχηγός
ήταν ο Οδυσσέας ο ίσος
με το Δία στη σύνεση, και μαζί μ' αυτόν
ακολουθούσαν δώδεκα καράβια
με κοκκινοβαμμένα τα πλευρά τους. Στους
Αιτωλούς αρχηγός ήταν ο Θόας,

~~~

Στίχος 631: Οι μονάδες του Οδυσσέα, φέρνουν το φυλετικό όνομα Κεφαλλήνες. Προφανώς έδωσαν το όνομα τους στο νησί που αποκαλείται εδώ Σάμος, τη μεταγενέστερη Κεφαλληνία.

Στίχοι 632-4: Η **Ιθάκη** είναι τα νησί του Οδυσσέα, η σημερινή Ιθάκη. Το **Νήριτο** “ με τα φύλλα που θροΐζουν” ή “το πυκνόφυλλο”, ένα από τα βουνά της, τα **Κροκύλεια** και τα “τραχιά” **Αιγίλιπα**, είναι προφανώς άλλες τοποθεσίες ή φυσικά χαρακτηριστικά της Ιθάκης. Η **Ζάκυνθος** και η **Σάμος**, όπως και η ίδια η Ιθάκη, κατοικούνταν κατά τη μυκηναϊκή περίοδο και η Κεφαλληνία σε μεγάλο βαθμό, έως τον 12^ο αι. π. Χ.

Στίχος 635: “ Αυτοί που είχαν τη στεριά και αυτοί που κατοικούσαν αντίπερα”, μπορεί να ταυτίζονται είτε με την Ακαρνανία είτε με την Ήλιδα. Από την άλλη, ίσως, οι περιγραφές είναι αόριστες.

Στίχος 637: Τα 12 πλοία το Οδυσσέα, είναι τα μόνα που χαρακτηρίζονται με “ άλικες παρειές” (κοκκινοβαμμένα). Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο (3, 58, 2) “ στα αρχαία χρόνια όλα τα πλοία είχαν επίστρωση ερυθρού χρώματος”.

Το εκστρατευτικό τμήμα των Αιτωλών (στ. 638-44)

Αιτωλῶν δ' ἠγεῖτο Θόας Ἄνδραίμονος υἱός,
οἷ Πλευρῶν' ἐνέμοντο καὶ Ὠλενον ἠδὲ
Πυλῆνην

ο γιος του Ανδραίμονα, σ' αυτούς που
κατοικούσαν στην Πλευρώνα,
στην Ὠλενο και στην Πυλήνη και στην
παραθαλάσσια Χαλκίδα

Χαλκίδα τ' ἀγχίαλον Καλυδῶνά τε
πετρήεσαν·
οὐ γὰρ ἔτ' Οἰνῆος μεγαλήτορος υἱέες ἦσαν,
οὐδ' ἄρ' ἔτ' αὐτὸς ἔην, θάνε δὲ ξανθὸς
Μελέαγρος·
τῷ δ' ἐπὶ πάντ' ἐτέταλτο ἀνασσέμεν
Αἰτωλοῖσι·
Σ' αὐτὸν λοιπὸν εἶχε ἀνατεθῆ να κυβερνά σε
ὅλα τους Αἰτωλοὺς·

και στην πετρώδη Καλυδῶνα- γιατί δεν ζούσαν
πια οι γιοι του
γενναίου Οινέα' ούτε και ο ίδιος ζούσε πια,
και είχε πεθάνει και ο ξανθός Μελέαγρος.
Σ' αὐτὸν λοιπὸν εἶχε ἀνατεθῆ να κυβερνά σε ὅλα
τους Αἰτωλοὺς·
μαζί του ἀκολουθοῦσαν σαράντα μαύρα πλοία.

~~~

Στίχοι 638: Η θέση της **Πλευρώνας** είναι γνωστή, 16 χλμ. Δυτικά της Καλυδῶνας. Η **Ἦλενος** παραμένει άγνωστη, αλλά ο Στράβωνας (10, 451) την τοποθετεί κοντά στη Πλευρώνα. Η **Πυλήνη** βρισκόταν κι αυτή, μάλλον, στη ίδια περιοχή. Η **Χαλκίς** ("δίπλα στη θάλασσα") ταυτίζεται πιθανόν με το σημερινό Κρυονέρι στους πρόποδες του ὄρους Βαράσσοβας, στη βόρεια ακτή του Κορινθιακού κόλπου. Η "βραχώδης" Καλυδών, έχει ταυτιστεί με βεβαιότητα με μια επιβλητική ακρόπολη και με τη μεταγενέστερη πόλη και το ιερό πιο χαμηλά. Κατάπληξη μας προκαλεί η παράλειψη του αρχαίου Θέρμου στα βόρεια της λίμνης Τριχωνίδας.

Στίχοι 641-2: Στους στίχους αυτούς επεξηγείται γιατί ο αρχηγός των Αιτωλών στην Τροία δεν προέρχεται από την γνωστή σε ὄλους βασιλική γενιά: οι γιοί του Οινέα, δεν είναι ζωντανοί, ὅπως και ο πατέρας τους και ο Μελέαγρος. Στη ραψωδία I 529 κ.ε., ο Φοίνικας αφηγείται στον Αχιλλέα την ιστορία της οργής του Μελέαργου, ὅμως εκεί δε γίνεται λόγος για το θάνατο του και πιθανόν γι' αυτό πρέπει να μνημονευθεί ειδικά εδώ. Ο Ησίοδος (Ηοίαι απ. 25, στ. 12 κ.ε.) μας πληροφορεῖ ὅτι σκοτώθηκε κοντά στον Πλευρώνα στη μάχη εναντίον των Κουρητών. Ο Οινέας πιθανόν εἶχε πεθάνει στην Καλυδῶνα από γηρατειά.

Τους προκείμενους στίχους αθέτησε ο Ζηνόδοτος πιθανόν λόγω της κάπως αδέξιας έκφρασης τους. Εκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὅτι ο Μελέαγρος είναι γιος του Οινέα και θα περιμέναμε μια ιδιαίτερη μνεία στον Τυδέα· κάτι που φυσικά δεν υφίσταται.

Στίχος 644: Ο στερεότυπος στίχος με τα 40 πλοία κλείνει την πρώτη περιήγηση, που δε μπορούσε να οδηγήσει πουθενά αλλού παρά στην απέναντι πλευρά της Πίνδου ή στην ασήμαντη δυτική Λοκρίδα, για την οποία θα απαιτούνταν καινούργια αρχή.

Το εκστρατευτικό τμήμα των Κρητών (645-52)

Κρητῶν δ' Ἰδομενεὺς δουρὶ κλυτὸς
ἠγεμόνευεν
οἱ Κνωσὸν τ' εἶχον Γόρτυνά τε τειχιόεσαν,

Στους Κρήτες αρχηγός ήταν ο ἑνδοξος στο δόρυ
Ἰδομενέας
σ' αὐτοὺς πού εἶχαν την Κνωσό και τη Γόρτυνα
την περιτειχισμένη

Λύκτον Μίλητόν τε καὶ ἀργινόνετα Λύκαστον
Φαιστόν τε Ῥύτιόν τε, πόλεις εὔ ναιετώσας,
ἄλλοι θ' οἷ Κρήτην ἑκατόμπολιν ἀμφενέμοντο.
Τῶν μὲν ἄρ' Ἰδομενεὺς δουρὶ κλυτὸς
ἠγεμόνευε
Μηριόνης τ' ἀτάλαντος Ἐνυαλίῳ ἀνδρειφόντη·
τοῖσι δ' ἄμ' ὀγδώκοντα μέλαινα νῆες ἔποντο.

καὶ τὴ Λύκτο καὶ τὴ Μίλητο καὶ τὴν ἀσπροχώματη
Λύκαστο καὶ τὴ Φαιστό
καὶ τὸ Ῥύτιο, πολιτεῖες καλοκατοικημένες, καὶ
στοὺς ἄλλους που ζούσαν
στὴν Κρήτη τὴν ἑκατόμπολη.
Σ' αὐτοὺς ἀρχηγὸς ἦταν ὁ Ἰδομενεὺς ὁ ἐνδοξος
στο δόρυ καὶ
ὁ Μυριόνης ὁ ὅμοιος με τὸν Ἐνυάλιο, που
σκοτώνει τοὺς ἀντρες. Μαζὶ μ' αὐτοὺς
ἀκολουθοῦσαν
ογδόντα μαύρα καράβια.

~~~~~

Ἡ **Κνωσός** ἀποτελεῖ πατρίδα τοῦ Ἰδομενεὺς, σύμφωνα με τὴν πλαστὴ ἱστορία που ἀφηγεῖται ὁ Ὀδυσσεὺς στὴν Πηνελόπη. Τὸ παλάτι τοῦ Μίνωα καταστράφηκε περίπου τὸ 1400 π. Χ., ἀλλὰ ἀνοικοδομήθηκε καὶ ἡ Κνωσὸς καὶ ἡ ἐυρύτερη περιοχὴ συνέχισαν πιθανόν νὰ κατοικοῦνται ἕως τῆς ἐποχῆς τοῦ Σιδῆρου. Ἡ **Γόρτυνα**, παρουσιάζει καὶ αὐτὴ ἐνδείξεις οἰκιστικῆς συνέχειας· διέθετε ἰσχυρὰ τεῖχη καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ ἐπίθετο “τειχιόεσσαν” καὶ ἀκόμη καὶ σήμερα εἶναι ἐν μέρει ορατά. Στὴ συνέχεια, δὲν ἀκολουθεῖται λογικὴ σειρά καὶ ἀπὸ κει ποὺ θὰ περιμέναμε νὰ κατευθυνθούμε στὴ Φαιστό, στρεφόμεστε στὴ **Λύκτον** καὶ τὴν **Μίλητον**· ἡ πρώτη ταυτίζεται με τὴ μεταγενέστερη Λύττο καὶ ἡ δευτέρη με τὴ Μίλατο. Δυσκολία στὸν ἐντοπισμὸ τῆς, προκαλεῖ ἡ **Λύκαστος**. Τὸ ἐπίθετο τῆς “λαμπερή”, ἴσως παραπέμπει σὲ ὑπόλευκα ἐδάφη καὶ βράχια. Ἡ **Φαιστός**, εἶναι ἀσφαλῶς ἡ γνωστὴ μινωικὴ πόλη με τὸ ἀνάκτορο τῆς. Ἡ **Ῥύτιος** ἔχει συσχετιστεῖ με τὸ ὕψωμα πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ Ροτάσι, περίπου 16 χλμ. ἀνατολικά τῆς Γόρτυνας.

Στίχος 649: Ἡ Κρήτη διαθέτει 90 καὶ ὄχι 100 πόλεις στὴν Ὀδύσεια (τα 175-7), ὅπου περιλαμβάνει Ἀχαιοὺς, Ἐτεόκρητες (αὐτόχθονες Κρήτες) καὶ Κύδωνες, καθὼς τοὺς σκιάδεις Δωριεῖς καὶ Πελασγοὺς. Ὁ στίχος δὲν υποδηλώνει ἀπαραίτητα ὅτι οἱ δυνάμεις τοῦ Ἰδομενεὺς προέρχονται ἀπὸ ὅλη τὴν Κρήτη, ἀλλὰ μάλλον ὅπως οἱ υπόλοιποι ἀπὸ τὴν κεντρικὴ.

Στίχος 652: Ὁ τυπικὸς στίχος τῶν 40 πλοίων ἔχει μετατραπῆ σε στίχο με 80 πλοῖα καὶ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἐκστρατευτικὰ τμήματα.

Τὸ ἐκστρατευτικὸ τμήμα τῶν Ροδίων (στ. 653-70)

Τληπόλεμος δ' Ἡρακλεΐδης ἠῦς τε μέγας τε
ἐκ Ῥόδου ἐννέα νῆας ἄγεν Ῥοδίων ἀγερῶχων,

Ὁ Τληπόλεμος ὁ γιος τοῦ Ἡρακλῆ, ὠραῖος καὶ
μεγαλόσωμος
οδηγοῦσε τὰ ἐννέα πλοῖα τῶν περήφανων
Ροδίων,

οἱ Ῥόδον ἀμφενέμοντο διὰ τρίχα
κοσμηθέντες
Λίνδον Ἰηλυσόν τε καὶ ἄργινόνετα Κάμειρον

Τῶν μὲν Τληπόλεμος δουρὶ κλυτὸς
ἡγεμόνευεν,

ὄν τέκεν Ἀστυόχεια βίη Ἡρακληεῖη,
τὴν ἄγετ' ἐξ Ἐφύρης ποταμοῦ ἄπο Σελλήεντος

πέρσας ἄστεα πολλὰ διοτρεφῶν αἰζηῶν.

Τληπόλεμος δ' ἐπεὶ οὖν τράφ' ἐνὶ μεγάρῳ
εὐπήκτῳ,
αὐτίκα πατρὸς ἐοῖο φίλον μήτρῳα κατέκτα

ἤδη γηράσκοντα Λικύμνιον ὄζον Ἄρηος·

αἶψα δὲ νῆας ἔπηξε, πολὺν δ' ὄγε λαὸν
ἀγείρας

βῆ φεύγων ἐπὶ πόντον· ἀπειλήσαν γὰρ οἱ
ἄλλοι

υἱέες υἰωνοὶ τε βίης Ἡρακληεῖης.
Αὐτὰρ ὄγ' ἐς Ῥόδον ἵξεν ἀλώμενος ἄλγεα
πάσχων·

τριχθὰ δὲ ᾤκηθεν καταφυλαδόν, ἠδὲ φίληθεν
ἐκ Διός

ὅς τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισιν ἀνάσσει,

καὶ σφιν θεσπέσιον πλοῦτον κατέχευε
Κρονίων.

ἀπὸ τῆς Ρόδου, αὐτῶν που κατοικοῦσαν στὴ Ρόδου,
μοιρασμένοι
σε τρεῖς πολιτείες, στὴ Λίνδου, στὴν Ἰαλυσοῦ καὶ
στὴν

Κάμειρο τὴν ἀσπροχῶματι
Σ' αὐτοὺς ἀρχηγὸς ἦταν ὁ ἐνδοξὸς
στο δόρυ Τληπόλεμος, αὐτὸς που τὸν εἶχε
γεννήσει ἡ

Ἀστυόχεια στο δυνατὸ Ἡρακλή
Τὴν εἶχε πάρει ὁ Ἡρακλῆς
ἀπὸ τὴν Εφύρη, ἀπὸ τὸν ποταμὸ Σελλήεντα,
ἀφοῦ

κυρίεψε πολλές πολιτείες ἀπὸ διόθρεφτους
δυνατοὺς ἀντρες
Ὁ Τληπόλεμος, μόλις μεγάλωσε μέσα στο
καλοδεμένο παλάτι
σκότωσε τὸν ἀδελφὸ τῆς μητέρας του πατέρα
του,

τὸν Λικύμνιο, ποῦ εἶχε πια γεράσει, τὸν
ἀκόλουθο του

Ἄρη
Ἐφτιαξε λοιπὸν βιαστικὰ καράβια, μάζεψε πολὺ

Λαό

καὶ ἀνοῖξε πανιά φεύγοντας· γιατί τὸν εἶχαν
ἀπειλήσει

οἱ ἄλλοι γιοὶ καὶ οἱ ἐγγονοὶ του δυνατοῦ Ἡρακλή
Αὐτὸς

λοιπὸν ἦλθε στὴ Ρόδου περιπλανημένος καὶ
βασανισμένος·

ἐκεῖ ἐγκαταστάθηκαν χωρισμένοι σε τρεῖς φυλές,
καὶ ὁ Δίας

ὁ γιος του Κρόνου που βασιλεύει στους θεοὺς
καὶ στους

ἀνθρώπους τὸς ἀγάπησε καὶ τὸς πλημμύρισε
με θαυμαστὸ πλοῦτο.

~~~

Στίχος 654: Ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν πλοίων, ἐνδέχεται νὰ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴ σπουδὴ με τὴν ὁποία ἔπρεπε νὰ προετοιμάσει τὴ φυγὴ του, σύμφωνα με τὸς στίχους 664 κ.ε. Ὁ Τληπόλεμος που παρουσιάζεται ὡς ἀρχηγός, ἐπανεμφανίζεται μόνο στὴ ραψωδία Ε στὴ μοιραία ἀναμέτρηση του με τὸν Σαρπηδόνα. Ὅσον ἀφορὰ τὸς Ροδίους, δὲν μνημονεύεται στὸ ὑπόλοιπο ποίημα.

Στίχοι 655-6: Η Ρόδος εδώ και αλλού, είναι το γνωστό μας νησί. Η Λίνδος, η Ιηλυσός, και η Κάμειρος αποτελούν τα τρεις ανεξάρτητες πόλεις του νησιού οι οποίες έγιναν μέλος της “δωρικής εξαπόλεως” μαζί με την Κω, την Κνίδα και την Αλικαρνασσό. Οι απόψεις όμως σχετικά με την ύπαρξη των πόλεων αυτών δίστανται.

Στίχοι 658-60: Για την Αστυόχεια γνωρίζουμε ελάχιστα πράγματα. Η Εφύρη, βρισκόταν στη Θεσπρωτία σύμφωνα με τον Αρίσταρχο, ενώ ο ποταμός Σελλήεντας συνδεόταν με τους Σελλούς, οι οποίοι κατοικούσαν κοντά στη Δωδώνη σύμφωνα με τη ραψωδία Π 234 κ.ε.

Στίχοι 661-6: Ο Τληπόλεμος στην Τίρυνθα είχε σκοτώσει τον παππού του Λικύμνιο, ακούσια, όπως συνήθως συμβαίνει με αυτό το μυθολογικό μοτίβο. Το γεγονός ότι ναυπήγησε πλοία, αποτελεί έκπληξη, καθώς πρόκειται για εσπευσμένη φυγή.

Στίχος 667: “ ἄλγεα πάσχων ”: Η δυσκολία του ταξιδιού, αποτελεί τυπικό χαρακτηριστικό του στερεότυπου αφηγηματικού θέματος, το οποίο υπό μία έννοια έχει ενσωματωθεί στο νόστο του Οδυσσέα στην Οδύσσεια.

Στίχοι 668-70: τριχθά δὲ ῥκηθεν καταφυλαδόν : Η φράση αυτή, αν δεν υπήρχε το καταφυλαδόν, θα παρέπεμπε στη διαίρεση τους στις τρεις πόλεις του στ. 656. Οι φυλές, απαντούν σπάνια στον Όμηρο και η διαίρεση τους σε τρεις, εγείρει το ερώτημα αν πρόκειται για δωρικές. Ένας σημαντικός αριθμός φιλολόγων, όπως οι Leumann, Frisk, Risch και Chantraine, υποστηρίζουν ότι σημαίνει “με κυματιστά λοφία από τις αλογότριχες”, που παράγεται από το ουσιαστικό θρίξ και το ρήμα αἴσσω. Από την άλλη οι Bechtel, Meillet, Schwyzer και Benveniste προτιμούν την ετυμολόγηση του από το επίρρημα τριχά. Το ησιόδειο απόσπασμα 233 M-W συνηγορεί υπέρ της δεύτερης ερμηνείας. Ο Page παραδέχεται ότι το καταφυλαγόν εννοούνται αναμφίβολα οι δωρικές φυλές, αλλά πρόκειται για μεταγενέστερη προσθήκη.

Πρόκειται για ένα από τα πιο πολυσυζητημένα εδάφια, αυτό των Ροδίων, ιδίως με το επίρρημα καταφυλαδόν. Όπως κι αν έχουν τα πράγματα, η εισαγωγή του Τληπόλεμου συνιστά μια ευχάριστη και χαλαρή αφηγηματική παρέκκλιση από τις αυστηρότερες απαριθμήσεις που την περιβάλλουν.

Το εκστρατευτικό τμήμα της Σύμης (στ. 671-5)

Νιρεὺς αὖ Σύμηθεν ἄγε τρεῖς νῆας εἴσας	Ο Νιρέας πάλι από τη Σύμη οδηγούσε τρία συμμετρικά καράβια,
Νιρεὺς Ἀγλαΐης υἱὸς Χαρόποιό τ' ἄνακτος	ο Νιρέας, ο γιος της Αγλαΐας και του βασιλιά Χαρόπου,
Νιρεὺς, ὃς κάλλιστος ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε	ο Νιρέας, υστέρα από τον αψεγάδιαστο γιο του Πηλέα από όλους
τῶν ἄλλων Δαναῶν μετ' ἀμύμονα Πηλεΐωνα·	τους Δαναούς που ήρθαν κάτω από το Ἴλιο ο πιο όμορφος άντρας'

ἀλλ' ἀλαπαδνὸς ἔην, παῦρος δέ οἱ εἵπετο
λαός.

ἀλλὰ δεν εἶχε πολλή δύναμη, γιατί τον
ακολουθούσε λίγος στρατός.

~~~

Μας είναι δύσκολο να φανταστούμε ότι αυτό το μικρό και φτωχό νησί μεταξύ της Ρόδου και της Χερσονήσου της Κνίδου, αποτέλεσε κάποτε ανεξάρτητο κράτος ικανό να συνεισφέρει τρία πλοία. Ούτε ο Νιρέας ούτε ο στρατός του μνημονεύονται ξανά και φυσικά ούτε οι γονεῖς του. Επιπλέον, η τριπλή αναφορά του Νιρέα οδήγησαν τον Ζηνόδοτο να αθετήσει τους στίχους 673 και 675 και να παραλείψει εντελώς τον 674.

Το εκστρατευτικό τμήμα της Κώ (στ. 676-80)

Οἱ δ' ἄρα Νίσυρόν τ' εἶχον Κράπαθόν τε
Κάσον τε
καὶ Κῶν Εὐρύπυλοιο πόλιν νήσους τε
Καλύδνας,
τῶν αὖ Φεῖδιππός τε καὶ Ἄντιφος ἠγησάσθην
Θεσσαλοῦ υἱε δὴ Ἡρακλείδαο ἄνακτος·
τοῖς δὲ τριήκοντα γλαφυραὶ νέες ἐστιχῶντο.

Σ' αυτούς πάλι που είχαν τη Νίσυρο και την
Κάρπαθο και την Κάσο
και την Κω, την πόλη του Ευρύπυλου, και τα νησιά
τις Καλύδνες,
αρχηγός ήταν ο Φεΐδιππος και ο Ἄντικρος,
οι δυο γιοι του βασιλιά Θεσσαλού, του γιου του
Ηρακλή
Μ' αυτούς μαζί ακολουθούσαν τριάντα βαθιά
καράβια.

~~~

Στίχοι 676-7: Η Νίσυρος, αυτό το μικρό και σκοτεινό νησί, προτάσσεται· ενδέχεται αυτό να έχει γίνει τυχαία ή οφείλεται στις μετρικές ανάγκες ή στην επιδιωκόμενη παρήχηση. Η Κάρπαθος και η Κάσος είναι πιο σημαντικές. Σχηματίζουν γέφυρα μεταξύ της Ρόδου και της Κρήτης. Η Κως είναι πιο εύφορη και η κατοίκηση της είναι πιθανόν συνεχής. Είναι μάλλον η επικεφαλής αυτού του νησιωτικού συμπλέγματος. Οι Καλύδνες, περιελάμβαναν πιθανόν την Κάλυμνο, τη Ψέριμο και μάλλον τη Λέρο.

Στίχοι 678-9: Ο Φεΐδιππος και ο Ἄντιφος, ήταν μάλλον βασιλείς της Κω και απόγονοι του Ευρύπυλου. Στην Κω διατηρήθηκε, η παράδοση ότι την πόλη είχε ιδρύσει ο Θεσσαλος από τη Θεσσαλία. Η σύνδεση του νησιού με τον Ηρακλή βασίστηκε στις ομηρικές μνείες και σε μεταγενέστερες τελετές. Η σύντομη "περιήγηση" στα νησιά, κλείνει σ' αυτό το σημείο και δεν επιχειρείται επέκταση της προς τα βόρεια στη Σάμο ή δυτικά στη Νάξο και στις Κυκλάδες.

Το εκστρατευτικό τμήμα των Μυρμιδόνων (στ. 681-94)

Nῦν αὖ τοὺς ὅσσοι τὸ Πελασγικὸν Ἄργος
ἔναιον,
οἳ τ' Ἄλον οἳ τ' Ἀλόπην οἳ τε Τρηχίνα νέμοντο,
οἳ τ' εἶχον Φθίην ἢ δ' Ἑλλάδα καλλιγύναικα,
Μυρμιδόνες δὲ καλεῦντο καὶ Ἕλληνες καὶ
Ἀχαιοί,
τῶν αὖ πεντήκοντα νεῶν ἦν ἀρχὸς Ἀχιλλεύς.
Ἄλλ' οἳ γ' οὐ πολέμοιο δυσηχέος ἐμνώνοντο·
οὐ γὰρ ἔην ὅς τις σφιν ἐπὶ στίχας ἠγήσασατο·
κεῖτο γὰρ ἐν νήεσσι ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς
κούρης χωόμενος Βρισηΐδος ἠῦκόμοιο,
τὴν ἐκ Λυρνησοῦ ἐξείλετο πολλὰ μογήσας
Λυρνησὸν διαπορθήσας καὶ τείχεα Θήβης,
κὰδ δὲ Μύνητ' ἔβαλεν καὶ Ἐπίστροφον
ἐγχεσιμῶρους,
υἱέας Εὐηνοῖο Σεληπιάδαο ἄνακτος·
τῆς ὅ γε κεῖτ' ἀχέων, τάχα δ' ἀνστήσεσθαι
ἔμελλεν.

Και τώρα, αυτοί που κατοικούσαν στο Πελασγικό
Ἄργος,
και αυτοί που ζούσαν στην Ἄλο και στην Αλόπη,
και στην Τραχίνα,
και όσοι είχαν τη Φθία και την Ελλάδα με τις
όμορφες γυναίκες
και λέγονταν Μυρμιδόνες και Ἕλληνες και Αχαιοί,
αυτοί είχαν πενήντα καράβια, και αρχηγός τους
ήταν ο Αχιλλέας.
Αυτοί όμως δεν είχαν στο νου τους τώρα τον
πόλεμο τον καταραμένο·
γιατί δεν είχαν ποιόν να οδηγήσει τις γραμμές
τους·
γιατί ο γρήγορος στα πόδια θεῖος Αχιλλέας
καθόταν στα καράβια
θυμωμένος για την κόρη, την ομορφομαλλούσα
κόρη του Βρισέα, που ύστερα
από βαρύ πόλεμο την είχε διαλέξει από τη
Λυρνησό για τον
εαυτό του, όταν κυρίεψε τη Λυρνησό και τα
τείχη της Θήβας,
και σκότωσε τον Μύνητα και τον Επίστροφο, τους
κονταρομάχους
γιους του βασιλέα του Εὐήνου του γιου του
Σελήπιου.
Εξ αιτίας της πικραμένος εκείνος καθόταν
ἀπρακτος,
γρήγορα όμως ἔμελλε να ξεσηκωθεί πάλι.

~ ~ ~

Στίχος 681: Το “Πελασγικό” Ἄργος, πρέπει να ταυτίζεται με την περιοχή του Σπερχειού ποταμού και της Μαλιακής κοιλάδας. Οι Πελασγοί, θεωρούνταν οι προϊστορικοί πρόγονοι των Ελλήνων.

Στίχος 682: Μονάχα η Τρήχης μπορεί να ταυτιστεί· βρίσκεται πιθανότατα κοντά στην Τραχίνα νότια του Δέλτα του Σπερχειού. Η Ἄλος είναι μάλλον άγνωστη και η Αλόπη τοποθετούνταν στη βόρεια ακτή του Μαλιακού κόλπου.

Στίχοι 683-4: Ο Αχιλλέας υποστηρίζει και αλλού ότι πατρίδα του είναι η Φθία και η Ελλάδα. Το φυλετικό όνομα “Ἕλληνες”, συμπεριελάμβανε όλους τους Ἕλληνες για άγνωστη αιτία. Η προσθήκη των λέξεων “ και Αχαιοί”, προκαλεί κατάπληξη.

Στίχος 686-94: Ο Ζηνόδοτος, αθέτησε τους προκείμενους στίχους, αλλά ο Αρίσταρχος αντέτεινε ότι ήταν απαραίτητοι. Ο ποιητής επιδιώκει να υπογραμμίσει την απομάκρυνση του Αχιλλέα από την ενεργό δράση και να υπενθυμίσει στους ακροατές τη σοβαρή φιλονικία που καθορίζει τα μελλοντικά συμβάντα⁷¹.

Στίχος 687: Ο Πάτροκλος δεν μνημονεύεται εδώ ως πιθανός αντικαταστάτης του Αχιλλέα, κάτι που συμβαίνει στη ραψωδία Π.

Στίχοι 689-90: Στο σημείο αυτό υπενθυμίζεται η μήνις του Αχιλλέα και η προσοχή επικεντρώνεται στη Βρῆσηίδα και στην απόκτηση της μετά την Άλωση της Λυρνησσοῦ.

Στίχοι 692-3: Ο Μύνης ήταν βασιλιάς της Λυρνησσοῦ και ο Επίστροφος μάλλον αδελφός του. ‘‘Το όνομα του δεύτερου με τη μνεία του πατέρα του στο στ. 693 υπερβαίνει τις πληροφορίες που μας παρέχονται από άλλα ιλιαδικά χωρία και επιβεβαιώνει ότι η ανάπτυξη δεν είναι απλώς ραψωδική.’’⁷²

Το εκστρατευτικό τμήμα της Φυλακῆς (στ. 695-710)

Οἱ δ’ εἶχον Φυλάκην καὶ Πύρασον ἀνθεμόεντα

Δήμητρος τέμενος, Ἴτωνά τε μητέρα μήλων,

ἀγχιάλόν τ’ Ἀντρῶνα ἰδὲ Πτελεὸν λεχεποῖην,

τῶν αὖ Πρωτεσίλαος ἀρήϊος ἡγεμόνευε

ζῶος ἑών· τότε δ’ ἤδη ἔχεν κάτα γαῖα μέλαινα.

Τοῦ δὲ καὶ ἀμφιδρυφῆς ἄλοχος Φυλάκη
ἐλέλειπτο

καὶ δόμος ἡμιτελής· τὸν δ’ ἔκτανε Δάρδανος
ἀνὴρ

νηὸς ἀποθρῶσκοντα πολὺ πρῶτιστον Ἀχαιῶν.

Οὐδὲ μὲν οὐδ’ οἱ ἄναρχοι ἔσαν, πόθεόν γε μὲν
ἀρχόν·

Εκείνοι που εἶχαν τὴ Φυλάκη καὶ τὴν Πύρασο με
τα πολλὰ λουλούδια,

τὸ τέμενος τῆς Δήμητρας, καὶ τὴν Ἴτωνα τὴν
προβατομάνα

καὶ τὴν παραθαλάσσια Ἀντρῶνα καὶ τὴν Πτελεό
με τὸ παχὺ χορτάρι,

αὐτοὶ εἶχαν ἀρχηγὸ τὸν πολεμικὸ Πρωτεσίλαο,
ὅσο ζούσε·

τώρα ὁμως πια τὸν κρατοῦσε μέσα τῆς ἡ μαύρη
γη.

Ἡ γυναίκα του με γδαρμένα τα δυο τῆς μάγουλα
ἀπὸ τὸ θρήνο εἶχε μείνει στὴ Φυλακῆ,

καὶ τὸ σπίτι του μισοτελειωμένο. Τὸν εἶχε
σκοτώσει κάποιος Δάρδανος

τὴ στιγμὴ που πηδούσε ἀπὸ τὸ καράβι του
πρῶτος πρῶτος ἀπὸ ὅλους τὸς Ἀχαιοὺς.

Ὅμως οὐτε αὐτοὶ ἀπόμειναν χωρὶς ἀρχηγό, μ’
ὄλο που ποθούσαν τὸ δικό τους τὸν ἀρχηγό’

⁷¹ Scott William, *The Artistry of the Homeric Simile*, 1937, σελ:159-161

⁷² G. S. Kirk, ὁ. π., σελ. 380.

ἀλλά σφεας κόσμησε Ποδάρκης ὄζος Ἄρηος
Ἴφικλου υἱὸς πολυμήλου Φυλακίδαο
αὐτοκασίγνητος μεγαθύμου Πρωτεσίλαου
ὀπλότερος γενεῆ· ὁ δ' ἅμα πρότερος καὶ
ἀρείων
ἥρωος Πρωτεσίλαος ἀρήϊος· οὐδέ τι λαοὶ
δεύονθ' ἠγεμόνος, πόθεόν γε μὲν ἐσθλὸν
έόντα·
τῷ δ' ἅμα τεσσαράκοντα μέλαινοι νῆες
ἔποντο.

τους παράταξε ο Ποδάρκης, ο ακόλουθος του
Ἄρη,
ο γιος του Ἴφικλου, του γιου του Φυλάκου με τα
πολλά πρόβατα,
αδελφός από τους ίδιους γονεῖς του γενναίου
Πρωτεσίλαου,
πιο μικρός. Ο γενναῖος ἥρωος Πρωτεσίλαος ἦταν
πιο μεγάλος
και πιο αντρειωμένος· ο στρατός βέβαια δεν
έμεινε χωρίς αρχηγό
εκείνον όμως τον αποζητούσαν, γιατί ἦταν
γενναῖος.
Μαζί μ' αὐτόν ακολουθοῦσαν σαράντα μαύρα
καράβια.

~~~

Στίχοι 695-7: Η **Φυλακή**, ἦταν η πατρίδα του Πρωτεσίλαου και ως εκ τούτου πρωτεύουσα. Η ακριβὴ της θέσης παραμένει ἀγνωστη. Η **Πύρασος**, η “ανθώδης”, ταυτίζεται με το μεταγενέστερο Δημήτριον και βρίσκεται πιθανόν πάνω απ’ το λιμάνι της Νέας Αγχιάλου. Η **Ἴτων** τοποθετεῖται νοτιοανατολικά του Κρόκιου πεδίου. Ο **Ἄντρων** βρισκόταν νοτίως της Πτελεού. Η “χλοερή” **Πτελεός** βρίσκεται στο λόφο Γρίτσα στην κορυφή του ὄλμου της Πτελεού.

Στίχοι 698-709: Ο Πρωτεσίλαος και ο Φιλοκτήτης, αποτελούσαν πασίγνωστους χαρακτήρες, ὄχι ὅμως και οι αντικαταστάτες τους, Ποδάρκης και Μέδοντας. Τα πρόσωπα αὐτά, σίγουρα θα θυμούνται οι ακροατές, πως δεν συμμετείχαν στις μάχες τις Τροίας, ἀλλὰ αποτελούσαν μέλη του εκστρατευτικού σώματος ὅταν αναχώρησε ἀπὸ την Ελλάδα.

Στίχοι 699-702: Με μοναδικό και συγκινητικό τρόπο περιγράφεται η γυναίκα του Πρωτεσίλαου που ἀπὸ την θλίψη ἔγδαρε τα μάγουλα της κι αὐτὸς που πρώτος πάτησε την ακτή σκοτώθηκε ἀπὸ ἕνα “ Δαρδάνιο ἄνδρα”.

Στίχοι 708-9: Ο Ποδάρκης εἶναι ο νεώτερος ἀδελφός του Πρωτεσίλαου, που τον ἀποδέχθηκαν ὅλοι ως ἀρχηγό, ἀλλὰ τους λείπει ἀκόμη ο Πρωτεσίλαος.

Στίχος 710: Ἔχουμε ἀποκατάσταση της ομαλότητας στο στράτευμα, με τον συνηθισμένο ἀριθμὸ των καραβιῶν.

Το εκστρατευτικό τμήμα των Φερών (στ. 711-715)

Οἱ δὲ Φεράς ἐνέμοντο παρὰ Βοιβηίδα
λίμνην
Βοίβην καὶ Γλαφύρας καὶ εὐκτιμένην
Ἴαωλκόν,

Σ’ αὐτῶν που κατοικοῦσαν στις Φερές κοντὰ στη
Βοιβηίδα λίμνη,
στη Βοίβη και στις Γλαφυρές, και στην
καλοχτισμένη Ἰωλκὸ,

τῶν ἦρχ' Ἀδμήτιο φίλος πάϊς ἔνδεκα νηῶν
Εὐμηλος, τὸν ὑπ' Ἀδμήτῳ τέκε δῖα γυναικῶν
Ἄλκηστις Πελῖαο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστη.

σ' αὐτῶν τα ἔντεκα καράβια ἀρχηγός ἦταν ὁ γιος
τοῦ Ἀδμήτου
ὁ Εὐμηλος, ποῦ τον εἶχε γεννήσει στὸν Ἀδμητο ἡ
θαυμάσια γυναίκα
ἡ Ἄλκηστη, ἡ πιο ὁμορφή ἀπὸ τὶς κόρες τοῦ Πελῖα.

~~~

Στίχοι 711-12: Ἴσως οἱ Φεραῖ νὰ ταυτίζονται μετὰ τὴν κλασσικὴ πόλη ποῦ βρίσκεται 11 χλμ. ἀπὸ τὴ λίμνη Βοηθίδα καὶ νὰ περιγράφεται ὡς “παραί”, “δίπλα” στὴ λίμνη δηλαδὴ. Ἡ Βοίβη ταυτίζεται μετὰ τὴ σημαντικὴ τοποθεσία στὴν Πέτρα, στὴ δυτικὴ ἀκτὴ τῆς λίμνης. Οἱ Γλαφυραῖ εἶναι μάλλον ἀγνωστες. Ἡ Ἰαωλκός ἔχει ταυτιστεῖ με βεβαιότητα στὶς παρυφές τοῦ σημερινοῦ Βόλου.

Στίχοι 712-15: Ὁ πατέρας τοῦ Εὐμήλου ἔμεινε γνωστός ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἦταν γιὰ ἓνα χρόνον στὴν υπηρεσία τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἀνάρμοστη μεταχείριση τῆς γυναίκας τοῦ Ἄλκηστις, κόρης τοῦ βασιλιά τῆς Ἰωλκού, Πελῖα. Ὁ ἴδιος ὁ Εὐμηλος ἀγνοεῖται παντελῶς ἕως τὴ ραψωδία Ψ καὶ ἔχει μόνον ἔνδεκα πλοῖα.

Το ἐκστρατευτικὸ τμήμα τοῦ Φιλοκτῆτη (στ. 716-728)

Οἱ δ' ἄρα Μηθῶνην καὶ Θαυμακίην ἐνέμοντο
καὶ Μελίβοιαν ἔχον καὶ Ὀλιζῶνα τρηχεῖαν,
τῶν δὲ Φιλοκτῆτης ἦρχεν τόξων εὖ εἰδῶς
ἑπτὰ νεῶν· ἐρέται δ' ἐν ἐκάστη πεντήκοντα
ἐμβέβασαν τόξων εὖ εἰδότες Ἴφι μάχεσθαι.
Ἄλλ' ὃ μὲν ἐν νήσῳ κεῖτο κρατέρ' ἄλγεα
πάσῃων
Λήμνῳ ἐν ἠγαθέῃ, ὄθι μιν λίπον υἴες Ἀχαιῶν
ἔλκει μοχθίζοντα κακῶ ὀλοόφρονος ὕδρου·
ἐνθ' ὃ γε κεῖτ' ἀχέων· τάχα δὲ μνήσεσθαι
ἔμελλον

Σ' αὐτοὺς ποῦ κατοικοῦσαν στὴ Μηθῶνη καὶ στὴ
Θαυμακία
καὶ εἶχαν τὴ Μελίβοια καὶ τὴν τραχεῖά Ὀλιζῶνα,
σ' αὐτῶν τα ἑπτὰ καράβια ἀρχηγός ἦταν ὁ
Φιλοκτῆτης,
ικανός τοξομάχος. Σὲ κάθε καράβι εἶχαν μὴ
πενήντα κωπηλάτες,
ξέροντας καλὰ νὰ πολεμοῦν μετὰ τόξα. Εκείνος
ὅμως κοιτόταν στὸ νησί
τραβώντας βάσανα μεγάλα, στὴν ἅγια Λήμνο,
ὅπου τον εἶχαν ἀφήσει οἱ γιοὶ τῶν Ἀχαιῶν νὰ
βασανίζονται
ἀπὸ τὴν κακία πληγὴ ποῦ του εἶχε ἀνοίξει τὸ
ἀγριο φίδι·
ἐκεῖ κοιτόταν ἐκεῖνος πικραμένος· εἶχε ὅμως
σιμῶσει

Ἀργεῖοι παρὰ νηυσὶ Φιλοκτῆταο ἄνακτος.
Οὐδὲ μὲν οὐδ' οἷ ἄναρχοι ἔσαν, πόθεόν γε
μὲν ἄρχόν'
ἀλλὰ Μέδων κόσμησεν Ὀϊλῆος νόθος υἱός,
τόν ῥ' ἔτεκεν Ῥήνη ὑπ' Ὀϊλῆϊ πτολιπόρθῳ.

ἡ ώρα που οἱ Ἀργεῖοι θα θυμόντουσαν κοντά στα
πλοῖα το βασιλιά
Φιλοκτῆτη. Ὡστόσο οὔτε αὐτοὶ ἦταν χωρὶς
αρχηγό, μ' ὅλο που ποθοῦσαν
το δικό τους αρχηγό' τους παράταξε ὁ Μέδοντας,
ὁ νόθος γιος τοῦ Οἰλέα,
που τον εἶχε γεννήσει ἡ Ῥήνη στον Οἰλέα τον
καστροπολεμίτη.

~~~

Στίχοι 716-17: Κανένα ἀπὸ τα τέσσερα τοπωνύμια δεν μπορεῖ να ταυτιστεῖ με βεβαιότητα. Ἡ **Μηθώνη** τοποθετεῖται στις παρυφές τῆς πεδιάδας τῶν Λεχωνίων. Οἱ περιγραφές τοῦ Στράβωνα (9, 436) γιὰ τὴ **Θαυμακίη**, τὴν **Ὀλιζῶνα** καὶ τὴ **Μελιβοῖα**, παρουσιάζουν χάσμα.

Στίχοι 721-3: Τὴν ἱστορία τοῦ Φιλοκτῆτη με τὸ δάγκωμα τοῦ φιδιού, προφανῶς, τὴ γνωρίζουν καλὰ ὅλοι οἱ ἀναγνώστες. Ἐδῶ ἔχουμε μα σύντομη περίληψη ἡ ὁποία, μάλλον, ἔχει συντεθεῖ γιὰ τὴ συγκεκριμένη περίσταση καὶ δεν ἀποτελεῖ ἀπόσπασμα μεγαλύτερης ἀφήγησης.

Στίχοι 724-5: Ὁ Ζηνόδοτος ἀθέτησε τοὺς στίχους καὶ πιθανόν καὶ τὸν 726, ἀλλὰ ὁ Ἀρίσταρχος διαφώνησε καὶ πάλι κρίνοντας τὸ ἀναγκαῖο, γιὰ νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ Φιλοκτῆτης ἀνακλήθηκε ἀργότερα στὴ Λήμνο. Βασικὸ χαρακτηριστικὸ ὅμως τῆς γνησιότητας τῶν στίχων, εἶναι οἱ περίτεχνες σχετικά με τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Πρωτεσίλαο καὶ τὸν Φιλοκτῆτη που παρουσιάζουν κοινὰ υφολογικὰ στοιχεῖα με τὸ ὑπόλοιπο ποίημα καὶ πιθανόν συνετέθησαν ἀπὸ τὸν μνημειακὸ συνθέτη.

Το ἐκστρατευτικὸ τμήμα τῶν Ἀσκληπιαδῶν (στ. 729-33)

Οἷ δ' εἶχον Τρίκκην καὶ Ἰθώμην
κλωμακόεσσαν,
οἷ τ' ἔχον Οἰχαλίην πόλιν Εὐρύτου Οἰχαλιῆος,
τῶν αὖθ' ἠγείσθην Ἀσκληπιοῦ δύο παῖδε
ἰητῆρ' ἀγαθῷ Ποδαλείριος ἠδὲ Μαχάων'
τοῖς δὲ τριήκοντα γλαφυραὶ νέες ἔστιχόνωντο.

Εκείνοι που εἶχαν τὴν Τρίκκη καὶ τὴν ψηλὴ Ἰθώμη
καὶ αὐτοὶ που εἶχαν τὴν Οἰχαλία, τὴν πόλη τοῦ
Εὐρύτου ἀπο
τὴν Οἰχαλία, αὐτοὶ εἶχαν ἀρχηγό τοὺς δυο γιους
τοῦ Ἀσκληπιού,
γιατροὺς ἰκανοὺς, τὸν Ποδαλείριο καὶ τὸν
Μαχάωνα
Μ' αὐτοὺς μαζί πήγαιναν τριάντα βαθιὰ
καράβια.

~~~

Στίχοι 729-30: Ἡ **Τρίκκη** ταυτίζεται με τὰ σημερινὰ Τρίκαλα. Ἡ **Ἰθώμη**, σύμφωνα με τὸν Στράβωνα (9, 437) βρισκόταν στὴν περιοχή τῆς Μητρόπολης, στους πρόποδες τῆς Πίνδου. Ἡ **Οἰχαλιῆ**, ἡ πόλη τοῦ Εὐρύτου, δεν μπορεῖ νὰ τοποθετηθεῖ ἀκριβῶς σε αὐτὰ τὰ μέρη.

Στίχοι 731-2: Αρχηγοί είναι ο Ποδαλείριος και ο Μαχάνας, γιοί του Ασκληπιού. Ο ρόλος του Μαχάνα είναι σημαντικός ως στρατιωτικού ιατρού. Η Τρίκκη αποτέλεσε κέντρο πρώιμης λατρείας του θεού Ασκληπιού.

Στίχος 733: Τέσσερα από τα πέντε τελευταία τμήματα παρουσιάζουν στερεότυπο αριθμό πλοίων (40 ή 30). Δεν υπάρχει κανένας προβληματισμός από τον ποιητή για το πώς αυτές οι ηπειρωτικές περιοχές απέκτησαν πλοία, όπως συμβαίνει και με τους Αρκάδες.

Το εκστρατευτικό τμήμα του Ευρύπυλου (στ. 734-7)

Οἱ δ' ἔχον Ὀρμένιον, οἷ τε κρήνην Ὑπέρειαν,
οἷ τ' ἔχον Ἀστέριον Τιτάνιο τέλευκὰ
κάρηνα,
τῶν ἦρχ' Εὐρύπυλος Εὐαίμονος ἀγλαὸς υἱός·
τῷ δ' ἅμα τεσσαράκοντα μέλαινα νῆες
ἔποντο

Αυτοί που είχαν το Ορμένιο και την Υπέρεια
κρήνη,
και αυτοί που είχαν το Αστέριο και τις λευκές
κορυφές του Τιτάνου,
αυτοί είχαν αρχηγό τον Ευρύπυλο, τον ένδοξο γιο
του Ευαίμονα
και μαζί μ' αυτόν ακολουθούσαν σαράντα μαύρα
καράβια.

~ ~ ~

Στίχοι 734-5: Το Ὀρμένιον και κρήνη Ὑπέρειαν δεν μπορούν να εντοπιστούν με ακρίβεια. Το Ἀστέριον και οι "λευκές κορυφές" του Τιτάνου είναι επίσης σκοτεινά: ο Στράβωνας τοποθετούσε τον Τίτανο κοντά στην Άρνη, το μεταγενέστερο Κιέρο.

Το εκστρατευτικό τμήμα του Πολυποίτη και του Λέοντα (στ. 738-47)

Οἱ δ' Ἄργισσαν ἔχον καὶ Γυρτώνην ἐνέμοντο,
Ὅρθην Ἠλώνην τε πόλιν τ' Ὀλοοσσόνα
λευκὴν,
τῶν αὖθ' ἡγεμόνευε μενεπτόλεμος
Πολυποίτης
υἱὸς Πειριθόιοι τὸν ἀθάνατος τέκετο Ζεὺς·

Αυτοί που είχαν την Άργισσα και αυτοί που
κατοικούσαν στη Γυρτώνη,
στην Ὅρθη και στην Ηλώνη και στην Ολοουσσόνα,
την άσπρη πολιτεία,
αυτοί είχαν αρχηγό τον ατρόμητο Πολυποίτη, το
γιο του Πειρίθου,
που τον είχε γεννήσει ο άθάνατος Δίας. Αυτόν τον
είχε γεννήσει στον

τόν ῥ' ὑπὸ Πειριθῶ τέκετο κλυτὸς
Ἴπποδάμεια
ἤματι τῷ ὅτε Φῆρας ἐτίσατο λαχνήεντας,
τοὺς δ' ἐκ Πηλίου ὤσε καὶ Αἰθίκεσσι
πέλασσαν·
οὐκ οἶος, ἅμα τῷ γε Λεοντεύς ὄζος Ἄρηος
υἱὸς ὑπερθύμοιο Κορώνου Καινεΐδαο·
τοῖς δ' ἅμα τεσσαράκοντα μέλαινα νῆες
ἔποντο.

Πειρίθου η ξακουστή Ἴπποδάμεια την ημέρα που
εκείνος
τιμώρησε τα μαλλιαρά θηρία, που τα έδιωξε από
το
Πήλιο και τα έκανε να καταφύγουν στους Αίθικες.
Δεν ήταν ο μόνος αρχηγός' μαζί του ήταν ο
Λεοντέας,
ο ακόλουθος του Ἄρη, ο γιος του γενναίου
Κόρωνα, του γιου του Καινέα.
Μαζί μ' αυτόν ακολουθούσαν σαράντα μαύρα
καράβια.

~ ~ ~

Στίχοι 738-9: Ο Στράβωνας ταύτιζε την Ἀργισσα με την μεταγενέστερη Ἄργουρα στον Πηνεῖο η Γυρτώνη βρίσκεται πιο πέρα απ' τον Πηνεῖο και η Ὀρθη παραμένει άγνωστη. Η Ἡλώνη βρισκόταν κοντά στον ποταμό Εύρωπο. Η Ὀλοοσσών ταυτίζεται συνήθως με τον Ελασσόνα της κλασσικής εποχής στους πρόποδες του Ολύμπου.

Στίχοι 742-4: Εδώ, το φυλετικό όνομα των Λαπιθών απουσιάζει πιθανόν γιατί το ακροατήριο γνώριζε πολύ καλά την ιστορία. Οι Κένταυροι χαρακτηρίζονται ως 'άγρια θηρία'. Η ημέρα στην οποία αναφέρεται ο στίχος 741 είναι πιθανόν η μέρα του γάμου της Ἴπποδάμειας.

Στίχοι 745-6: Οι δύο αρχηγοί εμφανίζονται ξανά στο ποίημα, με την πιο σημαντική πολεμική τους ενέργεια την ηρωική υπεράσπιση της πύλης, στην οποία επιτέθηκε ο Ἄσιος, σε ένα εκτενές επεισόδιο (Μ 127-94).

Το εκστρατευτικό τμήμα του Γουνέα (στ. 748-755)

Γουνεύς δ' ἐκ Κύφου ἦγε δύω καὶ εἴκοσι
νῆας·
τῷ δ' Ἐνιῆνες ἔποντο μενεπτόλεμοί τε
Περαιβοί
οἳ περὶ Δωδώνην δυσχείμερον οἰκί' ἔθεντο,
οἳ τ' ἄμφ' ἱμερτὸν Τιταρησσὸν ἔργα νέμοντο
ὅς ῥ' ἐς Πηνεῖον προΐει καλλίρροον ὕδωρ,

Ο Γουνέας από την Κύφο οδηγούσε εικοσιδύο
πλοία'
τον ακολουθούσαν οι Ενιάνες και οι ατρόμητοι
Περαιβοί.
αυτοί που είχαν χτίσει τα σπίτια τους γύρω από
την κακοχέιμωνη Δωδώνη,
και αυτοί που δούλευαν τη γη γύρω από τον
όμορφο Τιταρησσό,
που χύνει τα όμορφα νερά του στον Πηνεῖο, δεν
ανακατώνεται

οὐδ' ὃ γε Πηνειῶν συμμίσγεται ἀργυροδίη,
ἀλλά τέ μιν καθύπερθεν ἐπιρρέει ἡϋτ'
ἔλαιον·
ὄρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν
ἀπορρώξ.

ὄμως με τον Πηνειό με τις ασημένιες δίνες'
τα νερά του κυλούν από πάνω, σα λάδι, γιατί
εἶναι παρακλάδι
ἀπὸ τα νερά της Στύγας, που εἶναι ὄρκος
φοβερός.

~~~

Στίχος 748: Ο Γουνέας παρουσιάζεται να είναι αρχηγός 22 πλοίων, ενός ασυνήθιστου αριθμού· πιθανώς για να του προσδώσει κάποια υπόσταση. “Τόσο το προκείμενο όσο και το επόμενο εκστρατευτικό τμήμα κλείνουν με παράξενο τρόπο τον κατάλογο, η ακρίβεια των πληροφοριών του οποίου, ακόμη κι όταν καλύπτει τη Θεσσαλία προκαλεί εντύπωση. Δεν παραμένει άγνωστη μόνον η Κύφος, αλλά και ο ίδιος ο Γουνέας, που δεν διαθέτει το συνηθισμένο πατρωνυμικό και δεν επανεμφανίζεται στο ποίημα”⁷³.

Στίχοι 749-51: Η Δωδώνη πρέπει να αποτελεί την περίφημη έδρα του Μαντείου του Διός στην απομακρυσμένη πλευρά της Πίνδου. Ο Τιταρησσός ποταμός φέρεται να ενώνεται με τον Πηνειό ο οποίος πηγάζει από την Πίνδο και διασχίζει τη βόρεια Θεσσαλία.

Στίχος 755: Βάσει του στίχου 37 κ.ε. της ραψωδίας Ο, ο ὄρκος στα νερά της Στυγός είναι “ ο πιο βαρυσήμαντος και φοβερός για τους αθάνατους θεούς” (πρβ. Ησίοδος Θεογονία 775). Ο Κωκυτός, ένας ποταμός του κάτω κόσμου, φέρεται ν’ αποτελεί παραπόταμο της Στυγός, καθώς και ο Αχέροντας, πηγάζε από τη δυτική πλευρά της Πίνδου και συνδεόταν με την είσοδο στον Άδη· η Στύγα λοιπόν, αν και τοποθετείται στην Αρκαδία, σχετιζόταν με αυτό το μέρος και με τον Πηνειό.

Το εκστρατευτικό τμήμα των Μαγνητών (στ. 756-9)

Μαγνήτων δ' ἦρχε Πρόθοος Τενθρηδόνας
υἱός,
οἷ περὶ Πηνειὸν καὶ Πήλιον εἰνοσίφυλλον
ναῖεσκον· τῶν μὲν Πρόθοος θοὸς ἡγεμόνευε,
τῷ δ' ἅμα τεσσαράκοντα μέλαινα νῆες
ἔποντο.

Στους Μάγνητες αρχηγός ήταν ο Πρόθοος, ο γιος
του Τενθρηδόνα,
σ’ αυτούς που κατοικούσαν γύρω στον Πηνειό και
το πυκνόφυλλο Πήλιο.
Αυτούς τους οδηγούσε ο γρήγορος Πρόθοος
και μαζί μ’ αυτούς ακολουθούσαν σαράντα
μαύρα καράβια.

⁷³ G. S. Kirk ό. π. σελ. 388.

~ ~ ~

Στίχοι 756-8: Οι Μαγνήτες αποτελούσαν φυλή που πιθανόν έδωσε το όνομα της σε όλη τη βραχώδη ακτή από τις εκβολές του Πηνειού έως το Πήλιο και την χερσόνησο στα νότια του. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε εδώ και να επιλύσουμε έτσι το πρόβλημα, ότι η Όσσα και το Πήλιο είναι δύο βουνά τμήμα μιας συνεχόμενης οροσειράς· δεν είναι έτσι όμως. Πρόκειται για δύο ξεχωριστά βουνά και αυτή ήταν η άποψη των προγόνων μας. Το γεγονός, ίσως αυτή τη φορά οφείλεται σε σύγχυση του ποιητή. Γιατί όμως μνημονεύει τους Μάγνητες σε ξεχωριστό τμήμα; Αυτό είναι, μάλλον, κάτι που ίσως να μην απαντηθεί ποτέ.

Στίχος 760: Ο στίχος απαρτιώνει τον αχαιικό κατάλογο. Μνημονεύτηκαν 44 αρχηγοί, δέκα εκ των οποίων θα σκοτωθούν στη συνέχεια του ποιήματος. Απαριθμούνται συνολικά 1.186 πλοία, με πλήρωμα κατά μέσο όρο 50 ανδρών, που παραπέμπει σε δύναμη 60,000 περίπου στρατιωτών· μια εκτίμηση που δύσκολα επαληθεύεται από κατοπινές περιγραφές μαχών. Πρόκειται ασφαλώς για ποιητική υπερβολή!⁷⁴

⁷⁴ G. S. Kirk ό. π. , σελ. 390.

Συμπεράσματα του καταλόγου

Ο κατάλογος των πλοίων αποτελεί ένα ιδιαίτερο πρόβλημα για τους ιστορικούς και ένα αναπάντητο ερώτημα παραμένει ποια περίοδο της ελληνικής προϊστορίας αντανακλά. Στην προσπάθεια να απαντηθεί αυτό αντιμετωπίζουμε το πρόβλημα ότι δεν μπορούμε να ταυτίσουμε όλα τα μέρη που αναφέρονται γεωγραφικά στον κατάλογο, και πιθανότατα δεν θα είμαστε ποτέ ικανοί να τα ταυτίσουμε όλα. Είναι πολύ πιθανό ότι περισσότερες επιγραφές θα εμφανιστούν, ίσως και οι πινακίδες της Γραμμικής Β', οι οποίες θα μας βοηθήσουν να ταυτίσουμε όλα τα μέρη που αναφέρονται στον κατάλογο, παρόλο που οι πιθανότητες να συμβεί αυτό είναι ελάχιστες, ειδικά με την εκκρεμότητα των χαμένων μερών που ήταν άγνωστα ακόμα και στους Έλληνες των ιστορικών περιόδων. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι δεν είναι φανταστικά αυτά τα μέρη: αναμειγνύονται με αρκετά πραγματικά μέρη του καταλόγου και οι ύστεροι Έλληνες συγγραφείς πάντα θεωρούσαν ότι ήταν αληθινά⁷⁵.

Αν παρόλα αυτά δεν γνωρίζουμε που βρίσκονται ορισμένα από τα μέρη που αναφέρονται στον κατάλογο, τότε μπορούμε να γνωρίζουμε ελάχιστα πράγματα για την ιστορία τους και έτσι θα υπάρχει πάντα ένας άγνωστος παράγοντας σε κάθε συζήτηση της περιόδου που αντανακλά. Αλλά ακόμα και αν αγνοήσουμε τα άγνωστα μέρη και επικεντρωθούμε σε αυτά που ενδεχομένως είναι περισσότερο ή λιγότερο ασφαλείς οι τοποθεσίες τους, ακόμη δεν μπορούμε να εξάγουμε ένα ξεκάθαρο συμπέρασμα για τη περίοδο την οποία αντανακλά. Η Ελλάδα του καταλόγου θα θυμίζει την Ελλάδα οποιαδήποτε περιόδου, μέχρι ένα βαθμό, μιας και όλα τα μέρη που αναφέρονται ήταν κατοικήσιμα σε όλη τη διάρκεια της αρχαιότητας, πολλά μάλιστα είναι κατοικήσιμα μέχρι σήμερα.

Ακόμα και αν δεχτούμε ότι ο κατάλογος αναφέρει έναν αριθμό τοποθεσιών, θέση των οποίων ήταν άγνωστη στους Έλληνες των ιστορικών εποχών αυτό είναι μια ένδειξη ότι ο κατάλογος αντανακλά τη μυκηναϊκή περίοδο, για την πιο ευλογοφανή εξήγηση της παρουσίας τους στον κατάλογο, είναι ότι ήταν πραγματικά μέρη τα οποία καταστράφηκαν ή εγκαταλείφθηκαν όταν ο Μυκηναϊκός πολιτισμός έφτασε στο τέλος του. Η ανασκαφή σταδιακά αποκαλύπτει στοιχεία για την καταστροφή και την εγκατάλειψη των τοποθεσιών κατά τη διάρκεια του τελευταίου αιώνα της Μυκηναϊκής εποχής, και εκεί υπάρχει μια πληθώρα Μυκηναϊκών τοποθεσιών στην Ελλάδα τα οποία εμείς μπορούμε να καταλογίσουμε κανένα αρχαίο όνομα. Δεν θα πρέπει να κάνουμε το λάθος της εξίσωσης αυτών των τοποθεσιών με αυτά Ομηρικά ονόματα όπου δεν υπάρχει κανένα στοιχείο εξίσωσης, αλλά δηλώνουν ξεκάθαρα ότι τα μέρη θα μπορούσαν να είχαν "χαθεί" στην κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού.

Όταν εμείς γυρνάμε από τα μεμονωμένα μέρη που αναφέρονται στον κατάλογο στην πολιτική διάκριση το οποίο αυτό υπονοεί, φτάνουμε σε πολύ πιο αμφιλεγόμενο έδαφος. Το πρόβλημα εδώ είναι ότι η φύση των στοιχείων μας για την Μυκηναϊκή Ελλάδα ισχύει μόνο σε δύο περιπτώσεις, τα κράτη που είχαν η Κνωσός και η Πύλος αντίστοιχα ως διοικητικά τους κέντρα, δεν γνωρίζουμε πραγματικά τίποτα για την ύπαρξη Μυκηναϊκών κρατών. Πράγματι, αν η γενικά αποδεκτή χρονολογία για την Κνωσό στις πινακίδες της Γραμμικής Β' είναι οι ορθή, χρονολογούν ένα αιώνα

⁷⁵ Scott William, *The Oral Nature of the Homeric Simile*, 1974, σελ :36-40

τουλάχιστον πριν από τον Τρωικό πόλεμο, και προφανώς έχει μικρή συσχέτιση με το βασίλειο του Ιδομενέα στον κατάλογο.

Είναι λογικό να υποθέτουμε ότι ο κατάλογος αντανακλά την Μυκηναϊκή περίοδο, και όχι μια μεταγενέστερη περίοδο. Αυτή είναι η απλούστερη που μπορεί να αναφερθεί στον κατάλογο τα οποία ήταν κατοικήσιμα την μυκηναϊκή περίοδο, τα οποία όμως έπειτα εγκαταλείφθηκαν και χάθηκαν, τουλάχιστον μέχρι αφού ο κατάλογος να είχε ερευνηθεί σημαντικά με την τωρινή του μορφή. Αυτό εξηγεί γιατί ο κατάλογος αναφέρεται σε πολλά μέρη τα οποία ήταν άγνωστα σε ιστορικές περιόδους και γιατί οι πολιτικοί διαχωρισμοί υπονούν, σε μερικές περιπτώσεις, ανόμοια με αυτά της ιστορικής Ελλάδας. Από την άλλη πλευρά, φαίνεται να μην υπάρχει τίποτα το οποίο ευαπόδεικτα να αναφέρεται σε ύστερο-Μυκηναϊκές εποχές, και όταν κομμάτια αυτού θα έπρεπε, στα τωρινά μας στοιχεία, αναφέρονται στην Μυκηναϊκή περίοδο, και όταν κανένα από αυτά δεν μπορεί, μοιάζει πεισματικό να αρνούμαστε ότι όλα ή τα περισσότερα υπάρχουν⁷⁶.

Ο πιο ευλογοφανής τρόπος να γίνει αναφορά στις γνώσεις της Μυκηναϊκής Ελλάδος ενσαρκώνεται στον κατάλογο είναι να υποθέσουμε ότι τα προφορικά ποιήματα συνθέτουν τα δικά τους τραγούδια μετά την παρακμή του Μυκηναϊκού πολιτισμού κληρονόμησαν μία λίστα ή πιθανότατα και λίστες από ήρωες και μέρη, τα οποία είχαν εξαφανιστεί, με κάποιο τρόπο, κατά τη διάρκεια της Μυκηναϊκής εποχής, και τα οποία, και διατήρησαν τα ονόματα που τους ήταν άγνωστα και ίχνη από μια πολιτική κατάσταση που δεν υπήρχε πλέον στις μέρες τους. Αλλά, παρόλο που αυτό είναι πιθανό στην περίπτωση των τοποθεσιών, όπως η Πύλος, το Δώριο, την Κρίσα και την Εύτρηση, τα οποία προφανώς είχαν ισχυρή μυθολογική σύνδεση, δεν μοιάζει πολύ πιθανό στην περίπτωση όπως το Ειλέσιον, Άρνη, Μήδεια και Νίσα στη Βοιωτία και η Ενίσπη στην Αρκαδία. Στην πραγματικότητα δεν υπάρχει άλλος τρόπος να αναφερθούμε στη διατήρηση της μνήμης τόσων πολλών δυσδιάκριτων και ξεπερασμένων τοποθεσιών ώστε να υποθέσουμε ότι τα ονόματα τους κληροδοτήθηκαν από γενιά σε γενιά με την προφορική ποίηση⁷⁷.

Πιθανότατα ο πιο σημαντικός επίλογος που θα πρέπει από τη μελέτη του καταλόγου των πλοίων, οποιαδήποτε και αν είναι η προέλευση του και σχέση του με την υπόλοιπη Ιλιάδα, φαίνεται να αντανακλά την Μυκηναϊκή Ελλάδα, αν αυτό ισχύει, τότε αυτό θα πρέπει να έχει μια σημαντική συνάφεια σε ολόκληρο το ερώτημα της έκτασης, στο οποίο τα Ομηρικά ποιήματα διατηρούν την Μυκηναϊκή παράδοση. Γίνεται της μόδας στις μέρες μας, ενώ αναγνωρίζεται ότι η Ιλιάδα και η Οδύσσεια οφείλουν κάτι στον Μυκηναϊκό πολιτισμό, να πιστεύουμε ότι τα Μυκηναϊκά στοιχεία είναι λιγοστά και ότι ο πραγματικά αναπτυξιακή περίοδος στην ανάπτυξη της παράδοσης στην στη πρώιμη εποχή του σιδήρου. Αλλά παρόλο που ο κατάλογος έχει διαφοροποιηθεί από την υπόλοιπη παράδοση στην έκταση του οποίου να επιβίωσε αμετάβλητος από την εποχή του Χαλκού, παραμένει η πιθανότητα ότι δεν ήταν μοναδικό από αυτή την άποψη. Μπορούμε τώρα να δούμε ότι ο κατάλογος δεν είναι μόνο η καλύτερη απόδειξη ότι τα ποιήματα ολοκληρωτικά κοίταξαν πίσω στην Μυκηναϊκή περίοδο, αλλά είναι επίσης και μία ένδειξη ότι αρκετά εκτενή και

⁷⁶ R. Hope Simpson, John Francis Lazenby, *The Catalogue of the Ships in Homer's Iliad*, Clarendon Press, 1970, σελ: 153-168

⁷⁷ Wilson Donna, *Ransom Revenge and Heroic Identity in the Iliad*, 2004, σελ:23

λεπτομερή ίχνη της Μυκηναϊκής ποίησης θα μπορούσαν να διατηρηθούν μέσω όλων των αιώνων που ακολούθησαν την κατάρρευση του Μυκηναϊκού πολιτισμού σε κάτι σαν αυτή τη Μυκηναϊκή μορφή⁷⁸.

⁷⁸ Trevor Bruce, *The Trojans and their Neighbors*, 2006, σελ:24-26

Επίλογος

Στο σημείο αυτό, ολοκληρώνεται η δική μου προσέγγιση γι' αυτό το τόσο απαιτητικό μα ταυτόχρονα και τόσο ενδιαφέρον θέμα που κλήθηκα να φέρω σε πέρας. Η πολύτιμη συνδρομή των συγγραμμάτων που χρησιμοποίησα και ιδίως αυτό του G. S. Kirk, που είναι το βασικό βιβλίο που χρησιμοποίησα για την εργασία αυτή, στο έργο μου ευελπιστώ να βοηθήσει τον αναγνώστη να διεισδύσει με μεγαλύτερη ευκολία στον κόσμο της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και ειδικότερα στο ομηρικό πνεύμα.

Βιβλιογραφία

- Allen Thomas, *The Homeric Catalogue of the Ships*, Oxford, 1921
- Barry B. Powell, Ian Morris. *A New Companion to Homer*, Brill Press, 1997
- Burr Victor, *ΝΕΩΝ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ*, Λιψία 1944.
- Carlier Pierre, *Όμηρος*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2005
- Desborough Vincent Robin d' Arba, *The last Mycenaeans and their successors: an archaeological survey c. 1200- c1000 B. C*, Oxford, Clarendon Press, 1964
- Frank Cole Babbitt, *A Comprehensive View of Homeric Criticism: Cauer's "Grundfragen der Homerkritik"*, The Classical Journal, 1 February 1913, Vol.8(5), editor Antony Aygoustakis
- Giovannini Adalberto, *Etude historique sur les origins du catalogue des vaisseaux*, Βέρνη, 1969
- Hainsworth John Bryan, *The Flexibility of the Homeric Formula*, Oxford, Clarendon Press, 1968
- Latacz Joachim, *Η Τροία και ο Όμηρος*, Αθήνα, 2002
- Kirk Geoffrey Stephen *Ομήρου Ιλιάδα, Τόμος Α', ραψωδίες Α-Δ*, Έκδοση: University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2003
- Lesky Albin, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μτφ. Α.Γ. Τσοπανάκη, εκδοτικός οίκος αδελφών Κυριακίδη, 2006.
- Nicholas Richardson, *Three Homeric Hymns: To Apollo, Hermes, and Aphrodite*, Cambridge University Press, 2010
- Page Denys L., *Η Ιλιάς και η Ιστορία*, Εκδόσεις Παπαδήμα, 1999
- Scott William, *The Artistry of the Homeric Simile*, Hanover: Dartmouth College Press, 1937
- Scott William, *The Oral Nature of the Homeric Simile*, Leiden, Brill, 1974
- Shipp George Pelham. *Studies in the language of Homer*, 2η έκδ. Cambridge, Cambridge University Press, 1972
- Simpson R. Hope & Lazenby John Francis, *The catalogue of the ships in Homer's Iliad*, Oxford, Clarendon P. 1970
- Stanley Keith, *The Shield of Homer: Narrative Structure in the Iliad*, Princeton University Press, 1993
- Trevor Bruce, *The Trojans and their Neighbors*, London, Routledge, 2006
- Wilson Donna, *Ransom Revenge and Heroic Identity in the Iliad*, Cambridge University Press, 2004
- Κομνηνού-Κακριδή Όλγα, *Σχέδιο και Τεχνική της Ιλιάδας*, Αθήνα, Εκδόσεις Εστία, 1993
- Κωνσταντινόπουλος Βασίλειος Λ., «*Η Πύλος στον Ομηρικό Κατάλογο των πλοίων και τις πινακίδες της Γραμμικής Β'*» στον συλλ. *Τόμο ΜΕΣΣΗΝΙΑ*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2012
- Όμηρος, *Μετάφραση Όλγα Κομνηνού – Κακριδή, Ιλιάς / Όμηρος*, -2^η έκδ., Αθήνα, Δαίδαλος Ι. Ζαχαρόπουλος.
- Πausanίου, *Ελλάδος Περιήγησις*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1976.
- Στράβωνα, *Γεωγραφικά*, Εκδόσεις Γεωργιάδη, 2004.